

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI

IRAK TÜRKMEN TÜRKÇESİ İLE YAZILAN HALK ŞİİRLERİ
ÜZERİNE BİR DİL BİLGİSİ İNCELEMESİ

Mustafa Shakir Mustafa MUSTAFA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Mustafa TOKER

Konya-2019

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	MUSTAFA SHAKIR MUSTAFA MUSTAFA
	Numarası	154201041015
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı/ Türk Dili Bilim Dalı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tezin Adı	IRAK TÜRKMEN TÜRKÇESİYLE YAZILAN HALK ŞİİRLERİ ÜZERİNE BİR DİL BİLGİSİ İNCELEMESİ

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu

Öğrencinin	Adı Soyadı	MUSTAFA SHAKIR MUSTAFA MUSTAFA
	Numarası	154201041015
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı/ Türk Dili Bilim Dalı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mustafa TOKER
	Tezin Adı	IRAK TÜRKMEN TÜRKÇESİYLE YAZILAN HALK ŞİİRLERİ ÜZERİNE BİR DİL BİLGİSİ İNCELEMESİ

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan IRAK TÜRKMEN TÜRKÇESİYLE YAZILAN HALK ŞİİRLERİ ÜZERİNE BİR DİL BİLGİSİ İNCELEMESİ başlıklı bu çalışma 01/08/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Danışman/Üye	İmza
Prof. Dr. Mustafa TOKER	Danışman	
Dr. Öğr. Üy. Perihan ÖLKER	Üye	
Prof. Dr. Abdurrahman ÖZKAN	Üye (Üniversite Dışı)	

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖN SÖZ.....	VI
ÖZET.....	VII
SUMMARY.....	VIII
KISALTMALAR.....	IX
ÇALIŞMADA KULLANILAN ÇEVİRİ YAZI ALFABESİ.....	X
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
1. GİRİŞ.....	2
1. 1. Türkmen kelimesinin Kökeni	2
1. 2. Türkmenlerin Kökeni	4
1. 3. Türkmenlerin Irak'a Yerleşmeleri.....	4
1. 4. Irak Türkmen Türkçesi	7
1. 5. Irak Türkmenlerinin Kullandığı Alfabe.....	8
1. 6. Irak Türkmen Edebiyatı.....	9
1. 6. 1 Hoyrat	10
1. 6. 1. 1. Hoyrat Sözcüğünün Aslı	10
1. 7. Yöntem	12
1. 8. Metnin Oluşturulmasında Yararlanılan Eserler.....	12
İKİNCİ BÖLÜM	14
METİNLER	14
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	120
SES BİLGİSİ	120
3.1. ÜNLÜLER	121
3. 1. 1. Uzun Ünlüler	123
3. 1. 2. Kısa Ünlülüler.....	125
3. 1. 3. Kapalı "e"	125
3. 1. 4. Ünlü Uyumları	127
3. 1. 4. 1. Kalınlık- İncelik Uyumu	127
3. 1. 4. 2. Düzlük- Yuvarlaklık (Dudak) Uyumu	128
3. 1. 5. Ünlü Değişmeleri.....	129
3. 1. 5. 1 Kalın Ünlülerin İncelmesi	129
3. 1. 5. 2. İnce Ünlülerin Kalınlaşması	130
3. 1. 5. 3. Geniş Ünlülerin daralması	131
3. 1. 5. 4. Dar Ünlülerin genişlemesi	131

3. 1. 5. 5. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması.....	132
3. 1. 5. 6. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi.....	132
3. 1. 6. Ünlü Düşmesi	133
2. 1. 6. 1. Ön Seste Ünlü düşmesi	133
3. 1. 6. 2. Orta Seste Ünlü Düşmesi	133
3. 1. 6. 3. Sonda Ünlü Düşmesi.....	134
3. 1. 6. 4. İçin Edatında "i" Sesinin Düşmesi	134
3. 1. 6. 5. Geniş zamanda Ünlü düşmesi: 1. teklik ve çokluk şahıs çekimlerinde ünlü düşer.	134
3. 1. 6. 6. Birleşik çekimde kullanılan "i" cevherî fiilin düşmesi.....	134
3. 1. 6. 7. iken zarf fiili birleşik yazıldığı zaman 'i' düşmektedir.	134
3. 1. 7. Hece Türemesi.....	134
3. 1. 8. Ünlü Türemesi	135
3. 2. ÜNSÜZLER	135
3. 2. 1. Ünsüz Türleri.....	135
3. 2. 2. Ünsüz Değişmeleri	135
3. 2. 3. Ünsüz Benzeşmesi.....	137
3. 2. 3. 1. İlerleyici Benzeşme.....	137
3. 2. 3. 2. Gerileyici Benzeşme	138
3. 2. 4. Ünsüz Düşmesi.....	138
3. 2. 5. Ünsüz Türemesi.....	140
3. 2. 5. 1. Kelime başında [h] türemesi	140
3. 2. 5. 2 Ortada Ünsüz Türemesi	140
3. 2. 5. 3 Sonda Ünsüz Türemesi	141
3. 2. 6. İkizleşme.....	141
3. 2. 7. Tekleşme.....	142
3. 2. 8. Ünsüzlerin Yer Değişmeleri (göçüşme)	142
3. 2. 9. Tonsuzlaşma	143
3. 2. 10. Tonlulaşma	143
3. 2. 11. Kaynaşma	144
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	145
ŞEKİL BİLGİSİ	145
4. 1. YAPIM EKLERİ.....	146
4. 1. 1. Addan Ad Yapım Ekleri.....	146
4. 1. 2. Addan Fiil Yapım Ekleri	149

4. 1. 3. Fiilden Ad Yapım Ekleri	151
4. 1. 4. Fiilden Fiil Yapım Ekleri.....	155
4. 2. İSİM.....	158
4. 2. 1. Çokluk Eki (+lar).....	158
4. 2. 2. İyelik Ekleri	158
3. 2. 3. Aitlik Eki (+ki)	160
4.2. 4. Hâl Ekleri.....	160
4. 2. 4. 1. Yalın Hâl.....	160
4. 2. 4. 2. İlgi hâli Eki(+In/+Un, nIn/+nUn, +İñ).....	160
4. 2. 4. 3. Yükleme Hâli Eki	161
4. 2. 4. 4. Yönelme Hâli Eki(+(y)a, (y)+e)	163
4. 2. 4. 5. Bulunma Hâli Eki (+DA).....	163
4. 2. 4. 6. Ayrılma Hâli Eki (+Dan, nAn)	164
4. 2. 4. 7. Eşitlik hâli Eki (+cA)	165
4. 2. 4. 8. Vasıta Hâli Eki.....	165
4. 2. 5 Soru Eki	166
4. 3. İSİMLERDE BİLDİRME	166
4. 3. 1. Şimdiki (Geniş) Zaman Çekimi.....	166
4. 3. 2. Görülen Geçmiş Zaman Çekimi	167
4. 3. 3. Öğrenilen Geçmiş Zaman Çekimi	167
4. 3. 4. Şart Çekimi	168
4. 4. SIFAT	168
4. 4. 1. Niteleme Sıfatları.....	168
4. 4. 2. Belirtme Sıfatları	168
4. 4. 2. 1. İşaret Sıfatları.....	168
4. 4. 2. 2. Sayı Sıfatları.....	169
4. 4. 2. 2. 1. Asıl Sayı Sıfatları	169
4. 4. 3. Soru Sıfatları.....	169
4. 4. 4. Belirsizlik Sıfatları.....	169
4. 5. ZARF	170
4. 5. 1. Zaman Zarfları	170
4. 5. 2. Yer Zarfları.....	170
4. 5. 3. Azlık Çokluk Zarfları	170
4. 5. 4. Durum Zarfları.....	171
4. 5. 5. Soru Zarfları	171

4. 6. ZAMİRLER	171
4. 6. 1. Şahıs Zamirleri	171
3. 6. 2. İşaret Zamirleri	172
4. 6. 3. Belirsizlik Zamirleri	173
4. 6. 4. Dönüşlülük Zamirleri	174
4. 6. 5. Soru Zamirleri.....	174
4. 7. FİİL	174
4. 7. 1. Yapı Bakımından Filler	174
4. 7. 1. 1. Basit Fiiller.....	174
4. 7. 1. 2. Türemiş Fiiller	174
4. 7. 1. 3. Birleşik Fiiller	175
4. 7. 1. 3. 1. İsim + Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller	175
4. 7. 1. 3. 2. Fiil + Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller.....	175
4. 7. 1. 3. 2. 1. Yeterlilik Fiili	175
4. 7. 2. Fiil Çekim Ekleri	175
4. 7. 2. 1. Şahıs Ekleri	175
4. 7. 2. 1. 1. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri.....	175
4. 7. 2. 1. 2. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri	176
4. 7. 2. 1. 3. Emir Çekimlerinde Kullanılan Şahıs Ekleri.....	177
4. 7. 2. 2. Kipler	177
4. 7. 2. 2 . 1. Basit Kipler	177
4. 7. 2. 2. 1. 1. Şimdiki Zaman	177
4. 7. 2. 2. 1. 2. Geniş Zaman (-r/-Ar).....	179
4. 7. 2. 2. 1. 3. Görülen Geçmiş Zaman (-DI -DU)	181
4. 7. 2. 2. . 1. 4. Öğrenilen Geçmiş Zaman Çekimi	183
4. 7. 2. 2. . 1. 5. Gelecek Zamnan (-AcAg)	185
4. 7. 2. 2. 2. Tasarlama Kipleri.....	185
4. 7. 2. 2. 2. 1. İstek (-A).....	185
4. 7. 2. 2. 2. 2. Emir Kipi	185
4. 7. 2. 2. 2. 3. Şart Kipi.....	187
4. 7. 3. Fiillerin Birleşik Çekimi.....	188
4. 7. 3. 1. Hikâye	188
4. 7. 3. 1. 1. Geniş Zamanın Hikâyesi	188
4. 7. 3. 1. 2. Şimdiki Zamanın Hikâyesi.....	188
4. 7. 3. 1. 3. Şart Kipinin Hikâyesi	188

4. 7. 3. 1. 4. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi	189
4. 7. 3. 1. 5. İstek Kipinin Hikâyesi.....	189
4. 7. 3. 2. Rivâyet	189
4. 7. 3. 2. 1. Geniş Zamanın Rivâyeti.....	189
4. 7. 3. 3. Şart	189
4. 7. 3. 3. 1. Geniş Zamanın Şartı.....	189
4. 7. 3. 3. 2. Şimdiki Zamanın Şartı	190
4. 7. 3. 3. 3. Görülen Geçmiş Zamanın Şartı.....	190
4. 7. 3. 3. 4. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Şartı.....	190
4. 7. 4. Sıfat Fiiler.....	190
4. 7. 5. Zarf Fiiler.....	191
4. 7. 6. İsim-Fiiller	192
4. 8. EDATLAR	193
4. 8. 1. Soru Edatları.....	193
4. 8. 2. Gösterme Edatları.....	193
4. 8. 3. Son Çekim Edatları.....	193
4. 9. BAĞLAÇLAR	193
4. 10. ÜNLEM.....	195
SONUÇ.....	196
BEŞİNCİ BÖLÜM	198
SÖZLÜK	198
EKLER.....	219
KAYNAKÇA	229

ÖN SÖZ

Irak Türkmen Türkçesiyle Yazılan Halk Şiirleri Üzerine Bir Dil Bilgisi İncelemesi adlı çalışma, Kerkük'te Türkmen şairleri tarafından yazılan halk şiirlerinin dil bilgisel incelemesini konu almaktadır. Çalışmada, Irak Türkmen Türkçesiyle yazılan halk şiirleri ses ve şekil bilgisi açısından incelenmiştir.

Irak'ta Türkmen şairleri, duygu ve düşüncelerini halk şiirlerine dökerek Irak Türkmen ağızlarını yansıtan yüzlerce eseri Türkmen edebiyatına kazandırmışlardır. Bu halk şiirleri oldukça önemlidir. Çünkü bir yandan Türkmenlerin zengin bir edebiyata sahip olduklarını göstermekte diğer yandan da Irak Türkmenlerinin konuştukları Türkçenin ağız yapısını ortaya koymaktadırlar.

Irak'ta yaşayan Türkmenlerin konuştukları Türkçe, bölgeden bölgeye hem ses hem de şekil bilgisi açısından farklılık göstermektedir. Çünkü Irak'ta Türkmenler farklı farklı bölgelerde yaşamaktadırlar ve konuştukları Türkçe de doğal olarak ilden ile, bölgeden bölgeye bazen de köyden köye farklılık göstermektedir. Kerkük'te konuşulan Türkçeye göz atılıp incelenirse Türkiye Türkçesine daha yakın olduğu görülecektir.

Yüksek lisans süreci boyunca bizi hoş görüyle karşılayan Selçuk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölüm hocalarına ayrı ayrı teşekkür ederim.

Kerkük'teki hocalarıma da teker teker teşekkür ederim. Türkmen halk şairi Şemsettin Türkmenoğlu'na da desteklerinden dolayı teşekkür ederim. Ayrıca Rahmetli yazar ve şair Hasan İzzet Çardağlı'nın kütüphanesini bana açan ve her türlü yardımı sunan oğlu kıymetli hocam Hamdi Hasan İzzet Çardağlı'ya da teşekkür ederim. Bütün arkadaşlarıma da teşekkür ederim. İlkokuldan şimdiye kadar benden her türlü maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen saygıdeğer anneme, babama ve bütün aileme de çok teşekkür ederim.

Yüksek lisans süreci boyunca danışmanlığımı üstlenen, beni aydınlatan ve bu çalışmanın hazırlanmasında bana her türlü yardım ve desteği sunan ve fikirleri ile çalışmama yön veren saygıdeğer danışmanım Prof. Dr. Mustafa TOKER hocama ne kadar teşekkür etsem azdır.

Mustafa Shakir Mustafa MUSTAFA

Konya-2019

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	MUSTAFA SHAKIR MUSTAFA MUSTAFA
	Numarası	154201041015
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı/ Türk Dili Bilim Dalı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mustafa TOKER
	Tezin Adı	IRAK TÜRKMEN TÜRKÇESİYLE YAZILAN HALK ŞİİRLERİ ÜZERİNE BİR DİL BİLGİSİ İNCELEMESİ

ÖZET

Irak Türkmen Türkçesi, Türkçenin Doğu Oğuzca grubuna dâhil edilmektedir. Irak Türkmen Türkçesi, şekil ve ses yapısı açısından Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi ile benzerlik göstermektedir. Bu çalışmada, Irak Türkmen şairleri tarafından yazılan ve Kerkük Türkmen Türkçesini yansıtan halk şiirlerinden örnekler seçip dil bilgisi incelemesi yapılmıştır.

Çalışmada 5 farklı eserden yararlanılmıştır. Eserlerin dördü Arap, biri ise Latin harfleriyle yazılmıştır. Eserlerden seçilen halk şiirleri ağız araştırmalarında kullanılan fonetik alfabeye Latin harflerine aktarılmıştır.

Çalışma, beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Irak Türkmenleri hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde metin yer almaktadır. Üçüncü bölümde ses bilgisi, dördüncü bölümde ise şekil bilgisi incelemesi yapılmıştır. Beşinci bölüm metinde geçen bilinmeyen kelimelerin verildiği sözlük bölümünü oluşturmaktadır.

ANAHTAR KELİMELELER: Irak Türkmen Türkçesi, Halk Şiirleri, Hoyrat, Ses Bilgisi, Şekil Bilgisi.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	MUSTAFA SHAKIR MUSTAFA MUSTAFA
	Numarası	154201041015
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı/ Türk Dili Bilim Dalı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mustafa TOKER
	Tezin İngilizce Adı	AN ANALYSIS ON FOLK POEMS WRITTEN WITH IRAQ TURKMEN TURKISH

SUMMARY

Iraqi Turkmen Turkish is included in the Eastern Oghuz group of Turkish. Iraqi Turkmen Turkish is similar to the way in terms of structure and tone Turkey Turkish and Azerbaijani Turkish. In this study, examples of folk poems written by Iraqi Turkmen poets and reflecting Kirkuk Turkmen Turkish were examined and grammar analysis was conducted.

In this study, 5 different works were used. Four of the works were written in Arabic letters and one in Latin letters. Folk poems selected from the works were translated into Latin letters with phonetic alphabet used in oral research.

The study consists of five chapters. In the first part, information about Iraqi Turkmen is given. The second section contains the text. In the third part, phonology and in the fourth part morphology is examined. The fifth section constitutes the dictionary section where the unknown words in the text are given.

KEYWORDS: Iraqi Turkmen Turkish, Folk Poems, Hoyrat, Phonetics, Morphology.

KISALTMALAR

Ar.	Arapça
Az.	Azerbaycan Türkçesi
çk.	Çokluk
DKK	Dede Korkut Kitabı
ET	Eski Türkçe
Far.	Farsça
İtl.	İtalyanca
Rum.	Rumca
şh.	Şahıs
tk.	Teklik
vs	Vesaire

ÇALIŞMADA KULLANILAN ÇEVİRİ YAZI ALFABESİ

°	"ع"
◌	hemze "ء"
ā	Uzun "a"
ē	Uzun e
è	Kapalı e
ē	Uzun Kapalı e
ı	(i) ile (i) arası "ı"ya yakın
î	(i) ile (i) arası "î" ye yakın
ō	Uzun o
ō	Uzun ö
ū	(u) ile (i) arası "u" ya yakın
ū	(ü) ile (i) arası "ü" ye yakın
ğ	Gayın "غ "
ħ	Geriden Boğumlanan he "ح "
ħ	Hırıltılı he "خ "
ķ	Geriden Boğumlanmalı k" ق"
ñ	Damak n'si
w	Çift dudak v'si

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

Irak Türkmenleri, asırlar önce Orta Asya'dan batıya göç ederek Irak'a yerleşmişler. Oğuz boyundan olan bu Türk gruplarının Irak bölgesine göç etmeleri, Türklerin Anadoluya gelmelerinden daha eski tarihlere raslanmaktadır. Bu göçler, uzun yıllar süren ve birbirini izleyen hamleler şeklinde gerçekleşmiştir (Hürmüzlü, 2013: 17)

Yüzlerce yıldır Irak'ın farklı yerlerinde kimliklerini, dillerini, kültürlerini, gelenek ve göreneklerini ve varlıklarını koruyup yaşatabilen Irak Türkmenleri, Irak'ın farklı bölgelerine yerleşerek bölgedeki diğer milletlerle birlikte yaşamışlardır.

Irak Türkmen ağızları, Batı Türkçesinin Doğu yöresinde (Azerbaycan Türkçesi) yer alan ağızlar topluluğuna girer. Azerbaycan (Doğu Oğuz) Türkçesi, dil coğrafyası bakımından yer yer Güney doğu Anadolu ağızları, Güney Kafkasya ve Kafkas Azerbaycanı, İran Azercaycanı ve kısmen Suriye Türkmenlerini içine almaktadır (Haydar, 1979: XI).

Irak Türkmen Türkçesiyle yazılan halk şiirleri, Irak Türkmenlerinin kültürel değerlerini yansıtan Türkmen halk edebiyatının en önemli ögeleridir. Halk ağzıyla yazılan bu eserler Irak Türkmen Türkçesinin ağız özelliklerini yansıtması açısından oldukça önemlidir. Bu eserler, dil bilimi ile ilgilenen araştırmacılar için verimli bir kaynak oluşturmaktadır.

1. 1. Türkmen kelimesinin Kökeni

Selçuklu fütuhatını müteakip Anadolu ve Irak'a yerleşen, daha sonra Irak'ı vatan olarak benimseyen Türk boylarına Türkmen adı verilmiştir. Tarihçiler, Türkmen kelimesinin anlamı konusunda belirli bir görüş üzerinde birleşmemekle birlikte, Türkmenlerin Türk boylarından biri olduğu hususunda görüş birliğine varmışlardır (Hürmüzlü, 2003: 14).

Türkmen kelimesi hakkında farklı farklı görüşler öne sürülmüştür. Bir tartışma konusu olduğu ileri sürülen görüşlerden anlaşılmaktadır. Aşağıda Türkmen kelimesiyle ilgili ileri sürülen bazı önemli görüşlere yer verdik.

Bu hususta Fuat Köprülü şunları söylemektedir: "Oğuz Türkleri İslamiyeti kabul ettikten sonra Türkmen lakabını almışlardır. Kâşgarlı Mahmut'tan başlayarak Neşrî'ye kadar eski Batı tarihçilerinin farklı farklı ıstikaklarla halletmek istedikleri bu kelimenin ıstikakı ve mahiyeti ne olursa olsun her hâlde Müslüman Türk anlamına gelmektedir. Oğuzlar şehirlere yerleştikten sonra hâlâ göçebelik hayatını sürdüren aşiretlere yani yöröklere "Türkmen" denilmiştir. Kaşgârî Mahmut İslamiyeti kabul eden Karlukları da Türkmen saymaktadır ki Karluklarla Oğuzlar arasındaki dil ve kavmî ayrılıkları da iyi bilen Mahmut'un bununla başka

bir şey kastetmeyeceği muhakkaktır. Oğuz Türkleri hakkında fazla bilgi sahibi olmayan bazı Avrupalı seyyahların Türkmen'i Türk'ten ayrı bir millet sanmaları büyük bir hatadır" (Köprülüzâde, 1923: 147).

Fars tarihçileri Türkmen kelimesini hicri V. yüzyıl (M. XI. yüzyıl)'dan beri, Gerdîzi'nin eserlerinde geçtiği gibi, Farsça çoğul yaparak "Türkmânen" biçiminde kullanmışlardır (Hürmüzlü, 1994: 8).

İslamiyeti kabul eden Türkler, Türkmen olarak bilinmişlerdir. Dorblue'nin de aktardığı gibi Horasan civarına göç ederek yerleşen Oğuz Han'a mensup bazı boylar kendilerine has lehçelerini korumuşlardır. Horasanlılar tarafından kendilerine "Türkmânend" Türk'e benzer adı verilmiştir (Cahit, 1924: 238).

Faruk Sümer'e göre, X. yüzyıldan itibaren aralarında yayılmaya başladığını bildiğimiz İslamlığın, XI. yüzyılda Oğuzların ezici çoğunluğunun dini hâline geldiği görülüyor. Oğuzlara XI. yüzyılda Türkmen adı verilmiştir (Sümer, 1967: X).

Yılmaz Öztuna'ya göre Türkmen adı, Müslümanlar tarafından "İslamiyeti kabul eden Türkler" manasında Oğuzlar için kullanılmıştır. Ancak XI. yüzyıldan itibaren Oğuz kelimesiyle eş anlamda kullanılan Türkmen kelimesi, Oğuzların yerleşik olmayan, henüz yerleşmeyen, göçebe olarak devam eden kısımlarına verilmiş gibi görünmektedir. Şehir Türklerine yine Oğuz kelimesi söylenmiştir. Sonra Oğuz kelimesi bırakılıp yerleşik Oğuzlara Türk, göçebe hayatı sürdürenlere de Türkmen denilmiş ve bu ad göçebe Oğuz boylarına verilmiştir (Öztuna, 1964: 10).

Ahmet Caferoğlu'nun da aktardığı gibi, İbn-i Kesîr ve Mehmet Neşîr gibi müelliflerin ifade ettiği gibi, Türkmen sözünün " Türk ve " İman' kelimelerinden meydana gelmiş birleşik bir ad olduğu da düşünülebilir (Hürmüzlü, 1994: 9).

Ebu-l-Fidâ'ya göre Horasan ve Mâveraünnehir bölgesinde yaşayan Türklerin, Müslüman olanlarına Türkmen denilmiştir. İslâm dinini benimseyen bu Türklere, Araplar arasına karıştıkları, bunlarla henüz Müslüman olmamış Türkler arasında tercümanlık etmekle tanındıkları için önceleri " Türcüman" adı verilmiştir. Böylece " Tercüman" kelimesi ağızlarda zamanla " Türkmen" biçimine dönüşmüştür (Sabır, 1962: 36).

1. 2. Türkmenlerin Kökeni

Türklerin tarihî olarak bilinen yurtlarını, çok sonraları Moğolistan denilen ülkenin batı kesimi teşkil ediyordu. Bu kesim aşağı yukarı doğuda Tula ve Tüngelik'in yukarı boylarına, kuzeyde Baykal, Kem ırmağı ve Tannu (Ola) dağlarına, batıda Altaylar'a ve güneyde de Gobi çölüne kadar gidiyordu. Türk soyunun en eski temsilcisi Hunlar burada yaşamışlardır. Sonra ise Göktürkler geldiler. Bu dönemde Tokuz-Oğuz, On Uygur, İki Ediz, İzgil, Tarduş ve Tölis gibi Türk budunları da burada yaşamışlardır (Sümer, 1999: 1).

Türkler Anadolu'ya herhâlde derli toplu bir şekilde Selçuklular zamanında yerleşmişler. Etnik kökenleri itibarıyla bu Türklerin büyük kısmını Oğuzlar oluşturuyordu. Kâşgarlı ve El-Birûnî gibi eski yazarların eserlerinden anlaşıldığı üzere "Türkmen", daha çok uygarlıkla bilinen milletlerle komşu olarak oturan ve kısmen ziraatle de meşgul olmuş olan yarı yerleşik Oğuzlar ile Karluklara söylenmiştir (Togan, 1946: 187).

Türkmenler, Mâveraünnehir ve Horasan'a yerleşerek İslâm dinini benimseyen daha sonra Anadolu, Irak ve Ortadoğu ülkelerine akan Oğuz Türklerinden başkaları değil (Hürmüzlü, 1994: 14).

1. 3. Türkmenlerin Irak'a Yerleşmeleri

Türkmenler Irak'a farklı dönemlerde göç ederek yerleşmişler. Bu göçler birbirini takip eden dönemlerde gerçekleşmiştir. Böylece Irak'ta gitgide Türkmen nüfusu artmıştır.

Iraklı tarihçi Abdulrazzak El- Hasanî de Türkmen boylarının, birbirini takip eden devrelerde Irak'a göçtüklerini belirtmektedir. Ona göre Türkmenler, kuzeybatıdan uzanan bölge üzerinde yayılmaktadırlar. Bu bölge Telâfer'den başlamak üzere, Kerkük vilâyetinde bulunan Altunköprü, Tuzhurmatu, Kızlarbat ve Diyâle vilâyetine bağlı Mendeli'ye kadar olan sahayı kapsamaktadır (Hürmüzlü, 1994: 17).

Türklerin Arap âlemi ve bu arada Irak'la ilişkileri eski zamanlara kadar gitmektedir. Daha hicretin ilk yüz yıllarında Azerbaycan Türkleri, Tebriz- Sultâniye'den geçip Kerkük yöresine yerleşirler. Türkler gittikleri yerlerde iyi karşılanırlar (Korkmaz, 2007: 271).

Türkmenlerin bu bölgeye yerleşmeleri oldukça eski tarihlere dayanmaktadır. Emevi devleti zamanında (661-750) Ubeydullah bin Ziyat H. 54(M. 674) tarihinde Türk hakanlarıyla anlaşarak binden fazla Türk askerini Irak'a getirip Basra'ya yerleştirmiştir (Haydar, 1979: IX).

Buharalı Türkleri Basra'ya getiren Ubeydullah, kendilerine özgü ve adlarıyla anılan bir sokağa yerleştirmiştir. Buharalı Türkler, Ubeydullah'in yaptığı seferlere katılmışlardır. Bu askerler iyi okçu oldukları için Ubeydullah, onlara çok güvenmiştir (Bayat, 1975).

Tarihî kaynaklara bakıldığında Irak'a ilk Türk göçü ve yerleşimi Emeviler döneminde olmuştur. Türkler ilk olarak asker olarak gelip Emevi devletinde görev yapmışlardır.

Tarih boyunca ve toplumsal olayların sonucu olarak Irak toplumuyla kaynaşmaya başlamış olan Türkmenler, zamanla Bağdat ve Samarra gibi kültür merkezlerinde yerleşmişlerdir (Bayatlı, 1996: XVIII).

Türkmenlerin Irak'ta ün kazanmaları daha çok Abbasiler dönemine (750-1258) rastlar. Horasan Valisi Abdullah Bin Tahir, halifenin isteğiyle yılda iki bine yakın Türk'ü, Türkistan'dan Irak'a göndermişti. Abbasiler döneminde ülkeye gelen Türkler, ordu ve devlette önemli görevler üstlenmişlerdir (Haydar, 1979: IX).

Abbasi halifesi olan Mutasım'ın Annesi Türk idi. Mutasım'ın ordusunda çok sayıda Türk askeri vardı. Abbasilerin başkenti olan Bağdat'ta Türklerin sayısı gitgide artış göstermiştir. Bazı tarihçiler bunların sayısını 70.000'e çıkarmıştır (Bayat, 1975: 26-27).

Selçuklular devri, Irak Türkmenleri için parlak bir çağdır. Bu devirde Türkmen sözcüğü yayılmaya başladı. Türkmenlerin en yoğun kitleleri Selçukların sultanı Tuğrul Bey zamanında Bağdat'a girmiştir (Bayat, 1975: 42-44).

Akkoyunlu ve Karakoyunlu Türklerinin de Irak'a göç ederek farklı bölgelerde yerleştiklerini farklı tarih kaynakları göstermektedir.

Selçuklu sultanı Mehmet Tapar'ın oğlu Mesud'u Azerbaycan ve Harran hakimliğine atanınca Porsuklu Aksungur Musul Valiliğine atandı ve İmadeddin Zengi Aksungur'un yanında bulundu. Aksungur Batınîler tarafından öldürüldükten sonra İmadeddin Zengi Musul valisi oldu. Haçlıların geniş çapta faaliyete bulundukları Güney Anadolu ile Suriye ve Irak'ın kuzey bölgeleri, bu nedenle yoğun biçimde Türk askeri hareketine sahne olmuştur. İmadeddin Zengi başkenti Musul olan ve 1127'den 1233 yılına kadar süren ve tarihte Musul Atabeyliği diye anılan iktidarını kurdu. Üst üste kazandığı başarılarından sonra Zengi, Haçlılarla mücadeleye girişmiş ve şöhreti bu yönde kazanmış oldu. Zengi'nin Selçuklu sultanı Mahmud tarafından Musul valisi olarak tayin edilmesi Türk, İslam tarihi bakımından bir dönüm noktası sayılmaktadır. İmadaddin Zengi Türkmen topluluklarından yararlanmasını bildi. 1144'te Urfa Kontluğu'na da son vermiştir (Saatçi, 2003: 50-51).

İslam tarihinin en büyük inkılaplarından biri sayılan Nizamiye medreselerinin kuruluşu Alp Arslan döneminde gerçekleştirilmiştir. Bu durum Türk-İslam medeniyetinin büyük bir başarısı olmuştur. 1066 yılında Bağdat'ta Dicle kenarında kurulan Nizamiye medresesi, zengin kütüphanesi ve yetiştirdiği bilim adamlarıyla dikkatleri çekmiştir (Saatçi, 2003: 36-37).

H. 656 (M. 1258) yılında Bağdat Moğollar tarafından işgal edildikten sonra bütün Irak, Moğolların hâkimiyeti altına geçti. Moğollar Türk olmadıkları hâlde kendileriyle birlikte çok sayıda Türkmen topluluklarını da yanlarında getirmişlerdir. Gerek bu Türk toplukları gerek geldikleri yerlerdeki Türkmenler arasında kalan Moğollar Türkleşmeye başladılar. Musul bölgesinde yurt tutmuş olan Moğol boyları arasında Oyratlar başta gelmektedir. Bugün Irak Türkmenlerinin halk şiiirlerine Hoyrat denilmektedir ki bunun Oyrat boyunun adı ile ilgili olup olmadığı iyice bilinmiyor. Celayir devleti Moğol devletinin bir kısmı idi ve Timur İran'dan Irak'a geçtikten sonra birçok Türkmen topluluğu Irak'ta kalmıştı (Bayatlı, 1996: XIX).

Kanuni Sultan Süleyman XVI. yüzyılın ilk yarısında Bağdat'ı ele geçirdikten sonra bir kısım askerlerini koruyucu kuvvet olarak Bağdat ve yöresinde bırakmıştır. Bundan sonra IV. Murat 17. yüzyılın ilk yarısında Bağdat'ı aldığı zaman yine askerlerinin bir kısmını buraya yerleştirmiştir (Haydar, 1979: XI).

Aslında Moragan Azerbaycan Türkmenlerinden olan Irak Türkmenlerinin bir kısmı da 1505-1524 tarihleri arasında Irak'a Şah İsmail tarafından yerleştirilmiştir (Korkmaz, 2013: 187).

Türkmen kabileleri, aslî yerleşim yerlerinden bir anda göç etmemişler göç seferlerini farklı farklı zamanlarda gerçekleştirmişlerdir. Onlar Mâverâünnehir ve Horasan'a yerleşip İslam dinini kabul etmişler, ardından da Irak ve Anadolu'ya göç etmişlerdir (Alhürmüzi, 2005: 13).

Türkmenler, İslam devletlerine büyük hizmetlerde bulunmuşlardır. Hükümdarlar, savaşlarda Türkmenlere güvenip yer vermişlerdir. Onların, ziraat, sanayi, ticaret ve farklı bilim dallarında rolleri olmuştur. Türkmenler vatanları Irak'ta, savaşçı, hükümdar ve bilim adamı olarak yaşamışlardır (El-Zabıt, 1958: 26-27).

Irak Türkmenlerinin yerleşim bölgeleri Musul'a bağlı Telafer ilçesinden başlayarak Mendili'ye kadar uzanan birçok kasaba ve köyü kapsamaktadır. Irak Türkmenlerinin çoğu bugün Kerkük şehrinde yaşamaktadırlar.

Kerkük şehri ise Musul'a 140 km Bağdat'a ise 248 km uzaklıktadır. Kent, MÖ 2. bin yılda Huriler tarafından Arrapha adıyla kurulmuştur, Asur yönetimi altında özellikle MÖ 11. ve 10. yüzyıllarda büyük önem kazanmıştır. Asurlular MÖ 800'lerde Medlere karşı koymak amacıyla bir kale inşa ettikleri kente, hükümdarlarının adını vererek "Sartnabal"ın şehri anlamında "kerk Sluk" demişlerdir. Bu isim zamanlar Kerkük'e dönüşmüştür (Kemali- Sinjar 2017: 20).

1. 4. Irak Türkmen Türkçesi

Değişik tarihî olaylara sahne olan Irak, aralıklı zamanlarda yerleşen Türkmenlerin ağız özelliklerini de etkilemiştir. Bilindiği üzere Batı Türkçesi, Osmanlı Türkçesi (Batı Oğuzcası) ve Azerbaycan Türkçesi (Doğu Oğuzcası) diye ikiye ayrılır. Osmanlı ve Azeri sahaları arasındaki ayrılıklar hem konuşma dilinde, hem de yazı dilinde görülür. Irak Türkmenlerinin konuştukları ağız, Türkçenin Azerbaycan Türkçesi (Doğu Oğuzcası) sahası içine girmektedir. Bugün Kerkük ağız dediğimiz ağız, bütün Irak Türkmenlerinin konuştuğu ağızları kapsamamaktadır. Irak'ta konuşulan Türk ağızları genel olarak aynı çizgide olmasına rağmen; Irak Türkmen Türkçesinde kimi ağız ayrılıkları ortaya çıkmaktadır. Bu ayrılıklar bazen aynı il ve ilçede bile göze çarpmaktadır. Bu da şunu gösteriyor ki değişik zamanlarda bu bölgelere göç edip yerleşen Türk boylarının ağız ayrılıklarından ileri geldiği bilinmektedir (Bayatlı,1996: 329).

Eski Türkçede var olduğu bilinen bazı ses ve şekil özellikleri Irak Türkmen Türkçesinde görülmektedir (Gökdağ: 2012, 114-115).

Bihgehan Atsız Gökdağ aşağıdaki hususları şu şekilde açıklamaktadır:

"Birle" edatının varlığı: " Gelin yewe girdiği birli damnan şeker sepeller" (gelinin eve girmesiyle şeker dökerler).

söz başı –k- ve –t- ünsüzlerinin kimi kelimelerinin başında korunmuş olması tikiş, tik-, tök- gibi.

"Eng" gibi kelimelerde Eski Türkçedeki "ng" sesinin varlığı.

Eski Türkçede fiilden isim yapan –g ekinin varlığı agrıg (ağrı- acı) boyag (boya) gibi.

Irak Türkmen ağızları, temel yapısı açısından Azerbaycan ağızları ile Türkiye Türkçesi ağızlarında görülen bir kısım özellikler ile ortaklaşan ve yer yer Arap ve Fars dillerinin etkisinde de kalan bir yapıya sahiptir. Bu ağızlar şekil yapısı açısından Azerbaycan Türkçesi ile Türkiye Türkçesi ağızlarında görülen temel özelliklere sahiptir. Bu bölgede ağız şekillenmesi asıl ses yapısında yoğunlaşmıştır. Ayrıca Irak Türkmen ağızlarında, Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesi ağızlarında görüldüğü gibi, kendi aralarında küçük ağız adacıkları oluşturan bazı ayrılık ve farklılaşmalar da göze çarpmaktadır (Korkmaz, 2013: 188).

Tarihçilerin çoğu yüzyıllar önce Türkmenlerin Irak'ta yerleştiklerini zikretmişlerse de, bugün Irak'ta yaşayan Türkmenlerin Selçuklular veya Osmanlılara mı yoksa diğer Oğuz boylarına mı intisap ettikleri konusunda görüş birliğine varamamışlardır. Bu Görüş ayrılıklarının Irak'a yerleşen Türklerin, aralarındaki ağız değişikliğinden de anlaşıldığı gibi çeşitli boylara mensup olmalarından kaynaklandığı söylenebilir. (Hürmüzlü, 1994: 18).

Irak Türkmen ağızlarında teklik ve çokluk 2. şahıs iyelik eklerinde, teklik ve çokluk 2. şahıs zamirlerinin ilgi hâlinde ve bazı fiil kiplerinin teklik ve çokluk 2. şahıs çekimlerinde n'nin "v" ve "y" olarak geçtiği görülmektedir. Bu özellikleri dikkate alarak Irak Türkmen ağızlarını iki gruba ayırmak mümkündür (Haydar, 1979: XIII).

1. V grubu: Kerkük, Erbil, Dakuk, Kızrabat, Hanekin, Şahraban, Mendeli ve Bedrede yaşayan Türkmenlerin ağızları bu gruba girmektedir.

2. Y grubu: Tisin, Beşir Köyü, Bayat köylerinden Bastamlı, Abbut, Zengili, Bırayçılı ve Çardağlı, Altunköprü, Tuzhurmatu, Tazehurmatu, Kifri, İmam Zeynelabdin ve Keretepe gibi yerlerde yaşayan Türkmenlerin ağızları bu gruba girmektedir.

1. 5. Irak Türkmenlerinin Kullandığı Alfabe

Irak Türkleri eskiden beri özellikle Osmanlının etkisiyle Türkçe yazılarında Arap alfabesini ve Osmanlı imlasını kullanmaktadırlar. Irak Türkleri yazı dilinde sağır kef denilen ve damak n'si sesini veren harf de dâhil olmak üzere Osmanlı devrinde kullanılan alfabenin aynısını kullanırlar. Son otuz yılda ise devlet kontrolünde çıkan gazete ve dergilerde, yayımlanan kitaplarda, aynı alfabe kullanılmakla birlikte bahsi edilen sağır kef harfi kaldırılmış, yerine nun (n) harfi kullanılmaya başlamıştır. Bu uygulamaya göre Osmanlı imlası bir kenara atılıp yazılar Türkiye Türkçesi'nin ünlü uyumuna bağlı şekilde icra edilmiştir. Konuşma dilinde ise, Kerkük ağzında yumşak g (ğ) hariç Türkiye Türkçesinde bulunan harflerin aynısı kullanılır. Bunun yanında Türkiye Türkçesinde konuşmada

kullanılmayan ve çoğu Osmanlı alfabesinden alınan, Arapça ve Farsça'nın da etkisiyle, birkaç harf daha telaffuz edilir (Hürmüzlü, 2013: 25).

Irak Türklerinin yazı dili Türkiye Türkçesi yazı dilidir. Yani Türk yazarları, şairleri nasıl bir dille yazıyorlarsa, Türk gazete ve dergileri nasıl bir dille çıkıyorsa Irak Türkleri şair ve yazarlarının, gazete ve dergilerinin dili de aynıdır. Demek ki Irak Türk aydınları da İstanbul ağzına dayanan bir yazı dili kullanmaktadırlar. Bu yazı dili ile Irak'ta şiirler, hikâyeler, romanlar, edebî ve tarihî araştırma eserleri yazıldığı gibi gazeteler ve dergiler de çıkarılmaktadır. Necme, Kerkük, Âfâk, Beşir gibi Türkçe gazeteler çıkarılmıştır. Aynı zamanda haftalık Yurt Gazetesi de çıkarılmıştır. Kardeşlik dergisinden de söz etmek lazımdır. Çünkü bu derginin Irak Türkleri kültür hayatında önemli bir yeri vardır (Ercilasun, 1993: 223-234).

1. 6. Irak Türkmen Edebiyatı

Aslında Doğu Oğuzlardan olan Irak Türkmenlerinin sözlü edebiyat dili, yüzyıllar boyunca kullandıkları bugünkü Türkmen lehçesinin aynısı olmakla beraber, Batı Oğuzcası yani Osmanlı lehçesi ile sağlam bağlarla bağlanmıştır. Irak Türkmen edebiyatı XVI. yüzyılın yarısından sonra batıya yönelen Osmanlıcanın ana çizgilerini takip etmiştir (Sarıkahya, 1968: 6).

Halkın maddi ve manevi kültür değerlerini korumak amacı ile bizzat halktan derlenen ve bilimsel metotlar çerçevesinde incelenen halk edebiyatı incelemeleri bir milletin varlığı için oldukça önemlidir. Bu yazılarla sözlü olarak halk arasında nesilden nesile ve ağızdan ağıza dolaşan intikal eden kültürel değerleri yok olmaktan kurtarılmış olacaktır (Bayatlı, 2016:7).

Türkmen halk şiiri,1958'den önce hoyrat ile sınırlanmıştır. Bu tarihten sonra yine bir şiir türü olarak kendini gösterebilmişse de öteki şiir türleri değerinde olamamıştır. Halk şiirlerinde hem edebî dil hem de yerli ağızlar özellikle de Kerkük ağzı kullanılmıştır. Türkmen halk şiirini şu bölümlere ayrılabilir (Bayat, 1984: 260).

1. Manzum Hikâyeler
2. Çeşitli Halk Şiirleri
3. Hoyratlar

Bu çalışmada genel olarak hoyratlar incelendiği için diğer manzum türler hakkında bilgi verilmemiştir.

1. 6. 1 Hoyrat

Hoyrat, Irak Türkleri arasında en çok Kerkük ve yöresinde gelişmiş bir halk edebiyatı türüdür. Mâni gibi bir duygu veya düşünceyi özlü yönleri ile bir bütün olarak dile getiren hoyrat, dört veya seyrek olarak daha fazla kanttan yapılmış bir nazım şeklidir (Korkmaz, 2007: 259).

Hoyratlar, yazarları pek belli olmayan cinaslı dörtlükler, halk edebiyatının en ince ve güzel örneğini teşkil eden bir çeşit düzme (nazım) ve ezgi (nağme) şeklidir. Cinassız düz kafiye olanları da vardır ki, bunlardan bir kısmına mâni adı verilmiştir. Özel bir üslupla yazılmış olan bu dörtlükler, hakikatte derin anlamlar taşıyan ufacık sözlerin sanatkârane işlenmesinden doğan ve halkın içli duygularına tercüman olan bir çeşit ifade tarzıdır (Terzibaşı, 1975: 37).

Bir horyatın tam ve mükemmel olabilmesi için tam veya zengin kafiye yani kafiye hem göze hem de kulağa hitap etmesi muteber sayılmaktadır. Horyatı diğer halk nazım türlerinden ayıran taraf da bu husustur (Akkoyunlu, 1986: 55).

Şiirden evvel ne vakit ve kimler tarafından söylenmiş olduğu hâlen tespit edilemeyen Horyatlar, Kerkük halk şairlerine ait duygu inceliklerinin muhafızlarıdır (Sabır, 1951:6).

1. 6. 1. 1. Hoyrat Sözcüğünün Aslı

Hoyrat sözcüğü üzerine farklı görüşler bulunmaktadır. Kerkük'te halk dilinde en çok yayılmış olan adı hoyrattır. Bununla beraber bazılarının horyat, bazılarının da koyrat ve koryat dedikleri duyulmaktadır. Şemseddin Sami Kamûs-ı Türkî'de horyat sözünün hoyrattan galat olduğunu yazmakta ve bunun " eli bir şeye yakışmayan, bir şeyi güzel muhafaza etmeyi bilmeyen" manasına geldiğini söylemektedir (Terzibaşı, 1975: 47-52).

Azerî Türkleri arasında hoyrat ve mâni karşılığına hep bayatı kullanılmaktadır. Bu sözün anlamı ile ilgili ileri sürülen çeşitli ihtimalleri gözden geçiren S. Mümtaz, bu sözü bugünkü Azerîlerin teşekkülünde esaslı bir rol oynamış olan Bayat kabilesi ile alakalı görmektedir. Azerbaycan'da bir de daha çok ezgi yani taganni karşılığında mâhnı sözüne rastlamaktayız ki bu anlamda Irak Türkleri de mâ'ni sözünü kullanmaktadırlar. Hoyrat mefhumu bir dereceye değin mâni ıstılahından ayrı görülmektedir. Her iki ıstılahın da bu dolaylarda başka bir adı bulunmadığını burada söylemek gerekir. Kerkük hoyrat ve

manilerine en yakın olanı muhakkak ki Azerî olanlardır. Irak'ta yaşayan Türkmenlerin kullandığı şive, Azerî şivesinin de aslı olanı, Şarki Oğuz Türkçesidir. Ama bazı ayrılıklar göstermektedir (Terzibaşı, 1975:39-40).

Hoyratların sevilmesini, yaygınlaşmasını sağlayan en önemli özelliklerin başında cinaslı kafiyelelerin çokça kullanılışı gelir. Cinas, adeta hoyratların vazgeçilmez özelliğidir. Cinasların ustalıkla kullanılışı hoyratları başarılı kılmaktadır. Hoyratların birinci, ikinci ve dördüncü mısraları kendi arasında kafiyeleli, üçüncü mısrası serbesttir. Çoğunlukla ilk mısra, üç veya dört heceli olup cinas amaçlı söylenir. Bazen de ilk mısra yedi heceli olur (Yanar-Bayatlı, 2013: 16).

Türk toplulukları arasında hoyrata en büyük şöhreti kazandıranların Irak Türkleri olduğunu bilmek gerekir. Hatta bu sebepten ötürüdür ki, Kerkük anıldığı zaman akıllara ilk başta Hoyrat sözü gelir. Kerkük hoyrat ve mânilerini söz bakımından diğer ülkelerin çeşitli mânileriyle birlikte Türk edebiyatı içinde özel bir sanat tarzı hâlinde incelemek mümkün ise de menşe bakımından bu biçim halk mahsulünün Irak Türkleri arasında doğup geliştiğini ve hâlâ da varlığını, bütün vasıflarıyla birlikte muhafaza ettiğini söylemek yerinde olur (Terzibaşı, 1975: 42).

Hoyrat söyleme geleneği, Güneydoğu ve Doğu Anadolu'da da vardı. Uzantısı Van Gölü civarına kadar giden bu geleneğin Anadolu'da iyice zayıfladığını bugün bazı örneklerinin halk ağzında kaldığını, hoyrat yerine mâni türünün benimsendiğini görüyoruz. Yazı dilinde ise şiir söylemede halk şiirinden uzaklaşma vardır. Irak'ta birer zekâ ürünü olan hoyrat söyleme geleneği bir edebî tür olarak kullanılmaktadır (Zülfikar, Irak Türkmen Türkçesi ve Sorunları, <http://kerkukunesi.blogcu.com/irak-turkmen-turkcesi-ve-sorunlari/441552>, 04. 07. 2018).

1. 7. Yöntem

Bu Çalışmada Irak Türkmen şairleri tarafından yazılan ve özellikle de Kerkük Türkmen Türkçesinin özelliklerini yansıtan şairlerin yazdıkları halk şiirlerinden örnekler incelenmiştir.

Metin, aşağıda adları verilen beş ayrı eserden seçme şiirler alınmak suretiyle oluşturulmuştur. Şiirlerin alındığı eserlerin dördü Arap harfleriyle, birisi ise Latin harfleriyle yazılmıştır. Bu eserler şunlardır:

1. Degme Yarama
2. Kerküklü Nâsîh Bezirgan
3. Bu Menim Hoyrat Gewlim
4. Atasözlerimize Dayanan Hoyratlarımdan
5. Horyat Divanım

Metin oluşturulurken yukarıda adları verilen eserlerden seçilen halk şiirleri ağız araştırmalarında kullanılan transkripsiyon işaretleriyle Latin harflerine aktarıldı. İncelenen eserlerde Kerkük ağzındaki uzun ve kısa ünlüler belirli bir işaretle gösterilmemiştir. Metinlerin asıllarında gösterilmeyen uzun ve kısa ünlüleri bir Kerkük Türkmeninin seslendirdiği şekilde okuduk. Ardından, ortaya konulan metin, ses ve şekil bilgisi açısından incelendi.

Çalışmamız beş bölümden oluşmaktadır. Giriş başlığını taşıyan Birinci bölümde Irak Türkleri hakkında genel bilgilere yer verilmiştir. İkinci bölümde metin yer almaktadır. Üçüncü bölüm ses bilgisi, dördüncü bölüm ise şekil bilgisi incelemelerini içermektedir. Çalışmamızın beşinci bölümünü ise metin sözlüğü oluşturmaktadır.

1. 8. Metnin Oluşturulmasında Yararlanılan Eserler

Çalışmada 5 ayrı eserden yararlanıldığı yukarıda ifade edilmişti. Aşağıda bu eserler hakkında tanıtıcı bilgiler verilmiştir:

1. Degme Yarama: Degme Yarama adlı kitap, 1973 yılında Reşit Ali Dakuklu tarafından yazılmıştır. Kitap Arap harfleriyle yazılmış ve 77 sayfadan oluşmaktadır. Kitapta hem Kerkük ağzını yansıtan dörtlükler hem de Osmanlı Türkçesiyle yazılmış dörtlükler yer almaktadır. Kitapta Kerkük Halk ağzıyla yazılan toplam 324 halk şiiri yer almaktadır. Kitap, Bağdat'ta Türkmen Kültür Müdürlüğü tarafından basılmıştır.

2. Kerküklü Nâsih Bezirgan: Kerküklü Nâsih Bezirgan adlı kitap, Nâzım Terzioğlu tarafından 2018 yılında yazılmıştır. Kitapta Kerküklü Nâsih Bezirgân'nın hayatına, edebî kişiliğine değinildikten sonra şaire ait bütün şiir ve hoyratlar bir arada toplanmıştır. Kitap, Latin harfleriyle yazılmıştır toplam 334 sayfadan oluşmaktadır. Ayrıca kitabın hoyrat kısmında 345 hoyrat yer almaktadır. Kitabı Kerkük Vakfı basmıştır.

3. Bu Menim Hoyrat Gewlim: Eser Kerküklü yazar ve edebiyatçı Faruk Faik Köprülü tarafından 2000 yılında yazılmıştır. Kitap, Arap harfleriyle yazılmış ve 50 sayfadan oluşmaktadır. Kitapta 300 dörtlük yer almaktadır. Eser Kerkük'te Mercan Matbaasında basılmıştır.

4. Atasözlerimize Dayanan Hoyratlarımdan: Eser Kerkük halk şairlerinden Bekir Ercan tarafından 2005 yılında yazılmıştır. Kitap Arap harfleriyle yazılmış ve 49 sayfadan oluşmaktadır. Kitap içinde toplam 325 halk şiiri yer almaktadır.

5. Horyat Divanım: Bu eser de yine Kerküklü halk şairlerinden Bekir Ercan tarafından 2006 yılında yazılmıştır. Kitap Arap harfleriyle yazılmış ve 51 sayfadan oluşmaktadır. Kitabın içinde toplam 198 halk şiiri yer almaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

METİNLER

1. Degme Yarama

1/1.

Bir dene

Biñ sünbülde bir dene

Géceler qoymaz yātım

° āqlım ālıb bir dene

1/2.

Bir dene

Bağda bağwan bir dene

Nēyım var hēpsın wērdım

Ne istiyibsen bir de ne?

1/3.

O günñ

O se° etj o günñ

° āqlılsız o kimsēdj

Ha mālıydan õgññ

1/4.

Señe men

Çok mā° jlem sene men

Yüz sene hizmet etsem

Hiç yörülmam señe men

1/5.

Señe mal

Señe hüsün señe mal

Gēwlım sennen inciyib

Gel gēwlımj Senem al

1/6.

Bu dāğı

Ferhad yarar bu dāğı

Happı şeyden ° āzızdı

Bilbile gül budāğı

1/7.

Bu dāğı

Örme mene bu dāğı

Meger Ferhat dirilsin

Çıhsın geçēğ bu dāğı

1/8.

Al çağında

Her şeyi al çağında

Figana düşer bilbil

Goncānın alçağında

1/9.

Al çağında

Al girin al çağında

Gēwlın kırma kimsēnın

Hak gēwıl alcāğında

1/10.

Hāsaya bağ

Kērkük'de hāsaya bağ

Yar gēljb kārşuw āljb

Diğet et hās aya bağ

1/11.

Ḥasa mēñj

Apārdj ḥasa mēñj

Tut ēljmnenn lütfēle

Yētjr bir ḥasa mēñj

1/12.

Butaya

Sıgındım bir butaya

Ḳoyma bu sēl apārsın

Gēçjrt mēñj bu taya

1/13.

Bu taydan

Gōrdūm sēñj bu taydan

El ātdjım buta tuttūm

Düşdūm sēle bu taydan

1/14.

Daş dāşj

Atma mene daş dāşj

Cāhjlle gül tāşjma

° āqlj ilen daş tāşj

1/15.

Aynāsına

Ay düşer aynāsına

Gēwljme degme gözēl

Ḳōrhūm war ayna sına

1/16.

Baş ara

° āqlj kāmjl baş ara

Ḥalolmayan müşkilem

Meger yārjım başara

1/17.

Baş mennen

Ḳilinç sennen baş mennen

Yurda hıjmetden kaçmam

Gētse de bu baş mennen

Men sēwdjım dōnēbjlmem

Gētse de bu baş mennen

1/18.

Ḳala yēj

Kērkük'dū Ḳala yēj

ēyljğ ēle hayatda

Çoh zaman Ḳala yēj

1/19.

Ḳala dēme

Teppeye Ḳala dēme

Muḥabbet mēcljşjnde

Muḥannete Ḳala dēme

1/20

Yaram az

Dêrdîm çōhdû yaram az

Bed âşîl kimsêdî

Însânîğa yaramaz

1/21.

Mêndîlde

Qōhû âldîm mêndîlde

Sêwgîmîz destan ôlûb

Sen hûsûnde men dîlde

1/22.

Mêndîle

Terle silim mêndîle

Sewdawa qurban ôldûm

Bele düşdûm men dile

1/23.

Bir sindi

Al mennen bir sindi

Her gün gōrdûğûm yārî

Gōrmûrem bir senêdî

1/24.

Bir sene

Günûm ôlûb bir sene

Her gelen bâhdî gēçdî

Umûd qāldî bir sene

1/25.

Yoldāşî

Yoldaş sewer yoldāşî

Yölûwa dōğrû yērî

Tohûnmāsîyî yol dāşî

1/26.

Yol dāşîna

Yol düşer yol dāşîna

° ecele gêtme yola

Tōkûşma yol dāşîna

1/27.

Qere dağdan

Yêl eser qere dağdan

Sinemde yêr qālmîyîb

Ôlûpdû qere dağdan

/128.

Dağ yērî

Sêrîyî ôlû dağ yērî

Hāppî dêrdîm sağalsa

Hiç sağalmaz dağ yērî

1/29.

Gêce qāldîm

Îl yātdî gêce qāldîm

Kerwan yüklēndî gētdî

Men gene gece qāldîm

1/30.

Gêç öldü

° ümür bitdi gêç öldü

Yar bizden ° itab éder

Qaḥ gédēğın gêç öldü

Men sennen ayrılmāzdım

Yētışmesem de gêç öldü

1/31.

Yana qāldım

Od tutdū yana qāldım

Gözden düşenler kimi

Gör nêce yana qāldım

1/32.

Yan yērj

Perwane ol yan yērj

Rāqıblar gēden yoldan

Biraz çekil yan yērj

1/33.

Bu bağlara

Hiç açılmaz bu bağlara

Şen ölü şenlik ölü

Yar gelende bu bağlara

Sabrētdım of dēmēdım

Dayāndım bu bağlara

1/34.

Oyāndı

Seslēndım yar oyāndı

İkimiz bir ataşdan

Men tutüşdüm o yāndı

1/35.

Yanmādım

Su sēpdiler yanmādım

İzlērūw dēlil öldü

Yollar gēçdi yañmādım

1/36.

Su āldı

Gül budağdan su āldı

Dērdimnen sorma güzel

Bu bir çētın su° āldı

1/37.

Su ālı

Yürek coşar su ālı

Ḥal ēhlj ḥaldan bili

Hiç sormadan su° ālı

1/38.

O bālı

O şekērj o bālı

Mēnj bu ḥala sāldı

Ala gözlü obālı

1/39.

Obada sēnĭ

Gōrdūm obada sēnĭ

İçme ° aşķ badāsınnan

Yāndırĭ o bada sēnĭ

1/40.

Yaradāndĭ

Bu incig yaradāndĭ

Ėem yeme düşesw eger

Ķāldırĭn yaradāndĭ

1/41.

Yara mene

Wurūplar yara mene

Gösterme ĥaĥ ĳābāsıñ

Sen ōzūw yara mene

1/42.

Yārĭ yola

Yētışdıĭm yārĭ yola

Sularam göz yāşımnan

Salandam yārĭ yola

1/43.

Eger mēnĭ

Hilal ĳaş eger mēnĭ

Āçılĭ tutġūn ġēwlĭm

Yad ētsew eger mēnĭ

1/44.

Dalabilmem

Deryaha dalabilmem

Bu ġülmeġ hardan ġēlĭb

Bu ġözel dalabilmem

1/45.

Yüzde bir

Ġēwĭlde bir yüzde bir

Bafālĭ dost bulunmaz

Bulūnsa da yüzde bir

1/46.

Yüze dēme

ēylĭġ ēt yüze dēme

Baha yoĥ degērlĭye

Alsaw da yüze dēme

1/47.

Gözelden

Dünye dōlūb gözelden

ōzūwe ġüwen yērĭ

Çēwĭrgĭnen göz elden

1/48.

Göz ēle

Baĥmaġdādĭ göz ēle

ōzūwū ĳurban ēle

Her bafālĭ ġözele

1/49.

Perwanēdj

° aşk mēstj perwanēdj

Sen mene arha olsaw

Duşmannan perwa nēdj?

1/50.

Perwaneden

° aşk ögren perwaneden

Hayālūw gēwīldēdj

Fırkattan perwa neden

1/51.

Yāsınnan

Ēlīfın yāsınnan

Bilbili gül çıhārdı

On bir āyın yāsınnan

1/52.

Yāsı kimi

Ēlīfı yāsı kimi

Bilbilçin şādılg hānı

Tōyü da yāsı kimi

1/53.

Kimsēsijı

İncitme kimsēsijı

Sewen hiç kimse yōhdü

Bizimce kimse sizi

1/54.

Kimsēsizze

Arha ol kimsēzize

Ne sizler dārgın olūñ

Ne bizden kimse size

1/55.

Bele derde

Qārışb bele derde

Mecal yoğ söz dēmege

Düşmüşem bele derde

1/56.

Yālgüz gem istirdim men

Qātıldı bele derde

Tutdular gāfıl mēnj

Sāldılar bele derde

1/57.

Bele dertden

Ēzıldım bele dertden

Gēwlīm gem me° dēnjdi

Döldü bele dertden

1/58.

Ġem sizden

Qeħr bizden gem sizden

Ġem sātdıg gem qazāndıg

Kem almādıg gēmsizden

1/59.

O yar mēnĭ

Ātĭbdĭ o yar mēnĭ

Keman k̄āşŭw ohlārĭ

° aķĭbet oyar mēnĭ

1/60

Yāzĭ yērĭ

Sākĭndĭ yāzĭ yērĭ

Yāzdıķça k̄an aĝlaram

K̄an ōlŭ yāzĭ yērĭ

1/61.

Şirin sōzŭ

Şirindi şirin sōzŭ

Diyiller şad ōlŭllar

Ferhadla şirin sōzŭ

1/62.

Ne mālĭ

Maldan sorma ne mālĭ

Bu ĝördŭĝŭw tufanlar

Aĝlar ĝözden nem ālĭ

1/63.

Nem alsa

Bina çöker nem alsa

Bir mal yaraw bağlamaz

Kiymētsĭzđĭ ne malsa

1/64.

Nişan yērĭ

Kōskŭwdŭ nişan yērĭ

Pençēmĭz k̄af dāĝında

Ķōyŭpdŭ nişan yērĭ

1/65.

Nişan sennen

Göz mennen nişan sennen

° aşkŭwdan derbederem

Ahtarram nişan sennen

1/66.

Gül üstŭne

Gül biter gül üstŭne

Yāslĭ bilbil yānĭna

Gel ĝedeĝ gül üstŭne

1/67.

Saĝ āldĭm

Saĝ işlēđĭm saĝ āldĭm

Yüz yılĭñ ĥestēsĭyem

Sizi ĝördŭm saĝāldĭm

1/68.

Yüz binaya

Ustayam yüz binaya

Bir ĥesret lekke sālĭ

Yüz k̄ere yüz biñ aya

1/69.

Yağmādı

Bulūt çōkdū yağmādı

Leylalar gül sēpiller

Mēcnūnlara yağmādı

1/70.

Aslan yēri

Çōllūğdū aslan yēri

Tela^c fer yurd ocāğı

Gülşāndı aslan yēri

1/71.

Aslan bize

Ad olūb aslan bize

Türkmen er dōğrū kimse

Diyiller aslan bize

1/72.

Ėrbilī

Çoh sēwēriğ Ėrbilī

Er ēlīñ dayāğıdı

Er kēdrīni er bili

1/73.

Ėrbil'e

Durağ yērūw Ėrbil'e

Ḳedr kıymet çoh olū

Er ḥürmētīn er bile

1/74.

Āltınnan

Kōprūmūz war āltınnan

Ḳafīlēmiz çoh gēçib

Bu yuldūz āltınnan

1/75.

Āltun biz

Yāḳūt sizsiz āltūn biz

Ḳaf dāğıñ sed ḳōydūlar

Çohdan gēçdiğ alttan biz

1/76.

Yüz biñ arḥa

Su töker yüz biñ arḥa

Kērkük ıışığı sönmez

Dolansa yüz biñ arḥa

1/77.

Tisinçi men

Müşṭāḳım Tişinçi men

Kal^c a gül ḳorya gülzar

Ḳārşıda Tisin çimen

1/78.

Çimenzara

Gel gēdeğ çimenzara

Ne gelse ḥaḳdan ḥōşdı

Çi sene çj mene

1/79.

Bēşirmizdi

Sönmez bēşirmizdi

Qārşıdākı yēşıl köy

Çoh ° āzız Bēşirmizdi

1/80.

Bağ içinde

Hurmātū bağ içinde

Wurūpdū āwcū mēni

Bāğlıyam bağ içinde

1/81.

Teze dērdim

Güclēşdi teze dērdim

Gēç girdim dost bāğına

Güllērjñ teze dērdim

1/82.

Dāķūķ için

Baş wērrem dāķūķ için

Eser görmeğ istersew

Gel gēzeğ Dāķūķ için

1/83.

Gözele sar

At kemend gözele sar

Yētjr mēni Dāķūķ'a

Görēğın güzel eser

1/84.

Duza qārşı

Yarāmdı duza qārşı

Ak su ölüb aqaram

Bu güzel Duza qārşı

1/85.

Leylan özüm

Türkmenem Leylan özüm

Ātçı lāyı kimin

Ātıllam laylan özüm

1/86.

Bayātlı

Sēwdim sēni Bayātlı

Yaram war al tērkūwe

Türkmen oğlū bay ātlı

1/87.

Bayātlılar

Bay diler bayātlılar

Bēñziller aslanlara

Bu gelen bay ātlılar

1/88.

Kifri bize

Şēhirdi Kifri bize

Nētmiştığ rāķıblara

ēdjiller kifri bize

1/89.

Kereteppen

Bayaz dağ kere teppe

Bāġı çoġ suyu şirin

Şinrinsen kereteppen

1/90.

Kere girsem

°ēyyib étme kere girsem

Yorulmam dost oġrunda

Dağ çıhsam kara girsem

1/91.

Yurdümdādı

Ĥanāķın yurdümdādı

Hāppı dadlardan şirin

Şirindi yurdüm dādı

1/92.

Ĥālı yērı

Ĥanāķın ĥālı yērı

Bilmem ne reng göstērı

Gözēlın ĥālı yērı

Gözel türme örtüb

Görünmez ĥālı yērı

1/93.

Kızlabat'a

Gel gēdeġ Kızlabat'a

Miske °enbere güle

Genclerle kızlar bata

1/94.

Kızlabātmış

Görünen kızlabātmış

Gençler toyda düġünde

Bezege kızlar bātmış

1/95.

Baġlar bize

Şehreban baġlar bize

Yad ēder hiç unutmaz

Dost gēwıl baġlar bize

1/96.

Ĥasadārı

Tuz yanda Ĥasadārı

°ārıfler cehle uymaz

Ĥatmazlar ĥasa dārı

1/97.

Ĥasa dar

Dünye küçüg ĥasa dar

Sular onuñçun tāşķın

Göz yāşım çoġ ĥasa dar

1/98.

Bayatdādı

Bastāmlı Bayatdādı

Böyüĝ bay ātlılar

Dātlıdı Bayat dādı

1/99.

Bayatsa

Geliş yērūw bayatsa

Bāşım top dost oĝrunda

Baylar tutar bay atsa

1/100.

Āmırlıyığ

Bayat'da Āmırlıyığ

Yurda hizmet étmeĝcin

Gençler sêç Āmırlı yığ

1/101.

Āmırlıdı

Mutu^c dı āmırlıdı

Fuzuli'nin nenesı

Diyiller āmırlıdı

1/102.

Ķerenaz

Obamız war Ķerenaz

Yaz günü sıcaklarda

Géceler éder Ķara naz

1/103.

Çimēni

Gēzdım ĝördüm çimēni

Gören ferĶ étmez bizi

Çi bir ādı çi mēni

1/104.

Ķuşçılārmız

Baz awlar Ķuşçılārmız

Hēpsı Türkmen dillidi

Yurddaki Ķuşçılārmız

1/105.

Ķuşçılar war

Āwçılar Ķuşçılar war

Cana çoĝ yāĝun ĝözel

Bir alay Ķuşçılar war

1/106.

Sarāymız war

Bēĝçımız sarāymız war

Gēwlımız sultānına

Çok yüksek sarāymız war

1/107.

Çar daĝdan

Çarpaz daĝdan çar daĝdan

Güle bilbil^c itābıñ

Seyrèderem çardaĝdan

1/108.

Leyla seňe
Yat  d m lelya seňe
Bu   llerde derbeder
M cn nam leyla seňe

1/109.

Leylem sensen
M cn n men leylem sensen
G z mde  esret y şı
Dilimde leylam sensen

1/110.

Leyla diyer
Neneler leyla diyer
A  a  urban olm   n
M cn na leyla diyer

1/111.

Leyleydan
K rpe yatar leyleydan
Ferhad  irin w y nda
M cn n he Leylaydan

1/112.

Lala da da
Y t    m lala da da
D   ly a g r nm    n
 an a lar lala da da

1/113.

Lala  ld 
 onca al lala  ld 
G z li  ca' z   n
Bu bahar lala  ld 

1/114.

  l  y rde
 al y zde   l  y rde
Bah r n g zel     n
Gel g re    l  y rde

1/115.

  l  kimin
 al y   d    l  kimin
Mor    ek sosan s n  l
Yoncalar   l  kimin

1/116.

   lar g der
G z y   m    lar g der
 izmet  t  ayatda  o 
G n g  er    lar g der

1/117.

   lar d me
Su ta sa    lar d me
    rden  emnen g   n
   larda    lar d me

1/118.

Yara yar

Tābīb ol da yara yar

Yar ādīñ alma dile

Ölmüyüpsa yara yar

1/119.

Āğır sada

Bulūtādı āğır sada

Yaram gizli tutaram

Ah ėtmem āğırda da

1/120.

Yārı bizler

Sēwērijğ yārı bizler

İnsafda barabar ol

Yārı siz yārı bizler

1/121.

Biçim ölü

Qış gēder biçim ölü

Āyrılığ oddan gömlek

Öyünca biçim ölü

1/122.

Biçin mēni

Çoh yorar biçin mēni

Bafadan uzağ düşmüşem

Buğçuyla biçin mēni

1/123.

Qan āldı

Qan qerēdj qan āldı

Dērdimj yar tēz bildi

Nişter çāldı qan āldı

1/124.

Qan alsa

Göz hiç görmez qan alsa

Gēçērijğ pēkimiz yoh

Dēñizler qan olsa

1/125.

Hawara

Qulağ tutdüm hawara

Hağ wārlığı çoh sewer

Böyün eger he wara

1/126.

Yara war

Dērdüw sele yara war

Biz de derde düşgünğ

Ürēgimizde yara war

1/127.

Yarādı

Bütün cānım yarādı

Yaram yaddan çıhārıb

Dilimdēkj yar ādı

1/128.

Yarabilmem

Nēynīm men yara bilmem

Bu āyrılığ dāğın

Yālgüz men yarābjlmem

1/129.

Yarābjlmez

Derd açma yarābjlmez

Yadlar bu birliğimizi

Bir daha yarābjlmez

1/130

Yaradāndı

Dērdīm çoḥ yaradāndı

Dērdīmīñ dermēñine

Dermen he yaradāndı

1/131.

Yara dēme

Derd gizle yara dēme

Göz yāşuw merhem ēle

Sar yaraw yara dēme

1/132.

Yara dērdīm

Bağdan gül yara dērdīm

Sennen çoḥ yarālyam

Açmaram yara dērdīm

1/133.

Men de içim

Döldür wēr men de içim

Mum tēkj ° aşq ödūna

Yāndırdım men de içim

1/134.

İç de gör

Yazda görme içde gör

Meḥebbet badāsınñ

Yāndırdığın içde gör

1/135.

Bir güncēdj

Bir ° ümür bir güncēdj

Ḳēlbımdēkj atāşın

Halāwı bir güncēdj

1/136.

Güne beñzer

Yēl gēçer güne beñzer

Āyrılığ se° etlērj

Atāşlı güne beñzer

1/137.

Çimene de

Yol düşer çimene de

Birdi rāqıb buhtānı

Çi señe çi mene de

1/138.

Olma yan

Gir  etere olma yan

D rtl yi hi  anlamaz

Derde giriftar olmayan

1/139.

Yan bir de

Gel dola ma yan bir de

      ol nef  g ster

Mumlar t k  yan bir de

1/140.

 s l g lden

 s l    s l g lden

Ba wan g l derse yara

Sen de  ah  s l g lden

1/141.

 s l g le

Bilbil ol  s l g le

Ba da  izmet  tmeyen

Y t  mez  s l g le

1/142.

As ls yd m

      t k  as ls yd m

Her bed  s l g z l 

Bilm d m  s l s yd m

1/143.

 s l sayar

 s l   s l sayar

S wg l  yar     nda

 em y mez  s lsa yar

1/144.

 s ls za

Y z w rme  s ls za

S wg m z fa  tm   n

S z  l   s l size

1/145.

 s l bizden

 ul ol  s l bizden

Bafa a taran kimse

Aht rs n  s l bizden

1/146.

 s l g zel

S wd m bir  s l g zel

M cn n   leyl s ndan

Ker m    s l g zel

1/147.

 s l kimdi

 s llar  s l kimdi

Leyla wur  n  m cn n

T   maz  s l kimdi

1/148.

Aslan yĕrĭ

Yurdūmdū aslan yĕrĭ

Watānĭñ sĕwmiyĕnĭñ

Tāpĭlmaz asla yĕrĭ

1/149.

Āsĭlda yan

Yan gĕder āsĭlda yan

Watana ħĭzmet iĕin

Ķāndĭl ol āsĭl da yan

1/150.

Oyan aĭla

Yar gĕĕdū oyan aĭla

Wurūldūm durabilmĕdĭm

O ħaşla o yanaĭla

1/151.

O yanaĭlar

Gūl seper o yanaglar

Men aĭlaram bu yanda

Yaş gizler o yanaĭlar

1/152.

O yanānĕyn

Ĥayrānĭĭ o yanānĭnĕyn

Aslan da olsaw yatma

Zafer war uyanānĕyn

1/153.

O yananda

Ah ĕtme o yananda

Yansam men ħāydū yĕĥdū

Sĕndŭrsŭn o yananda

1/154.

O yārdĭ

Mene ħiyen o yārdĭ

Saĭalmayan yarāmĭ

Nişter ĕāldĭ o yārdĭ

1/155.

O yana baĥ

Yŭz ĕĕwĭr o yana baĥ

Bāşĭm callad ĕlĭnde

Gĕzlĕrĭm o yana baĥ

1/156.

O yanlar

Baĭ baĭĕādĭ o yanlar

Gŭnŭme dŭşer

Yar sĕzŭne uyanlar

1/157.

O yarādĭ

Sĭzlayan o yarādĭ

Ēlĭm ĕĕkdĭ ĕĭĥārtĭdĭ

Ĥālĭme o yarādĭ

1/158.

Qawma mēnĭ

Men dostam qawma mēnĭ

Üregden wurülmüşam

Al yētĭr qawma mēnĭ

1/159.

Qaw yāndır

Çaḥmāğŭw çaḥ qaw yāndır

Ne üz wēr üzden çıḥart

Ne de bele qaw yāndır

1/160.

Ona satma

Birliğı ona satma

Her gēldiye tuş olsaw

Sırruw oña satma

1/161.

Daşa başdan

Su aḥar daşa başdan

Ġem gelse gēwilde tut

Yol wērme daşa başdan

1/162.

Dilden dile

Düşmüşem dilden dile

Her ne ḥākdan dilersew

Aç gēwıl dilden dile

1/163.

Dāğĭ tēle

Çēkūbler dāğĭ tēle

Ātŭñ çal himet ēle

Hizmētŭw dāğĭt ēle

1/164.

Dāğĭ tēlden

Sārıplar dāğĭ tēlden

Müfsidi ilde görsew

Qaw çıḥarat dāğĭt ilden

1/165.

Dur sayağ

Yatma ġāfıl dur sayağ

Bizlere eden zulmŭ

Ağlar gözle dur sayağ

1/166.

Qana damar

Yollārdı qana damar

Gōzŭm ciger körpēsĭ

Qan emer qana damar

1/167.

Otŭ biraz

Gel gētme otŭ biraz

Yānıram ġem otŭnda

Çek mennem otŭ biraz

1/168.

Bele ôtû

Bele a bele ôtû

° a oddan bir gömlëgdî

Gel girme bele ôtû

1/169.

Bele ôtû

Ôgût tut bele Otû

Lehbëşîne dayanmam

Yelleme bele ôtû

1/170.

Giryen sende

Giryen men giryen sende

° a mülkü ataşdândî

İstersew gir yan sen de

1/171.

Gir yana ba

Dërtliysew gir yana ba

Atarsaw gem diyārîñ

Düşmüşem gir yana ba

1/172.

Bu zar bizi

Yāndırıp bu zar bizi

Rākıbjı görsew çekjıl

örhüm war bozar bizi

1/173.

Ayadāndı

İncigim ayadāndı

Gëceler yatmamāğın

Sebëbjı ay adāndı

1/174.

Ay ārdınnan

Gün çıar ay ārdınnan

Gëwlımdı azad eden

Waylārı ay ārdınnan

1/175.

Biñe tēkın

Derd sātım bina tēkkın

Ēyyı adam dawam eder

Ēyyı bir bina tēkkın

1/176.

Yada sal

Ēyyı düşün yada sal

Awlāndım aw ederken

Ya kes başım ya da sal

1/177.

Bir diyara

Gel gëdeğ bir diyara

Çe yardan çe ağıyardan

O bine birdi yara

1/178.

Diyar diyar

Sürüldüm diyar diyar

Düşdüm ° aşk sahrāsına

Çāğır ram di yar di yar

1/179.

Bir sinēdj

Derd çeken bir sinēdj

Bir ōlüm bir āyrılıq

Üç derdden birsi nēdj?

1/180.

Bir sinēdj

Biñ oña bir sinēdj

Bir alan bir wērēnj

Gözedden birsi nēdj?

1/181.

Hawāsı war

Gēwlīmıñ hawāsı war

Yānıram mumlar tēkj

Başda ° aşk hawāsı war

Göz yāşlı ciger dāğlı

Cānımıñ safāsı war

Şefesde gēwlīm kuşu

Miñnetden newāsı war

1/182.

Aya döner

Gün baħar aya döner

Géceler yuħı bilmem

Waylārım aya döner

Āyrılığ hālım sorsaw

Günüm bir aya döner

1/183.

Şazan demde

Şab yanda şazan demde

Sen de gel yārdım ele

Dost ķēbrım şazan demde

1/184.

Şazan yērj

Ocāğdı şazan yērj

Sulāwün göz yāşydan

Dost ķēbrım şazan yērj

Dātlı dil güler çehre

ēyyj ad şazan yērj

1/185.

Söz kırma

Söz tifēngdj söz kırma

Çıhma baba sōzūnnen

Zerer çekme söz kırma

1/186.

Sözden al

Sözŷü dinne sözden al

Köreye girmēyince

Dēmır olmaz sözde nal

1/187.

Dada gēldim

Dad ētdim dada gēldim

Çigdim bişmēmışdım

Kaynādım dada gēldim

Rākıb çoĥ kıydi bu gün

Ēlınnen dada gēldim

1/188.

Dada gelmez

Dadāsız dada gelmez

Perwane şem^c e kārşı

Yansa da dada gelmez

1/189.

Yara sizler

Ėem yemez yarāsızlar

Gōzŷüm yārı görende

Derd atar yara sizlar

1/190.

İl arāsı

Gēçıbdı il arāsı

Hēmı derdler saġālı

Saġalmaz dil yarāsı

1/191.

Dile sen de

Āwŷ bir ĥoş dile sen de

Dost dosta ĥer dilese

El kāldır dile sen de

Ĥaĥ sennen uzaġ dēĝı

Dilerse dile sen de

1/192.

Ĥora beñzer

Ĥuraĝ bir ĥora beñzer

Gēwlimde^c aşĥ atāşı

Yanan bir ĥora beñzer

1/193.

Yanar daĝdan

Fērķım yoĥ yanar daĝdan

Daĝ üstte daĝ wurdŷler

Daĝ yērj yanar daĝdan

1/194.

Üzüm yōhdū

Haywa war üzüm yōhdū

Hālımı dost aħbaba

Dēmege üzüm yōhdū

1/195.

Üzūme baħ

Gēt bağda üzūme baħ

Ne hecet derd açmağa

Saralan üzūme baħ

1/196.

O yana

Gōzūw çēvır o yana

Sol yannan yarālıyam

Dönēbılmem o yana

İkimiz bir ataşda

Rewa görmem o yana

1/197.

O yana baħma

Göz çek o yana baħma

Gir yan o yana baħma

Tutarsaw ēyyı dost tut

Söze uyana baħma

1/198.

Me° de bular

Çürük şey me° de bular

Āldı her nēyım war

Reħmınnen ma° ada bular

1/199.

Me° den ōlū

Çoħ yērde me° den ōlū

Zulm étse yar incimem

Ölmeğden ma° ada nōlū?

1/200.

Güllere ħar

Ĥeñçērdı güllere ħar

Yar açsa cünbūd āğzın

Āğzınnan güller aħar

1/201.

Güle bir de

El sunmam güle bir de

Āçılmaz tutğün gēwlım

Muħāldı güle bir de

1/202.

Sōzū yoħlar

Çoħāldı sōzū yoħlar

Āğır seleş düz seleş

° arıfler sōzū yoħlar

1/203.

Düzeden ol

Ėgrinĭ düzeden ol

Yar kıonsa yamaç dağa

Sep õzũwũ düze den ol

1/204.

Düzēbjlmem

Dērdim çoĭ düzēbjlmem

Ėgrĭ bir sōzũm geçmez

Nēdīm düzēbjlmem

1/205.

Yaman yara

Kim diyer yaman yara

Dem günde yaramayan

Çıĥārsın yaman yara

1/206.

Yara yaman

Kim diyer yara yaman

Õğrũnda āşılсам da

Dēmerem yara yaman

1/207.

Yar mēñĭ

Pıçāğũw çal yar mēñĭ

Bu sewda bazārında

Satmağ ister yar mēñĭ

1/208.

Yaralar mēñĭ

Sārdĭ yaralar mēñĭ

Duĥtũrlar kıarar wērdĭ

Bir de yaralar mēñĭ

1/209.

İçin daşlar

Sert õlũ için daşlar

Sinēmĭ nişan tutdũm

Rākıblar için daşlar

1/210.

İçim gör

Yazda görme içim gör

Қaynama ey dost mene

° aşķ badāsıñ iç de gör

Güzgũ ele gēwlũwũ

Yar ĥayālıñ iç de gör

1/211.

Yārın dēdīm

Bu gün yoĥ yārın dēdīm

Sabrētdīm her ġemnen

Rēhmĭ war yārıñ dēdīm

1/212.

Yārın seňe

Rēhmī çoĥ yārın seňe

Tutarsaw bir düşkün ēlın

Düşmeĝ yoĥ yārın seňe

1/213.

Hawaydan

Bāşım döner hawaydan

İncēldım çüpe döndüm

Sürüklenem hawaydan

Gēwlımden çıhan ahlar

Çıĥar bir bir ha waydan

1/214.

İncidēndı

Göz yāşım incidēndı

Nēfsıne uyan kimse

Öz özün incidēndı

1/215.

Gül düğünü

Gözeller gül düğünü

Baĥwan hawadar olub

Tutuplar gül düğünü

Görmēdım ° ümrümde hiç

Miskiniñ güldü günü

1/216.

Bēl бүкүлдү

Җocāldım bēl бүкүлдү

Bir baĥda emek çekdım

Elımde bēl бүкүлдү

1/217.

Aĥ ārdı

Җere olü aĥ ārdı

Büküldü sērwı dallar

Җere saçlar aĥārdı

Tut ēlūw dü° e ēdeĝ

Seher yēri aĥārdı

1/218.

Ne dēndı

Ne dēĝırmen ne dēndı

Җere saçlar aĥārdı

Önüñ aslı nedēndı?

1/219.

Neden ālı

Җuş faĥdan ne den ālı

Dost bize sēwgı satar

Җārşılıĝ neden ālı

Al olü gül yanaĥlar

Sēwıller neden ālı?

1/220.

Bala şirin

Kim kâtıb bala şirin

Can her şeyden şirindi

Cananda bala şirin

1/221.

Bala dili

Çoğ wurma bala dili

Şekerden dātlı gēlī

Herkese bala dili

Nenēnī qoyamaz yātsın

Bir körpe bala dili

1/222.

Sorābīlmem

Āyrıldım sorābīlmem

Men qāldım göz yāşıydan

Ne ölū sorābīlmem

1/223.

Birdenbire

Ferq yōhdū birdenbire

Wur kēs yarala mēnī

ōldürme birdenbire

1/224.

Ahdan yarar

Dost mene ahdan yarar

Oḥdāndı miskin āhı

Wurdūğū ahdan yarar

1/225.

Ōḥū yarar

Geçme ders ōḥū yarar

Oḥdāndı rāqıḥ sōzū

Sinēmī ōḥū yarar

1/226.

Ḳarānfıl destēsıyem

Nayda ğem bestēsıyem

Derdlerden dermen ētdı

Bildi ° aşq ḥestēsıyem

1/227.

Dünyēnīñ harāsıdı

Gēwlīm ğem yuwāsıdı

Ēl wurma duḥtūr mene

Yaram ° aşq yarāsıdı

1/228.

Su al bize

Susüzüĝ su al bize

Ḥikmetden ders ōḳūdūĝ

Gel sorma su' al bize

1/229.

Bir biliri

Dērdīm biñ bir biliri

Sen de bilmeğ istersew

Göz bir biliri

Nēynīm o zālīm yara

Dost duşman bir biliri

1/230.

Gülse de

Gülmese de gülse de

Dōstūñ ihsānı gözel

Çiçekse de gülse de

2. KERKÜKLÜ NÂSİH BEZİRGAN

2/1.

Bağ yērīne

Turb ēktīm bağ yērīne

Zālīm daǵlāndı bugün

Wurdūǵu daǵ yērīne

2/2.

Bağçada gül

Gözēldı bağçada gül

Her güle gül diyilmez

Ƙoncādı bağçada gül

2/3.

Bağda ƙāldı

Gül sōldü bağda ƙāldı

Yüz bin yara sahlādı

Bizimki bağda ƙāldı

2/4.

Bāǵımı

Men işlerem bāǵımı

Yad wurdü yad daǵlādı

Dostlar sārdı bāǵımı

2/5.

Bağla gülü

Destele bağla gülü

Bēlīme bēl bağlarsaw

Lal ōlū hāyın dili

2/6.

Bağlar yana

Bağçalar bağlar yana

Duhtürüm nāşı dühtür

Bāǵımı bağlar yana

2/7.

Bāǵsız ƙāldı

Ƙonca gül bāǵsız ƙāldı

Nāşı duhtür yüzünnen

Yaralar bāǵsız ƙāldı

2/8.

Bārı bağ

Bārı bostan bārı bağ

Cānımda yer ƙalmādı

Yārı yara yārı bağ

2/9.

Başa düşer

Ėem gēlir başa düşer

Miskinin bir āhınnan

Tāhtını başa düşer

2/10.

Başa gēlī

Bazara başa gēlī

Miskinem gülme mene

Gün ōlū başa gēlī

2/11.

Bay ata

Dizgi wurmuş bay ata

Bir gözüm Duz'a qurban

O bir gözüm Bayat'a

2/12.

Bay ātlydan

Men yayan bay ātlydan

Qardaş qēdrūw bilinir

Dost olsaw Bayātlydan

2/13.

Bay atlara

Ātlydly bay atlara

Mennen yüz salam söyle

Tuzlūyla Bayatlara

2/14.

Bay ātlydly

Men yayan bay ātlydly

Duşman ōgūn kēsen

Er igid bayātlydly

2/15.

Bēl bağlar

Arh ōgūnū bēl bağlar

İmana bāğly olan

Allah'a bēl bağlar

2/16.

Bēl bağlar

Bēl sāpynū bēl bağlar

Bağwan sen durma işle

Millet sene bēl bağlar

2/17.

Bele sine

Bele boy bele sine

Baş kāldır bağ rāqyba

Bulānlyb belēsine

2/18.

Bēlīm kırdly

Baltāsly bēlīm kırdly

Yıhılsyn yōhsūllūğū

Uşağken bēlīm kırdly

2/19.

Bēlīñ kıryb

Baltānyn bēlīñ kıryb

Genç war dāğly ērdly

Yōhsūllūğ bēlīñ kıryb

2/20.

Bindi yara

Bāğrymda bindi yara

Kērkük'ün bir dāşyn

Dēğışmem bin diyara

2/21.

Bir ay mēnj

Bir yuldüz bir ay mēnj

Görme üzüm gülürü

Yāndırıp bir ay mēnj

2/22.

Bir ay nēdj

Yuldüzsüz bir ay nēdj

Yārımın güler yüzü

Mēnımçın bir aynādı

2/23.

Bir ay yaz

Bir ay bahar bir ay yaz

Sen dinle men oħıyım

Al kelēmüw bir ay yaz

2/24.

Bir ay yaz

Bir yuldüz yaz bir ay yaz

Ġurbētın acı günün

Bir ay düşün bir ay yaz

2/25.

Bir ay yāzdı

Bir ay kış bir ay yāzdı

Men dēdjım kātıb yāzdı

Tükenmez bir ay yāzdı

2/26.

Bir aydan

Bir yuldüzdan bir aydan

Yıḡaram yüce dāğı

Gönlümdēkj bir aydan

2/27.

Bir āyınnan

Bir ilin bir āyınnan

Dağlar kōskünnen qorḡar

Miskinin bir āyınnan

2/28.

Bir dayan

Bir yuḡula bir dayan

Dost gēlsın ḡālım sörsün

Annan dēsın bir de yan

2/29.

Bir dayānım

Wēr yāstüḡ bir dayānım

Yar mennən küsmüş gēttj

Çöl öldü bir de yānım

2/30.

Bir dayānsın

Aç sinew bir dayānsın

Sen söndürdüw sen yāndır

Qoy şu^c la bir de yānsın

2/31.

Bir de dağ

Tezelēndi bir de dağ

Zālīm ƙasaw dēwrīlsīn

Şirin şerbet bir dādağ

2/32.

Bir de yāzım

Wēr ƙelem bir de yāzım

Ne gül gōrdūm ne bahar

Ƙıış ōldū bir de yāzım

2/33.

Bir güldū

Bin ağılādı bir güldū

Gēçilmez sēwda yōlū

Bin tikēndi bir güldū

2/34.

Bir gün yara

Bir gün dağ bir gün yara

Yad yada çoğ yarādı

Sen mene bir gün yara

2/35.

Bir ōhūyan

Bir yazan bir ōhūyan

Kül ēder yüce dāğı

Dērdimī bir ōhuyan

2/36.

Bir hālı

Ēllī dōşşek bir hālı

Bin hala dēgışmem

Ƙarşımdākī bir hālı

2/37.

Bir yāzım

Ki ƙōyūm bir yāzım

Bileceğ ne gündeyem

Kim oğūrsa bir yāzım

2/38.

Bir yol daş

Bir yol torpağ bir yol daş

Bu zamanda emsālsız

Bin yoldaşta bir yoldaş

2/39.

Birdi yara

Cigerde birdi yara

Dostlārım ēlīm tuşsūn

Men dōnūm bir diyara

2/40.

Bu dağlar

O teppeler o dağlar

Ƙalmādı bir hal mende

O yaralar bu dağlar

2/41.

Bu dağlardan

Gül oynar bu dağlardan

Dağ wurdūw günūm dēdūw

Dağlan yan bu dağlardan

2/42.

Bu dallar

Çoḡ gözēldi bu dallar

Bağwan bu dāl kesme

Balam yaslar bu dallar

2/43.

Budu yārdi

Oḡ ātti budū yārdi

Yad yērlī men yabānci

Öldüğüm bu diyārdi

2/44.

Budū yārım

Oḡ ātti budu yārım

Yad yērlī men yabānci

Neylēşin bu diyārım

2/45.

Bugün mende

Toy öldü bugün mende

Aylarca rāqıb güldü

Qoy gülüm bugün men de

2/46.

Cannan gülüm

Sēwerem kannan gülüm

Rāqıb bin gēwlīm alsa

İnanma canan gülüm

2/47.

Dādı war

Feryādı war dādı war

Şüşē gēwlī kırılsa

Dōstlūğün ne dādı war

2/48.

Dağ bāşına

Quş konar dağ bāşına

Dōstuna yan baḡānın

Yıhılsın dağ bāşına

2/49.

Dağ da yānsın

Yuwam çekim dağ da yānsın

Yuwam dāğıdan āwcū

İsterem dağda yānsın

2/50.

Dağ dayāndı

Dağlara dağ dayāndı

Oḡünü yayan ātcı

Kül öldü dağda yandı

2/51.

Dağ yêrînj

Dağ dağlar dağ yêrînj

Duhtûrûm nâşî duhtûr

Bağlamaz dağ yêrînj

2/52.

Dağ yêrînnen

Dağlândım dağ yêrînden

Oh çêktîm dêdîm Allah

Titrêdj dağ yêrînnen

2/53.

Dağdı yaram

Çêk êlûw dâğdı yaram

Îtirmişem günûmû

Düzlere dağ diyerem

2/54.

Dâğî dağlar

Gün wurar dâğî dağlar

Degme yêtîm gêwlîne

Ağlarsa dâğî dağlar

2/55.

Dağlar dâğî

Gün wurar dağlar dâğî

Duhtûrum nâşî duhtur

Bağlamaz dağlar dâğî

2/56.

Dal budâğî

Sarmâşîb dal budâğî

Bêl bağla Allah'ûwa

Çêk ôhûw dal bu dağî

2/57.

Dal dala

Sarmâşîb dal dala

Yânîmda ôzûw yôhtû

Mennen ôzûw daldala

2/58.

Dal dayânîm

Yôhtû bir dal dayânîm

Baş âlîm hara gêdîm

Yôhtû bir dalda yânîm

2/59.

Dalda gözler

Daldâşîz dalda gözler

Bağwan çardağ âltînda

Yâwrûlar dalda gözler

2/60.

Dalda güle

Dal öldû dalda güle

Dal kırîlsîn men dallam

Men ollam dalda güle

2/61.

Dalda qāldı

Gün döndü dalda qāldı

Bilbil baş āldı gētti

Yāwrūlar dalda qāldı

2/62.

Dalda yānım

Dağlāndı dalda yānım

Baş ālım hara gēdım

Yōhtū bir dal dayānım

2/63.

Dalda yēre

Dal wurar dalda yēre

Bağlārın kuş qawānı

Gizlēnır dalda yēre

2/64.

Daldādı

Bağ bilbile daldādı

Āwcū sen kiyme mene

Balalārım daldādı

2/65.

Daldādı

Qaş gōzūw daldādı

Bilbilim uzağ gētme

Balalārūw daldādı

2/66.

Dālı sen

Dal dāsı men dālı sen

Hak sene yārdımcıdı

Gözlērim ne dālısan

2/67.

Demem yara

Duşmānı demem yara

Dost mennen bir dağ wursa

Gizlerem demem yara

2/68.

Dil dolanmaz

Köz yansa dil dolanmaz

Yurd oğrunda çalışmağ

Sada bir dilden olmaz

2/69.

Dilde sen

Qelemde men dilde sen

Rāqıblar qōtūlūğten

Sen ēyyilığten dildesen

2/70.

Dilden men

Qelemde sen dilde men

Rāqıb o kem ° aqlıydan

İster gēçim dilden men

2/71.

Dōndŭ gün

Ay dolāndı dōndŭ gün

Bahar gēldı yaz gēttı

° aşıqlara dōndŭ gün

2/72.

Dügün mēnım

Toy mēnım dügün mēnım

Dağ wurdŭw günŭm dēdŭw

Qoy diyim bugün mēnım

2/73.

Düz yölŭnda

Kifri'yden Duz yölŭnda

Ne yōqŭş war ne ēnış

Merdlērın duz yölŭnda

2/74.

Duz'a qārşı

Kifri'ydı Duz'a qārşı

Kör öldŭ hāyın gözler

Yēdiğı duza qārşı

2/75.

Düze ceyran

Dağ diyer düze ceyran

Yarālı ēşın arar

Qoy gēlsın bize ceyran

2/76.

Göz öğŭne

Göz düşer göz öğŭne

El mene neler ēdib

Qōymŭşam göz öğŭne

2/77.

Gözden düşer

Sürmēsı gözden düşer

Dili dost qēlbı hāyın

Olmasa gözden düşer

2/78.

Gözele

Wurŭlmŭşam gözele

Hudama çoŭ yalwārmışam

Qārşım ālsın göz ala

2/79.

Gözŭn oyar

Sürmeler gözŭn oyar

Qelēmım oŭa benzer

Duşmānın gözŭn oyar

2/80.

Gül ağlar

Bağwan yüzün gül ağlar

Yad ēlı bağa girse

Qonca sızlar gül ağlar

2/81.

Gül bugün

Cumbüt öldü gül bugün

Körpe bağ bara gēldj

Sen bağwānım gül bugün

2/82.

Gül diler

Bağwan bağdan gül diler

Bāğımnan bilbil hōrktū

Raķıblārım güldüler

2/83.

Gül sende

Ḳonca mende gül sende

Kelb ķelbe baḡar güler

Gōzūme baḡ gül sen de

2/84.

Gülçū aḡlar

Bilbiller gülçū aḡlar

El ēlj baḡa gire

Ḳan tōker gülçū aḡlar

2/85.

Gülçū sen

Bağwan men gülçū sen

Ne dal seḡer uyḡsūna

Ne de aḡla gülçū sen

2/86.

Güldü bugün

Ḳoncalar güldü bugün

Tiken sarāldj sōldü

Bilbiller güldü bugün

2/87.

Güldü yārım

Bilbilden güldü yārım

Biz yurdūn ķurbānıyıḡ

Aḡlama gül diyārım

2/88.

Güle neyler

Bilbiller güle neyler

Aḡladannan ķorūḡuma

Netse gülen eyler

2/89.

Güle nōldü

Bağwānsız güle nōldü

Gül solar bilbil aḡlar

Bu ḡala gülen öldü

2/90.

Gülüm yar

Bilbilim yar gülüm yar

Bu sēwde ne sēwdēdj

Hiç ķōymūsan gülüm yar

2/91.

Gülse yüz

Diş ağlırı gülse yüz

Rāqıbı sınāmışam

İnānmıram gülse yüz

2/92.

Güneş sizden

Hər bizden güneş sizden

Bilmem zalım ne gördü

Men miskin günəhsizden

2/93.

Her ayda

Her heftede her ayda

Fıtil qoy aç yaranı

Tezəlsin her ayda

2/94.

Ki dinle

Bir konuşsaw ki dinle

Qardāştı ıraq hālqı

Çi lisanla çi dinle

2/95.

Közle mənı

Yāndırıp közle mənı

Gətme eller sözüne

Yārım sen gözle mənı

2/96.

Közler sənı

Yāndırıp közler sənı

Yārūw bəd āsıl dēgi

Ölünce gözler sənı

2/97.

Men de gellem

Qış üçüb men de gellem

Zalımın daldāsına

Baş egen men dēgilem

2/98.

Mende bağlar

Onda dag mende bağlar

Qereldi dağlar

Gül açtı mende bağlar

2/99.

Mende yara

Sende oğ mende yara

Hudama çox yalwarram

Olāşım men de yara

2/100.

Nöldü yara

Duhtürsuz nöldü yara

Men burda mekan tuttım

Bilsēydım nöldü yara

2/101.

Ne kereler

Sıyāhı ne kereler

Hayāsızın el üzü

Bilmirem ne kereler

2/102.

Ne waya

Men düşmüşem ne waya

Bağ ° elem ne gündēdi

Bizimkiler ne waya

2/103.

Nēce kânım

Men burda nēce kânım

Sümügüm sürme öldü

Töktüler nēce kânım

2/104.

Nem aldı

Gül kıncada nem aldı

Şehitlerim şad olsun

Türkmen yurtta nam aldı

2/105.

Nem dağlar

Al yanāğı nem dağlar

Sinemde yer kıalmadı

Öhün atar nem dağlar

2/106.

O diyardan

Gēlmışem o diyardan

Bin durağ uzağlaşsam

Göz kesmem o diyardan

2/107.

O yağ ölü

Men fitil o yağ ölü

Koy yātsın şad gēwlim

Dērtliler oyağ ölü

2/108.

O yanda

Men kinarda o yanda

Hālüm onda bilini

Cigērim oyanda

2/109.

O yandı

Men dağlandıım o yandı

Dili dost kēlbı hāyın

Al kânıma boyandı

2/110.

O yandı

men sağılandıım o yandı

Bağ Allah'ın işine

Men üzdeyem o yandı

2/111.

O yansın

Men daglândım o yansın

Dost mennen   ibret  lsın

Sayağ  lsun oy nsın

2/112.

O yar d ğı

O  gelse oyar d ğı

 m d k s bu du t rdan

Bağlamaz oyar d ğı

2/113.

O yara

G w l w rdim o yara

G n g  ti iller bitti

Hi  bitmez o yara

2/114.

  y rım g z n

  tı o y rım g z n

Yurd mda yan ba anın

Oy rım g z n

2/115.

 d  yara

O  g ldi  du yara

Sin m  serend  tsin

Degm s n o diyara

2/116.

 d  y rım

O    k b  d  y rım

 oy yansın bu ataşdan

Yanm s n o diy rım

2/117.

Ona satma

Y r n  ona satma

Her gelene dost olsaw

Sırruw ona satma

2/118.

Onda dağlar

Mende bağ onda dağlar

R k b sene  z w rse

Bilginen onda dağlar

2/119.

O  elden

 wc  atmaz o  elden

Ar dım bu d ny y 

Bulunmaz o  aldan

2/120.

O  elden

Kemend belden o  elden

D ny n  alt  st  ttim

Hi  bulunmaz o  aldan

2/121.

Oḡ ēlŭw

Kemend bēlŭw oḡ ēlŭw

Ḳāşŭwŭn mēcnŭnuyam

° āqlŭm ālŭb o ḡāluw

2/122.

Oḡŭ mēnĭ

Yaz mēnĭ oḡŭ mēnĭ

Ne kēser ne ōldŭrŭ

Namērdĭn ōḡu mēnĭ

2/123.

Ōḡŭ sāydŭw

Kemēndĭ ōḡŭ sāydŭw

Gōzŭwden ḡan damlārdĭ

Sen dērdĭm ōḡŭsāydŭw

2/124.

Ōḡu sem

Kemēndĭ sem ōḡu sem

Ḳan āḡlar yarālĭlar

Dertlērĭnĭ ōḡŭsam

2/125.

Ōḡŭm az

Yaram çōḡtŭ ōḡŭm az

Dērdŭw yaz men ōḡŭyŭm

Şad olanlar ōḡŭmaz

2/126.

Ōḡŭsan

Ġem kitābĭn ōḡŭsan

Kēlbĭme ataş sālŭw

Kemen ēttŭw ōḡu sen

2/127.

Oyaḡ olsa

Fitil ol o yaḡ olsa

Gōz yumma ḡēce gŭndŭz

Rākĭblar oyaḡ olsa

2/128.

Oyan dalda

Bilbilim oyan dalda

Ġnanma kōr āwcŭya

Gizlēnĭb o yan dalda

2/129.

O yan diyar

Bu yan yurt o yan diyar

Ġliyden ḡēbrĭm ḡazar

Diliyden oyan diyer

2/130.

Oyan gözle

Yurdŭwŭ oyan gözle

Sēnŭw kēfe dalmāḡŭw

Yad gözler oyan gözle

2/131.

Oyānım

Yatmāmışım oyānım

Bir yannan dağlānmışam

Dağlanmāsın o yānım

2/132.

Oyar dāğı

Oh gelse oyar dāğı

Ümüd kēs bu duhtūrdan

Bağlamaz o yar dāğı

2/133.

Kan āldı

Damar yēşil kan āldı

Duhtūrüm dağ yērinnen

Nişter wurdū kan āldı

2/134.

Ƙan arāsı

Ƙan ōlū kan arāsı

Balānı yētīm koyan

Gökdēdjı kanarāsı

2/135.

Ƙanarāsında

Ƙassab kanarāsında

Öttüz igid bir bācı

Ƙāldı kan arasında

2/136.

Ƙānım āldı

Ƙēlbım ag Ƙānım āldı

Allah'a bēl bağlādım

Zālımnan Ƙānım āldı

2/137.

Ƙansa yar

Nene Ƙanmaz Ƙansa yar

Basma sen Ƙarincānı

Ƙudam ōnū kan sayar

2/138.

Kaw yāndır

Çaḥmāğı çaḥ Ƙaw yandır

Ne üz wēr üzden çıhart

Ne de bele Ƙaw yandır

2/139.

Sağ eldjı

ēyyı yoldaş sağ ēldjı

Yādı dağlānmış gördüm

Onda yaram sağāldı

2/140.

Sağ ēlīm

Yaralāndı sağ ēlīm

Dost mennen üz döndērdjı

Daha neyden sağālım

2/141.

Sende dad

Mende feryad sende dad

Miskine çoḥ içirttūw

Zālīm bugūn sen de dad

2/142.

Sende yara

Mende derd sende yara

Men sēwdīm men aldandım

Aldanma sende yara

2/143.

Sende yaz

Mende bahar sende yaz

Gül ēktīm baḡ becērdīm

Yarpaḡ tōktū sende yaz

2/144.

Su sızdı

Ara yerden su sızdı

Gözyāşım adam boḡar

Kērkūk çāyı susūzdū

2/145.

Şāhı ne

Aḡāsı ne şāhı ne

Kör öldü bāygūş gōzū

Qārşı gēldi şāhına

2/146.

Way ōzūne

Ay desem way ōzūne

Qıyamat ° azābınnan

Qurtūlmaz way ōzūne

2/147.

Way ōzūne

Ay mene way ōzūne

Ādım dillere sāldı

Gētirdi way ōzūne

2/148.

Wērēndi Kērkūk

Āltūn wērēndi Kērkūk

Halawlan babagurgur

Sēnsiz wērēndi Kērkūk

2/149.

Hālı yēde

Görünmez hālı yēde

Yāwrūmū wurānlārı

Görsēydım hālı yēde

2/150.

Hāraba dam

Wērēndi hāraba dam

Bitibtı kōkū üste

Doḡrulmaz hāraba adam

2/151.

Haraba damda

Bāyğüş haraba damda

Ne bafa ne döğrölüg

Yöhtü harab adamda

2/152.

Harabalar

Binasız harabalar

Hanadan yurd bezēddi

Harabalar harab eler

2/153.

Heber sizden

Almāđım heber sizden

Men ne ümüd bēklıyım

Hālımnan hebērsızden

2/154.

Heber size

Göndērdım heber size

Can wērdım cafa çēktım

Hālımdan hebērsıze

2/155.

Yād ēlı

Bağlānıptı yad ēlı

Günēhsız kanlar tōktı

Bu kırılmış yad ēlı

2/156.

Yada bir

Mēni sālın yada bir

Ğērıbem hālım sōrın

Baş ēgmıyım yada bir

2/157.

Yada düşer

Çirkin söz yada düşer

Bir gün kurulū mēclıs

Yada düşer

2/158.

Yada düştüm

Bēş ildi yada düştüm

Ne gelen war ne gēden

Ne bir gün yada düştüm

2/159.

Yada kaldı

Dağ yērı yada kaldı

Kōtūler dünıe º arı

Has adam yada kaldı

2/160.

Yada kalma

At āđım yada kalma

Wēr ēlūw ēlıme

Bu namerd yada kalma

2/161.

Yādıma

Çoh şey gəlir yādıma

Ürəgimi pim bağlar

Zulüm olınsa yādıma

2/162.

Yadlar mənə

Dost olan yadlar mənə

Men özüm kül ölmüşəm

Yandırdı yadlar mənə

2/163.

Yadlara

Adım səlın yadlara

Men gərıblıg dərđınnen

Gözüm dēđım yadlara

2/164.

Yadlara

Bir düşēydım yadlara

Gözüm sizden ne insaf

Yoldaş ölüm yadlara

2/165.

Yadlardan

Men çılmışam yadlardan

Mennen Allah'ım billig

Neler çēktım yadlardan

2/166.

Yan yandı

Bu yan gün o yan āydı

Ölmüyēydım görēydım

Bir millet oyanāydı

2/167.

Yandı gērıb

Yurdundan yandı gērıb

Üregten bir of çēkti

Kül öldü yandı gērıb

2/168.

Yandı yar

Gözlērimden yandı yar

Qēlbūwūn atāşına

Yāhūn düştü yandı yar

2/169.

Yandı yar

Gözlērimden yandı yar

Hērım bārım görmēđı

Atāşına yandı yar

2/170.

Yānım bugün

Dağlama yānım bugün

Bir yansam bin yāndırram

Yāndırma yānım bugün

2/171.

Yānım bugün

Wêrēndî yānım bugün

Sende oħ mende iman

İnanma yānım bugün

2/172.

Yānım yoldaş

Çoh āldî yānım yoldaş

Bir āwūç su sepmēdî

Bırāhtî yānım yoldaş

2/173.

Yar bāğına

Dost girer yar bāğına

Yara onda sağālî

Bağlansa yar bāğına

2/174.

Yar dayānsın

Sineme yar dayānsın

Āyrılığ yaman dāğdî

İnanmam yar dayānsın

2/175.

Yar diyer

Mene dōstüm yar diyer

Mēnım polat gēwlımj

Kirpikden yārdî yar

2/176.

Yar diyer

Ƴardaş diyer yar diyer

Rāķıb dağlādî gēçtî

Cigērimj yārdî yar

2/177.

Yara mene

Dert mene yara mene

Cigērim küle dōnūb

Gel dōstüm yara mene

2/178.

Yara yāndî

Oħ gēldî yara yāndî

Babam oğlū Ƴardāşım

Dar günde yarayāndî

2/179.

Yara yānım

Yāndırıp yara yānım

Ėem gēldî Ėem üstüne

Yōhtū bir yarayānım

2/180.

Yaradan bir

Ĥālķ bir yaradan bir

Āwcū ġōzūw kör ōlsūn

Ƴurtulūm yaradan bir

2/181.

Yaradan

Qānım coştu yaradan

Yar bugün yastan çıhsın

Hākkım āldı Yaradan

2/182.

Yarālı sen

Dāğlı men yarālı sen

Men üregten dāğlıyam

Sen hardan yarālısan

2/183.

Yārı al

Yārı yēşil yārı al

Sen aldanma kaç göze

Āsıl ol yārı al

2/184.

Yārı alma

Yārı nar yārı alma

Sen aldanma kaç göze

Bafāsız yārı alma

2/185.

Yārı yolda

Beklerem yarı yolda

Dost mennen ēlŭw çekme

Qālībam yārı yolda

2/186.

Yārım elden

Oḡ atar yārım elden

Hudama çoḡ yalwarram

Almāsın yārım elden

2/187.

Yārım ōdū

Oḡ āttım yārım ōdū

Kim mene el uzatsa

Diyerem yārım ōdū

2/188.

Yāşı ne

Qurrūsü ne yāşı ne

Bir can bir cānı sēwse

Qulağ wérmez yāşına

2/189.

Yaz dēdım

Bahar dēdım yaz dēdım

Dērdım bine yētışti

Durma qātıb yaz dēdım

2/190.

Yaz desem

Kātıb dērdım yaz dēsem

Dērdım yazmağa gelmez

Bin bahar bin yaz dēsem

2/191.

Yazan kimdi

Õhūyan kimdi yazan kimdi

Dost gēlsjn hālīm gōrsūn

Mazārīm qazan kimdi

2/192.

Yāzđım ay

Yāzđım yuldūz yāzđım ay

Qırh bahar gēçđj mennen

Gēce gündūz yāzđım ay

2/193.

Yāzı başar

Bahārı yāzı başar

Gülūn qēdrj bilinmez

Görmese yāzı beşer

2/194.

Yāzım āğlar

Yaz dēme yāzım ağlar

Cigerden ohlānmışam

Õhūyan yāzım ağlar

2/195.

Yāzım aydan

Õhūyūm yāzım aydan

Gelen nēce gēçer

Gēçmişe yazım aydan

2/196.

Yāzım baştan

Wēr qelem yāzım baştan

Ġurbette neler çēktj

Sen õhu yazım baştan

2/197.

Yāzım bugūn

Wēr qelem yāzım bugūn

Men yardan āyrılmışam

Qış olūb yāzım bugün

2/198.

Yāzım dağlar

Dağlārı yāzım dāğlar

Cigērjım küle dōnūb

° elēmj yāzım dāğlar

2/199.

Yāzım yāzım

Wēr qelem yāzım yāzım

Kim ēşjdj kim dinler

Kime men yāzım yāzım

2/200.

Yol dāşına

Ayağ bas yol dāşına

° āqlı olan aldanmaz

Kōtū yol yoldāşına

2/201.

Yol dāşlġ
dağlar çimen yol dāşlġ
Dünye mālġna deger
Bafālġydan yoldāşlġ

2/202.

Yol dāşsızdı
Ādġm at yol dāşsızdı
Bāşġ salamat olan
Bugünde yoldāşsızdı

2/203.

Yol daştan
Dizilipti yol daştan
Bāşŭwa neler gelse
Ōnŭ sen bil yoldaştan

2/204.

Yol dāştġ
Gözlērŭw aç yol dāştġ
Sēnġ baştan çıhardan
Bir ki hāyġn yoldāştġ

2/205.

Yola düşer
Yol dāşġ yola düşer
Yoldāşġn sinamadan
° āķġlsız yola düşer

2/206.

Yoldan eyler
Yōlcŭnŭ yoldan eyler
Kerwannan gērġ kalan
Yapyālġnız yolda neyler

2/207.

Yüz ağla
Bir güldŭw yüz ağla
Dalma kéfe safaya
Ķardaş çālġş yüz ağla

2/208.

Yüz ağlar
Gēwġl yüz ağlar
Yurduna bāğġl olan
Utāndırmaz yüz ağlar

2/209.

Yüz ağlar
Gēwġm sınığ yüz ağlar
Ĳnanma rāķġb gülse
Bir oğşarsa yüz dağlar

2/210.

Yüz ağlaram
Yüz yannam yüz ağlaram
Gel ēlŭw wēr ēġme
Ķardāşġm yüz ağlaram

2/211.

Yüz āġlɣaġ

Yüz yanaġ yüz āġlɣaġ

Gel ēlŭw wēr ēlɣme

Ɣardāşım yüz āġlɣaġ

2/212.

Yüz sennen

Ēllɣ mennen yüz sennen

Bir daġlasaw bir ġıldür

Döndermem yüz sennen

2/213.

Yüz yāzɣ war

Yüz iplik yüz yāzɣ war

Yāzɣ war bin ōġŭnŭr

Ōġŭnmaz yüz yāzɣ war

2/214.

Yüz yāzɣ

Yüz bahārɣn yüz yāzɣ

Bilene bir yāzɣ war

Bilmeyene yüz yāzɣ

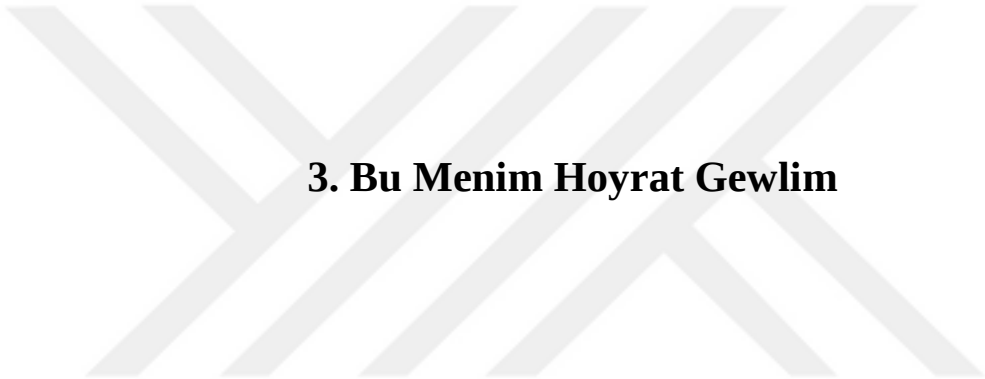
2/215.

Zada sen

Çoġ şŭkr ēle zada sen

Yurdŭwa ħāyɣn olma

Eger ħalal zadasan

3. Bu Menim Hoyrat Gewlim

3/1.

Gēwlīmīn anahtārī

Kēf sēwmez derd ahtārī

Ġem hefet ētdī mēnī

Yüz yılın ihtiyārī

3/2.

Ġem dōnūb yüz lēwīne

Yürek neyden sēwīne

ēwīne ataş salan

Ataş düşsün ēwīne

3/3.

Gōzūmnen ahan yaşlar

Āhtīhça yaram aşlar

Gēwlīm derd külhānīdī

Sōndūğū yerden başlar

3/4.

Kōyūmūz ardī çimdi

Çimin atrāfī nēmdī

Yētīm sarrāfī gēwlīm

Ķonāğī dērdtī gēwlīm

3/5.

Gözler üste yaş qalīb

Gēwlīlde ataş qalīb

Kime yüzüm çēwirsem

Öz dērdīyden çaş qalīb

3/6.

° aşka daldalādī gēwlīm

Seleşmez lāldī gēwlīm

Gir kır tōk ēt dāğīt biç

Sıhābsız mālđī gēwlīm

3/7.

Bir ēwde tayan ōldüm

Yatmādīm ° awan ōldum

Ewwel bağ sıhābıydım

İndi kuş qawan ōldüm

3/8.

Ķıydılar dostūmūza

Dēgdīler pōstūmūza

Çoh harb bir wāhıtda

Gün bātdī üstūmūze

3/9.

Yar mene mal ōlūbtū

Yēmeğe bal ōlūbtū

Bayram külçēsī tēkīn

Yanāğī al ōlūbtū

3/10.

° aşk ° aşıqın huyūdū

Gōrūnmez bir quyyūdū

Nēyīm warsa apar gēt

Gēwlīm sēbīl suyūdū

3/11.

Qul şikēti şahādî

Şat kêhrî deryāhdî

Sen gēdsew yālğüz qallam

Yālğüzlûğ Allah'ādî

3/12.

Merde ol çara dōstūm

Girme sen qere dōstūm

Ya ol meydan ātlıſı

Ya merde yara dōstum

3/13.

Mēnîm bu eşkar gēwlîm

Hāyînnan hürker gēwlîm

Qardāşşıza diyiller

Silāhşız °esker gēwlîm

3/14.

Şēhîdten qan dāmlıſı

Şan için can dāmlıſı

Qēlbîm Kerbela ōlûb

Her yērî qan dāmlıſı

3/15.

Şēhîdler kan bāğışlar

Qānı da yan bāğışlar

Cānım o cana qurban

Watana can bāğışlar

3/16.

Yar mene sır wērmîſi

Rākıba sır wērmîſi

Gēwlîm bele dōlûbtû

Dert derde yēr wērmîſi

3/17.

Bu gēwlîm yükün tutmaz

Göz gōzdür dūğūnn tutmaz

İçim bele cōşûrû

Yüz qap koy ōğūn tutmaz

3/18.

Dert sinemde yük éder

Yērîni gök gök éder

Sēnî görmēdiğîm gün

Qēlbîm yüz ölç tök éder

3/19.

Dilim dert sāynıſı

Hālîmî aynādıſı

İçimde bir halaw war

Cigērîm qaynādıſı

3/20.

Gözlērîm nem çekîſi

Nēmî her dem çekîſi

°aşq ōlsūn bu gēwlîme

Günde yüz gem çekîſi

3/21.

Bu bağıdan yonca gèder

Bilbilden qonca gèder

Akrabānıñ çig sōzı

°ümür böyünca gèder

3/22.

Kabābçı köz döndēri

Ustānı söz döndēri

Gēwlīm gēme ālışib

Kēf görse üz döndēri

3/23.

Qālmıssa iş gūnı

Düşüñgūnnen düşüñgū

İçimdēki ataşdan

Qızınırım qış gūnı

3/24.

Qoymāwūn āçım içim

Dērdim war biçim biçim

Her gelen bir oğ çalar

Bilmirem nēdi suçum

3/25.

Ağaç tutı qurrıyūb

Qōyūn sūtı qurrıyūb

Bilmirem kimi sōrum

Herkes qutı qurrıyūb

3/26.

Yēdiğim dērdti gēmdı

Çanāğım dölü sūmdı

Her gelen kıyer mene

Ekmēğim duzı kēmdı

3/27.

Fitilim yağ basır

Yağda çırağ bāsır

Bu zulme bağ gēwlimde

Dağ üstte dağ bāsır

3/28.

Ağaçta tut yānmır

Ocağında sūt yānmır

Gözde baş qelbte de ataş

Yēr yāndı od yānmır

3/29.

Rākıbnı murt āğzına

Hencēri sūrt āğzına

Sürüden çılan qōyūn

Tēz düşer kırt āğzına

3/30.

Qembere Ārzı kırbān

Zilfine sāzı kırbān

Dōstūn bir salāmına

Rākıbnı yüzü kırbān

3/31.

Diyiller gücümüz war
Çoh bōrcumuz war
Her suçū yaddan bilme
Bizim de suçumuz war

3/32.

Yar söze kändj gētdj
Kırıldı bēndj gētdj
Rākıb gēldj yāndırsın
Dört yannan yāndj gētdj

3/33.

Gün gēder bala gētmez
Merd h̄arab yola gētmez
Rākıb bir üz yērij koy
Dünye he bele gētmez

3/34.

Rākıb günñ zor ōlsün
Yaşamāgūw h̄or ōlsün
Yara mēn̄im gōzūmle
Baḡan gōzū kör ōlsün

3/35.

Sele dost bēl açmāsın
Rākıbe kol açmāsın
İnsan su ekmek yēsın
Namerde el açmāsın

3/36.

Rākıbım olma nāşı
Çalma her başa dāşı
Sineme oḡ wurmaḡtan
Ōldū nişāncı bāşı

3/37.

Gēwl̄im̄ın kōrh̄ūsū war
Ne āḡır bir yuh̄ūsū war

Şi' r̄imin her sāt̄ında

İlk sēwdēn̄in kōh̄ūsū war

3/38.

Kērkük'ün qalāsınnan
Toḡ olmam lalāsınnan
Bizi sizden ēdēn̄j
Āyrılsın balāsınnan

3/39.

Yōlūw ırāḡdj sēnūw
Yükūw bir dāḡdj sēnūw
ōzū gül bōyū gülden
Meskanūw bāḡdj sēnūw

3/40.

H̄eber wēr̄in bēḡime
Olāşsın erēḡime
Her yādıma düşende
Qan sızlar yürēḡime

3/41.

Ataş war köz ėwınde
Sürme war göz ėwınde
Ėtj dırnağtan ėden
Kör ėlsün öz ėwinde

3/42.

Yārı gōrdūm bir kindi
Mēni gōrdū diskindi
Dēdj sennen ırağam
On il on ay on gündū

3/43.

Kirpik üste kaç çıkar
Göz ėwınnen yaş çıkar
Deme yāndūw kül öldūw
Külden de ataş çıkar

3/44.

Gözden su elēnmırj
Çanağa calānmırj
Kānnan baş bir cōşūrū
Yanağta da bulānmırj

3/45.

İnanmam sōzūwe men
İş olmam ėzūwe men
Külümū yēlēdjğcew
Köz ollam gōzūwe men

3/46.

Bir kuşūm war kişmiri
Yānırj tutūşmūrū
Bütūn cānı kānlıdj
Tawannan da düşmūrū

3/47.

Yar mennen az kāldj
Gēwlınde mazar kāldj
Ne yarda o gözēllıg
Ne mende o naz kāldj

3/48.

Sēwda bir halsa gēdse
° eccj ise balsa gēdse
Ėskj yar yaddan çıhmaz
Yüz yıllar gelse gēdse

3/49.

Bir zamanalar yar idiw
° ümrūm bar idiw
Nazūw sōzū biçērdj
Bir ° eşret nazdar idiw

3/50.

Yāgmūr yāgsın ıslan gel
Sinem üste yaslan gel
Dağlar kēklıgj kimin
Bāşūw kāldır seslen gel

3/51.

Ne yêrîm war ne tâbîm
Ne dōstûm ne aḥbābîm
Düşmüşem sorānîm yoḥ
Meger yêl çalsın kâpîm

3/52.

Hoş bulût ayaz çalar
Seḥerden niyaz çalar
Kêlbûwûn her âtişî
Zilfîmnen bayaz çalar

3/53.

Yar êskî yaram sōkdû
Yaram kēlbte de diz çōktû
Kānnan âldîgîm yārî
Kānîmî yêre tōkdû

3/54.

Çoḥ zaman āgîlyıbsîz
Cigerler dağîlyıbsîz
İstirem kōyûm gēdîm
Dizlêrîm bağîlyıbsîz

3/55.

Êkîjî êkdîg dēme biz
Cûtû sürdûg neme biz
Sizden bir üz görmeseğ
Üz dönderiğ kime biz?

3/56.

Kal° adan ênîrem men
Bāşûwa dönerem men
Ölmüşam saç ekmēgî
Ki yanan yānîram men

3/57.

Lütfü özel Allah'ım
Hükmü ezel Allah'ım

Pêkî pisin āgîzına
Salmaz gözel Allah'ım

3/58.

Ḥançîya ḥan kalmādî
Bilbile den kalmādî
Araya para girdi
Merde maydan kalmādî

3/59.

Bāğrîm bele çāḥîrî
Çaḥtîğça kan āḥîrî
Mālîm mezete girip
Dost ıragdan bāḥîrî

3/60.

Yara nētdî söz ētdî
Bir dērdîjî yüz ētdî
Āwcû bir ceyran wurdû
Cigêrîjî göz göz ētdî

3/61.

Uçan kuşlar kanāydı
Öz dālına konāydı
Ġurbetde yaşayanlar
Bir de yurda dönēydı

3/62.

Arāmızdan kin gētdi
Ķilinç gētdi ĳin gētdi
Bire rāzı dēgildıĳı
Bir yērıne bin gētdi

3/63.

Dağlar marālı gētdi
Baş beleli gētdi
Gēwlındēķin dēmēdi
Gēwli yarālı gētdi

3/64.

Ġem õhū canda kāldı
Çıhmādı kanda kāldı
Āwçū bir ceyran wurdū
Cigēri yanda kāldı

3/65.

Āwcū dağ yohlar gēçer
Sağ sölü ohlar gēçer
Bilbil bir gül hātrıyçın
Yüz tiken qohlar gēçer

3/66.

Sarāyım yāpım balam
Yāpıda tāpım balam
Ölmeden bir gün ewwel
Çalāydūw qāpım balam

3/67.

Yürēĳimde damar war
Damar damar qabar war
Postācı qurban sene
Dostlardan ne heber war

3/68.

ēwım dirēĳi balam
Suyū çörēĳi balam
Günde yüz kere çalar
Nenew ürēĳi balam

3/69.

Way balam cānım balam
Cānımda qānım balam
Sen gēdēni çürüdü
Yanağta hālım balam

3/70.

Yüzüwde hāldı balam
Şekērdi bāldı balam
Cigērimin qōhūsü
Āğzıma gēldi balam

3/71.

Sonam göl itirmēsın
Bilbil gül itirmēsın
Fener ollam yanaram
Dostlar yol itirmēsın

3/72.

Aparsa Tatar sēnj
Çöllerde atar sēnj
Nāhsı yérde itersew
Bir hoyrat tapar sēnj

3/73.

Bināmın dāşı qardaş
Dāşı yoldāşı qardaş
Sen gēdēnj durmürü
Gōzümün yāşı qardaş

3/74.

Sen paşānj hahtan sor
Ötürdüğü tahtan sor
Gēribjn göz yāşını
Yātdığı yāstügdan sor

3/75.

Qardaş
Sorānjm hāljm qardaş
Sinem sağa bēnzirj
Sen kırduw dāljm qardaş

3/76.

Ürēgjm dölüb qardaş
Gül kimin sölüb qardaş
Sennen āyrı düşēnj
Sor hāljm nölüb kardaş

3/77.

Bu güne dalannan sor
Bir bāğı talannan sor
Bir qardāşın kēdrinj
Qardāşsız qalannan sor

3/78.

Kabab kōzünde gētdj
Usta sōzünde gētdj
Murādına warmadı
Gōzüm gözünde gētdj

3/79.

Ne toy ne düğün qurağ biz
Ne de sarhoş olag biz
Hele bayram gēlmijib
Odü qurban wērdjg biz

3/80.

Atāşjm kōzüñ ölsün
Kömlēgjm bēzüw ölsün
Elhed dāşuw koyan
Merdlerden gōzüñ ölsün

3/81.

Sērindj yuħūw kērkük
İncitmez õħūw kērkük
Nence qõħū qõhlādım
Wermēdj qõħūw kērkük

3/82.

Dōğrū insan sāyılmaz
Gēwıl kırma yāpılmaz
Ēw itirsew tapasan
Watan itse tāpılmaz

3/83.

Gözel bāğūw bar ētdj
Haywa ētdj nar ētdj
Nāqış gözel sēnj
Sēwdiğj gün yar ētdj

3/84.

Gözlērūw bir şēhirdj
Dör atrāfı baħirdj
Bilmirem haraw diyim?
Bütün cānūw şı^c irdi

3/85.

Sēnūw bu ala gōzūw
Bāşıma bele gōzūw
Ölūbtū çöl bilbili
Gēlmırj ele gōzūw

3/86.

Senūw bu yēşıl gōzūw
Parparlar ısııl gōzūw
Qoymaz ayağa qāħım
Cānım ēdib şıl gōzūw

3/87.

Sēnūw bu fettan gōzūw
Mayāsı sütten gōzūw
Bir meydan ātlışını
Ēndırj atdan gōzūw

3/88.

Sēnūw bu tatar gōzūw
Haħa oħ atar gōzūw
Yetene yētmiyene
Baħar şer satar gōzūw

3/89.

Göz yaşlārım göl ölūb
Göl öldükça yol ölūp
Yanāğūw lehpēsinnen
Hal qerēlīb kül ölūp

3/90.

Gözlērım yaş meydānj
Sinem ataş meydānj
Qaş tutar kiprik çalar
Gēwlīm sawaş meydānj

3/91.

Sinem Küfa çölü

Hegbēsî derd dölüdü

Yanāğūw ° aşk meydānı

Dudāğūw ƙan gōlūdū

3/92.

Sinem meydan bazārı

Ƙilinç ƙalƙan bazārı

Ƙaşlārūwdan kiprigiw

Ƙurūblar ƙan bazārı

3/93.

Yaram sızlādı mēnı

Zilifūw gözlēdı mēnı

Ƙaşūw yēdı doğrādı

Gōzūw düzlēdı mēnı

3/94.

Ġem ôħū söker dērdı

Üreg töker dērdı

Bütün dertler sağālı

Sağalmaz ciger dērdı

3/95.

Gün ardūwa düşūbtū

Gölgew burūşūbtū

Zilfūwin her tēlünde

Bir ĥoyrat ilişibti

3/96.

Gün wurūb yānıb zilfūw

Sāħlıyıb ēnıb zilfūw

Yēl wurdū dāğılımrı

Kōskūme sınıb zilfūw

3/97.

Sēnūw ĥan ĥana zilfūw

Deger dabbana zilfūw

Kēsıbtı şah damārım

Boyānıb ƙana zilfūw

3/98.

Sēnūw bu ° anbar zilfūw

ƙerēdı ƙember zilfūw

Al yanāğūw üstüne

Çēkıbtı çember zilfūw

3/99.

Sēnūw bu ƙere zilfūw

Bātıb ƙan tere zilfūw

Çohlārı ēsir ēdıb

Dōnūb ° antara zilfūw

İlan kimin bürünūb

Sarmāşıb ĥala zilfūw

Yēl wurdūğça uçar

Gēlmırı ele zilfūw

3/100.

Bir gün mēnī baş èle
Ēsır gēwlīm şad èle
Zilfūwde bend ōlmüşam
Sal mēnī azad èle

3/101.

Cigine şal süzēğın
Yanağa hal süzēğın
Men ārrı sen çiçek ol
Çanağa bal süzēğın

3/102.

Keyyēçī dāşı keser
Gözlerden bāşı keser
İki ° ana hātrıçın
Kardaş kardāşı keser

3/103.

Keyyēçī daştan ōlūb
Gözlēri yaştan ōlūb
İki arwad üzünnen
Kardaş kardaştan ōlūb

3/104.

Duhtūr yaraydan ōlūb
Derde çaraydan ōlūb
Hay hawar müslüamanlar
Salam paraydan ōlūb

3/105.

Para iş mēwēsıdjı
Dudağ diş mēwēsıdjı
Koy yanım atāşuwa
Ataş kış mēwēsıdjı

3/106.

Yar zilfūwi tarağ açmaz
Dar gōzlū ocağ açmaz
Merd kucağda beslenen
Namerde kucağ açmaz

3/107.

Kar yağar dōlū gēder
Arh eder yōlū gēder
Rehm olmayan yerde
Kıanlar su ōlū gēder

3/108.

Kelb gēmsiz qalabilmez
İçerden gülebilmez
Na adam her şey olsa
Bes adam olabilmez

3/109.

Bilbilim çenekte qaldı
Kefeste tenkgte qaldı
Kıanādın boyattılar
Dili bir rengte qaldı

3/110.

Bilbil feryad      

B    barbad      

Para            

        dad      

3/111.

Bilbilim ince d    

B             d    

               y    

Y     da gence d    

D       d           

T    duwara       

D      on onca d    

3/112.

B                 

                   

Bilbile b            

B                

3/113.

                   

T                  

Ne g                

Mal almaz can y       

3/114.

T                 

Y                 

B                 

                 

3/115.

Bilbilin ince d      

B                 

H                  

                  

3/116.

                   

G                  

G                  

                   

3/117.

R                   

G                   

                   

Bilbil b               

3/118.

                   

                   

B                   

Y                   

3/119.

Yurda qurban   ll  g biz

Dosta   ayran   ll  g biz

G  z       g ef  nd  y  g  

Ef  nd   de       g biz

3/120.

S  rm  n   mil   gr  d  

Bilbili g  l   gr  d  

O cana qurban

Millete dil   gr  d  

3/121.

Her   yy     da   egmez

Egerse de   o   egmez

K  k  m   urma d      

      sa da ba   egmez

3/122.

Awcuydum   w  m g  td  

H  s  mnan     w  m g  td  

Ya   mene       m   ld  

  sk   taw  m g  td  

3/123.

Bu ses   wc   s  s  d  

S  r  n bunun n  s  d  

Yan    w tor      w den

S  n  w    a       f  s  d  

3/124.

  yy     da   boy  d  

D     ne   o   boy  d  

O  lan war d     b  ker

O  lan war   a   boy  d  

3/125.

  wc        aman at

Y  y   bura   keman at

Ki      ba   bayaz   der

Yaman arwat yaman at

3/126.

T  n  r   o   diller bizi

  ocaltmaz y  llar bizi

  s  n  n   ay d        

Aparmaz seller bizi

3/127.

  lincem sesl  nm    m

Al   anla s  sl  nm    m

G  lg     y  r istemem

G  ne  te besl  nm    m

3/128.

Kimi zew       r maldan

Kimi   ekerden baldan

N  y  w warsa   oy g  ds  n

G  tm  s  n n  m  s elden

3/129.

Seslênîrem yara gel
Dâğı yara yara gel
Pıçağ sümûge êndî
Waht qalmâdj çara gel

3/130.

Kim sênj gêtîrene
Güle ewwel yêtîrene
Ne itersew tâpılı
Way nāmūs itirene?

3/131.

Way ne yaman gēzîrem
Yan gēdjîb yan gēzîrem
Meydanlar âtlısydîm
İndi yayan gēzîrem

3/132.

Rākıbam çim içinde
Gözlêrîm nem içinde
Şad günde herkes güler
Gülgünen gem içinde

3/133.

Yânîm alma hêr günde
Âlırsaw al şer günde
Yoldâşî yolda sına
Qônşûwû da dar günde

3/134.

Külhāncı han içinde
Qalıb duman içinde
Qôrşûram hençêrûwdan
Beslêndîm kan içinde

3/135.

Hay hawar degîrmênçî
Kim hāncı kim kerwāncı?

Dünênin külhāncısı

Bu gün ôlûb hamāmçî

3/136.

Dost mênî atar ôldû
Derde dert qatar ôldû
Güwêndîğîm bir çoban
Sürûşûn satar ôldû

3/137.

Mênîm bu bikes gēwlîm
Bi newa bi ses gēwlîm
Yar gētdî bir de dönmez
Gōzûw yoldan kes gēwlîm

3/138.

Mênîm bu nâşî gēwlîm
Yığlâdj dâşî gēwlîm
Kêfî kâpıdan qawar
Gemnen oynâşî gēwlîm

3/139.

Mēnīm bu bekar gēwlīm

Meḥebet eker gēwlīm

Namērdīn kōškū ūste

Merde baş eger gēwlīm

3/140.

Mēnīm yarālī gēwlīm

Ġemnen dem ālī gēwlīm

Dünye mālī sewdāsī

Dünyede qālī gēwlīm

3/141.

Mēnīm bu ḥasa gēwlīm

Gēlmīrī sese gēwlīm

Taş kōprū yihılānī

Bātībdī yasa gēwlīm

3/142.

Rākīb gözde yaş qoyar

Üregte ataş qoyar

Terezūw egilmēsīn

Her gelen bir daş qoyar

3/143.

Yigid tawan tāwlūrū

Çölde aslan āwlırī

Oda Arwad sōzūyden

Nenēsīn buḥāwlūrū

3/144.

Dağlārī buz tutārdī

Bahārī güz tutārdī

Dünye o dünyādī ki

Duz ekmek göz tutārdī.

3/145.

Sonalar gölde qāldī

Gah sağ gah solda qāldī

Üstūme gece gēldī

Kerwānīm yolda qaldī

3/146.

Kerwānīm ses çıhartmaz

Ārdıca göz çıhartmaz

Şāhīn şāhīn olarsa

Sıgırçın göz çıhartmaz

3/147.

Kerwānīm asta durar

Postaya posta durar

Ḥaḫ söz bir bag kimindi

Coşar su ūste durar

3/148.

Bu göz sende ne gōzdū

Sinēmī oḥa düzdū

On barmāğūw mum ēle

Wafāsız wāfāsızdı

3/149.

Aramızdan yad gēdsın

Qoyma salamat gēdsın

Wafālıya can qurban

Wafāsızı at gēdsın

3/150.

Bu sēnūw mum barmāğūw

Hınnala yum barmāğūw

Sennen başka yar tutarsam

Gōzūme gōm barmāğūw

3/151.

Lābūw inci denēsı

Yanāğūw dağ lalāsı

Zilfıw sap qāşūw qullab

Gēwlım bālıg balāsı

3/152.

Gerdēnūw qal° a taqı

Qırılmāmış daqāqı

Cemālūw yazda gören

Ėwde yıhar tıfāqı

3/153.

Sürme göze yāqışı

Astar üze yāqışı

Ezelden efēndılığ

Wallah bize yāqışı

3/154.

Mēnım bu er yūrēgım

Hiç sewmez şer yūrēgım

Dērdın anlatabilmez

Öz özün yer yūrēgım

3/155.

Mēnım fener yūrēgım

Her dem yanar yūrēgım

Her gün ğem qıyyūsına

İpsiz ener yūrēgım

3/156.

Bu mēnım ħurda gēwlım

Gözlēri yarda gēwlım

Namērdı basar geçer

Kōprūdū merde gēwlım

3/157.

Qelēmım elde gezer

Gezdıgçe ħoyrat düzer

Bir ucü yad kōskünde

Bir ucü tārıh yazar

3/158.

Ğem mēni gene tutdū

Ŗĥunū sineme tutdū

Fēkqırler kōskū üste

Zēngınler bina tutdū

3/159.

Gah coşuram göz kimin
Gah yānıram köz kimin
Bağma yazdan gülürem
Pük ölmüşam koz kimin

3/160.

Yar dilim lal ʔdibtj
Yāndırjb al ʔdibtj
Gözde baş görünmürü
Ürege yol ʔdibtj

3/161.

Bilbile yat dēdijler
Derde dert kat dēdijler
Ya sayna bizim kimin
Ya bāğı sat dēdijler

3/162.

Bilbilem yatmam dēdijm
Derde dert katmam dēdijm
Nence nefēsijm kaljb
Bu bāğı satmam dēdijm

3/163.

Bilbil sallāndj gētdj
Gülden ballāndj gētdj
Bahārj beklemēdj
Qışa aldāndj gētdj

3/164

Bilbilim heste qāldj
Bir son nefeste qāldj
Dilini unutmādj
Öldü kefeste qāldj

3/165.

Āwcü dağ yohlar gēçer
Sağ sölü ohlar gēçer
Bilbil de bir gül için
Yüz tiken qohlar gēçer

3/166.

Bilbil gözel öhür
Way ne özel öhür
He gene öz diliyden
Güle gezel öhür

3/167.

Bilbilim hana gētdj
Handa bir yana gētdj
Āltün kefēsij kırdı
Uçdü watana gētdj

3/168.

Bilbilim can ʔlįnnen
Gēdibtj han ʔlįnnen
Bir gülüstan çöl ölü
Yaman bağwan ʔlįnnen

3/169.

Sürmede wur mil ° aşkı

Bilbilde war gül ° aşkı

Mēnīm de içimde war

Watan ° aşkı dil aşkı

3/170.

Sürmede war mil kōhüşü

Yölcüda war yol kōhüşü

Tiken bitdiği yerde

Güliden gēlī gül kōhüşü

3/171.

Qışum durmadı gētdi

Yuwa kurmadı gētdi

Gēwlīm önüyçün yanar

Bahar görmēdi gētdi

3/172.

Gōzūme nem çilēni

Nemde her dem çilēni

Yētīm sofrası üste

Dert konar gem çilēni

3/173.

Gözlērim nem ahtarı

Nēmī her dem ahtarı

Gēwlīm yüz kapı çalar

ōzüyçün gem ahtarı

3/174.

Hak söz dilde sert ölü

Saf gēwilde merd ölü

Söz alsaw al erkekten

Erkek sözü şart ölü

3/175.

Gēlīnin gül üzüne

örtüpler tül üzüne

Yıglarsaw dostan yıgla

Rākıbyn gül üzüne

3/176.

Bu dağlar milden dağlar

Dölüb bilbilden dağlar

Qorhıma mērdin dağınan

Dağlasa gülden dağlar

3/177.

Dere teppe atlan gel

Gül suyūnnan datlan gel

Gül kuzüsü tēkin

Sinem üste otları gel

3/178.

Yölüm Leylan yölüdü

Qōynūm sewda dölüdü

Yanāğūw sārı teppe

Āğzūw sona gōlūdü

3/179.

Dert sene qardaş öldü

Āyrılmaş yoldaş öldü

Gēwlūw daşa bēnzirj

Ne tēz hırdū haş öldü

3/180.

Sonānı güllerden sor

Bilbili güllerden sor

Ōdsüz yanan ürēgi

Qaldıgı güllerden sor

Ağānı wicdānı

Sorarsaw qullardan sor

3/181.

Döldürma gem qafaya

Dal ahange safaya

° ümrümüz kuş ° ümrüdü

Degmez munca cafaya

3/182.

Bahar gētdj göz öldü

Gül gülüstan köz öldü

Gem qehr elemeğten

Elēgim göz göz öldü

3/183.

Zilfūw sırma hānıdı

Gōzū sürme hānıdı

Yanāğūw bal çaynāğı

Āğzūw hurma hānıdı

3/184.

Bilbilim gül bēklirj

Gözlērij yol bēklirj

Gurbet kerwānı gēwlīm

Gēmısj yēl bēklirj

3/185.

Sēnūw tor kiprigūw

Göz üste hōr kiprigūw

Qaşlārūw dil tutūbtū

Bes bunca yor kiprigūw

3/186.

Ōğūm almāwun dağlar

Qelbe dolmāwun dağlar

Burāhın yara gēdīm

Yaman olmāwun dağlar

3/187.

Hānçıdan hān gēdirj

Hān ne yaman gēdirj

Yaram yāğsız qalānı

Arhāyın qan gēdirj

3/188.

Kõyũmde halaw olan

Ataş olan aw olan

Geljib mēnj awlāsın

Āwcũlara aw olan

3/189.

Hāyın dost bekler sēnj

Gem ehre ekler sēnj

Ūzũwde bal ekērdi

Ārdũwdan tegler sēnj

3/190.

elēmĩ aş ũstũnde

Gözlērij yaş ũstũnde

Duman yüngũl olmasa

Görũnmez baş ũstũnde

3/191.

Bu baqlar yonnca baqlar

Gũlũn turunca baqlar

Bilbin yarāsın

Seherden onca baqlar

4. Atasözlerimize Dayanan Hoyratlarımdan

4/1.

Gözler ağlar yaş atar

Yürekler ataş atar

Terēzīm ēgildiyse

Her gelen bir daş atar

4/2.

Mēclislerde az kōnüş

Ḳonüştüysawa düz kōnüş

Bilene bir söz yeter

Bilmeynēçj yüz kōnüş

4/3.

Bāğrım yanar köz görer

Bit görmezse yüz görer

Ağāsınnan üz görer

Maydānıñ düz görer

4/4.

Yol yērijmegden biter

Borç ödemeğten biter

Eşēğj bir gün ac koy

Öz tawlāsında iter

4/5.

söz mennen

Nenem kesmez göz mennen

Ġem en wafāl dōstüm

Hiç döndermez üz mennen

4/6.

Merde Һarab baş degmez

Gözlērjine yaş degmez

Yöluna düz gēdēnj

Dırnāğına daş değmez

4/7.

Rēzjl borcdan fınķırj

Bir bir sayar mānķırj

Māhrüm o eşeg kimin

Bir arpaydan ° ānķırj

4/8.

Ḳuş dimdikten çüp tapar

Ḳāldırj yuwa yapar

Ātj atla bağlasaw

Ya teper ya da ķapar

4/9.

Ḳarmānsız saman olmaz

Atāşsız duman olmaz

Derdlērjnj dēmijen

Dērdjine darman bulmaz

4/10.

Ēljinde tas apārdj

Ēwjne yas apārdj

Bağlar duwārsız ossa

Mēwēsijn yad ķopārdj

4/11.

Dēgīrmen arpa darter
Cülhe war he bēz yırtar
Dāngüz dārıydan küsse
Dārı bir tağar artar

4/12.

Bōyyük kazan geç kaynar
Hōrüz küllükte baynar
Pissik heste düşende
Sıyan õğünde oynar

4/13.

Āwcū bağlar kēndırı
Kuşū tora ēndırı
Sirke nence kēsķūnse
He öz qābın yāndırı

4/14.

Ağācı içten kırt yēr
İnsānı içten dert yēr
Aslan gücūnnen düşse
ēttiğı awū kırt yēr

4/15.

Od yanar atāşıydan
Kazan coşar āşıydan
Çay kuşūnū wurdūlar
Çaydākı çay dāşıydan

4/16.

Çūnkū sōzūm dōğrūdū
Õnūn için kırrūdū
Korhağan kimsēlērı
Bir kör sıçan kırhūdū

4/17.

Harab sözler duyūlmaz
Yaraya duz kıyūlmaz
Kōyūnda bir dērı war
İki dērı sōyūlmaz

4/18.

Hērķız yōksūldan çalar
Yōhsūl bāşına çalar
Eger kırtū ac kıysaw
İnan aslan parçalar

4/19.

Dērdım desem söz olū
Demesem göz göz olū
İnan ağaç yaşken
İstēdiysew düz olū

4/20.

İnanma her dişe sen
Kārışma her dişe sen
Kimsēyçi kıuyū kıazma
Sora õzūw düşesen

4/21.

Herkese mēyliw salma

Her gelennen mal alma

Yōhlüğün āltında ƙal

Ēyliğin āltında ƙalma

4/22.

Gözel yap sen yāpūwū

Sened ēle tāpūwū

Çalma kimsēnin ƙāpsın

Çalmāsınlar ƙapuwū

4/23.

Ēwım ƙere tāpılı

Bināsı sert yāpılı

Bir yēmıyen adāmçın

Her bir yen de tāpılı

4/24.

Merd çig sözden dārılı

Gēwlı ki tāyı yārılı

Suda bōğulan adam

İlana da sārılı

4/25.

Tābhır ƙuş ƙeter ƙeter

Awcū ona oğ atar

De^c wētsız gelen ƙonağ

Gēce dōşşēgsız yatar

4/26.

İgid ōlū şen ƙoyar

Şānından meydan ƙoyar

Aslan gücūnnen düşse

Ƙārınca gōzūn oyar

4/27.

Bāygüş wērēnj bekler

Āwcū ceyrēnj bekler

Ēwde ƙurrū ekmeg yēr

Bazarda dişin pekler

4/28.

Ārdım ārdım yol ōlū

Damla damla göl ōlū

Güwenme her sultana

Gün gēlj bir ƙul ōlū

4/29.

Yōhsul haḥtan borç ēder

Parāsın bilmez nēder

Başlar hara gederse

Ayağlar ora gēder

4/30.

Körede göz yērjn ƙoy

Dōğüşte söz yērjn ƙoy

Bu dünya bele gētmez

Bārışçı üz yērjn ƙoy

4/31.

Muzür dosttan yan wêrî

Başkāsın qurban wêrî

Ĥileyden iş görenler

He miñnetten can wêrî

4/32.

Sözler başta dolaşmaz

Gözler yaştı dolaşmaz

Ėyyî söz sıhābına

İnan hiç tēz olaşmaz

4/33.

İşleyēnîñ ēlînnen

Ŗĥūmuş dilinen

Ĥanadan ĥata yapmaz

Ėñîrî merd bēlînnen

4/34.

Bilbiller seslēnîrî

Güller heweslēnîrî

Dilēncî bir olsāydî

Şekerden beslēnîrî

4/35.

Sürü gēdîb ot yēdî

Ĥarman kâĥîb at yēdî

Çoban dirri olāydî

Qoyūnlārın qurt yērdî

4/36.

Atāşın gözŭ kimin

Aĥmaqlar sōzŭ kimin

Her şeye ōzŭw qatma

Her āşın duzŭ kimin

4/37.

Arwad war ēw dayağı

War incana boyāğı

Ėwîne konağ gelse

Küser buzır dudağı

4/38.

Nēylîrem dŭnye mālî

Ŗlen maldan ne ālî

Alçağ kâpıdan gēçen

Bāşî ēgîlî kālî

4/39.

Mēnî istersew eger

Gelesen bura meger

Bir def e sēnî görmeğ

Yüz ēşîtmege deger

4/40.

Her aş duz ātılma

Her sōze sōz kātılma

El uzātılın yere

İnan dil uzātılma

4/41.

Ƙoca  t  aynar bi mez
Od yanar  azan co maz
 lt n   m ra d   er
Ama kiymetten d   mez

4/42.

G ld  bir uzun b yl 
 oh  arab  ohda  uyl 
 uyy   azma kims y  in
D  esen  zl   uyl 

4/43.

 wcu  u  tutar tordan
G z ll   olmaz zordan
 gr  a a  d z olmaz
Rende wursaw y z yerden

4/44.

     k ldan s r n s z 
S rmeden s r n g z 
Yurtta r   b olmasa
Y y l   urttan  uz 

4/45.

 urt d   d  t   l 
Bir  urnaya s   l 
Hileyden y   lan  w
He hileyden y   l 

4/46.

R    n   aram s rd 
Teme    r n ap rd 
D ng zdan t k  upartma 
Diyiller gene  ard 

4/47.

S zler war biter i  en
  ler war biter ba tan
Arwad  y nbaz olsa
Su  n itiri ya tan

4/48.

Erkeg s z nde durar
Ya lar g z nde durar
Beslenm m   bir ewlad
Baba  z nde durar

4/49.

 wcu da  d ze    ar
   l  s z d ze    ar
 a  dery   n dibinde
 lse de  ze    ar

4/50.

 skeg yatma yel   l 
Al a  yatma s l   l 
Du mana b l ba lama
 z d st nnan dil   l 

4/51.

Eken he bir gün biçer
Yölcü yol aşar geçer
Bir sümbül sayāşınnan
Yüz bin tiken su içer

4/52.

Adam war başa deger
Adam war daşa deger
Elde bir kuş warken
On uçan kuşa deger

4/53.

Hêr istesew gel yêrî
Şêr istesew gêt yêrî
Hêrhîzden kalan mālî
Gêder fâlçîya wêrî

4/54.

Gül tikene dolaşmaz
Gözler sile bulaşmaz
Ağaç nanca uzunsa
Hele göge olaşmaz

4/55.

Şor sular kôpûk êtmez
êtse de çoğ pek êtmez
Borçtan qorhan kimseler
Qāpîşını böyyûk êtmez

4/56.

Namerd dōstünü yıhar
Yıhtıçça güler baçar
Qaçan iten inege
Çoğ kimse sâhîb çıhar

4/57.

Kömüre eş dumāndî
Buğdaya eş samāndî
Çaqqal war baş qopārdî
Qurtün ādî yamāndî

4/58.

Tutma duşman sōzünü
Ağlatma dost gözünü
Dōstüw şekerden olsa
Birden yeme ôzünü

4/59.

Görmemiş gördü gümüş
Öldü birden kudürmüş
Girdiysew bir mēclîse
Ėgrî otü duz qōnüş

4/60.

Bu oğ duşman ôhûdü
Billem dōstın yôhûdü
İlan çalan kimsēnî
İnan bir ip qôrûdü

4/61.

Bu y l bele eserse
Man as bele keserse
G w l bir      kimin
T z kırılı k serse

4/62.

G w l kırıl sa eger
R z      nler meger
D    n ekmeg so   n 
Yad pil w na deger

4/63.

K    ler mennen y   
N ce g    m bu g    
Aslan g    n n d    rse
    lara mezze     

4/64.

Allah y     y    rd 
Da  y    nde a   rd 
D    rmen i  n g    r
       b   a   rd 

4/65.

G    l g  nler bitm    n
Dost y    mdan g  tm    n
Allah bu sa      m 
Sola mu          n

4/66.

S    rdan     ler bi   r
S    rs  z m            r
D    r        n i  
A           d    r

4/67.

     da  d    n y    r
Tilki ba  m    n y    r
Arwad     nbaz olsa
Ad    n     n y    r

4/68.

Allah'a       r    
    n g      g     
    na her ne       w
        he o g    

4/69.

D    man k    r b      
Hi  silmez g  z y      
           d       
Da a tutma         

4/70.

At    n         k  r
D      n g       k  r
Na     i             n
Olsa da s       k  r

4/71.

Dost bēllīdj ūzūnden

Duşman bēllī gözūnnen

Bahma biğ sēkkēlīne

Erkēgi bil sōzūnnen

4/72.

Yalan ipinde oynar

Hērḥīz cēbīnde oynar

Şire olan bir yērde

Ancag çibin de oynar

4/73.

Sen yōlūwda duz yēri

Sürme bili göz yēri

Ḥayāsızdan uzağ ol

Onda yōhtū ūz yēri

4/74.

Duwar yīhsaw toz çıḥar

Ataş étsew köz çıḥar

Arḥāyın olma dōstūm

Üstūwe yüz söz çıḥar

4/75.

Bōrclūnūn kıssa dili

Sanki kırılıb bēli

İgin ēgirdiğini

Meger bes cülḥe bili

4/76.

İlanlar kimin baḥar

° eḳreb kimin soḥar

Azar dabannan girer

Halaw baştan çıḥar

4/77.

Cōmerd he bağdan wēri

Rēzil dudağdan wēri

Söz ālı bir ḳulağtan

O bir ḳulağdan wēri

4/78.

Ġērībīn parāsı pul

Gurbetde ḳārısı dul

Namerde bōyūn egme

Öz dērdūwe çara bul

4/79.

At bēlīnde yük ōlsun

Yükde ḳurrū kök ōlsūn

Sen mēni bir ḳozca bil

Ḳoy içi de pük ōlsūn

4/80.

Bir sōzūm war gel bēri

Uşağdan al ḥebēri

Baba bir güzğū olsa

Uşağ ōlū çenbēri

4/81.

Balalar sût bēklîrî

Nenēyçîn emēklîrî

ōzũ yükler âltında

Ōnũ bunũ yüklürũ

4/82.

ēttiğî gēldî başa

Gēwlî düştü ataşa

Gel bir bele harabtan

° ümür gēçîrd hem yaşa

4/83.

İş gelse bēle düşer

Kış gelse yele düşer

Fēkkîr az parlasa

Günde bin dile düşer

4/84.

At alsaw bağ dişine

Er seçsew bağ işine

Başa gelen Allah'tan

Ēndîrmez boş bōşuna

4/85.

Az ōlsün özde ōlsün

Yārıyan sözde ōlsün

wafâlî dost ōdũ

Dost imdādına gēlsün

4/86.

Az yaşa ya çoğ yaşa

Cevhērũw wurma daşa

Bu dünya he ōlũmdũ

° āķîbet gēlî başa

4/87.

Zireg gücün işte gör

Yāğış yağar kışta gör

Düşene yoldaş yōhtũ

Īnānmırsaw düş te gör

4/88.

Tēz ekenler tēz biçer

Sona gölden su içer

Ēkîncî yārî ° ümrũn

Çölde bitirib geçer

4/89.

Her başa bir göz yeter

Herkese bir üz yeter

Bilmeyene bin sele

Bilene bir söz yeter

4/90.

Bu arğlar dērîn olmaz

Olsa da sērîn olmaz

Ĥelwe ĥelwe dēmegten

Āğız şirin olmaz

4/91.

Herkese üz göz olma

Dilde qurru söz olma

Kimsēnĭ yandırmāğçĭn

Ne kōmūr ne kōz olma

4/92.

Zireg işin bitiri

Tembel ōzŭn itiri

Aza qan^c aat ēden

İnan çoh da gētĭrĭ

4/93.

Bağ bārĭn bağwan yiri

Duşman da he can yiri

Qurt wazgēçĭb insannan

İnsan da insānĭ yiri

4/94.

Yāwrŭ kuş qanatlānĭr

Gölden göle atlānĭr

Āwcŭ ħilebaz ise

Āyĭ onca yol tānĭr

4/95.

Arwad sōzŭ gül sōzŭ

Nene sōzŭ gül sōzŭ

Söz ētme her yoldaştan

Yoldaş sōzŭ yol sōzŭ

4/96.

Āsıl almağ reh̄mētĭj

Beslemēğĭ zeh̄mētĭj

Qismet Allah ēlĭnde

Bōyŭk bir merhemētdĭj

4/97.

At sāttım pişman ōldŭm

Qız wērdĭm duşman ōldŭm

Çohlar qāldĭ üz qere

Hēpsĭnnen baş men ōldŭm

4/98.

El ētsem gören gēlĭ

Göz ētsem gülen gēlĭ

Yaḥam ellerden çıḥsa

Ādĭm dillerde qālĭ

4/99.

Üz wērme^c ārsız ōlŭ

Az wērme ḥērḥĭz ōlŭ

^c acŭl dermenĭn bulsa

Ama sābĭrsız ōlŭ

4/100.

Rēzĭlĭn mālĭn it yēr

Ama cānĭnĭ bit yēr

Çobānsız qoyunlārĭ

Helbette birgŭn qurt yēr

4/101.

Bulütlar qaplar gōğū

Kēsijlir ewler ōğū

Eşēğın öz palānı

Öz ōzūne yük dōğū

4/102.

Rēzjl mala sārılı

Yarpağ dala sārılı

Āğır yükūn āltına

Girsew bēlūw kırılı

4/103.

Ac qurtlar balāsın yēr

Tiken çol lalāsın yēr

°esker imānsız olsa

Döner öz qalāsın yēr

4/104.

Dağda dēwūw yıhlı

Bağda mēwūw yıhlı

Yıhma kimsēnin ēwıjı

Sora ēwıj yıhlı

4/105.

Hērḫız işin bıraḫmaz

Dēgırmene su aḫmaz

Qōyūn ölenden sora

İnan qurttan da qorḫmaz

4/106.

Yōḫsūl ele sārılı

Zēngın mala sārılı

Ağacdan düşen yarpağ

He bir dala sārılı

4/107.

Ōğlūm söze qan diyer

Dārılığta dayan diyer

Baba bir oḫḫaş dēse

Nene yüz bin can diyer

4/108.

Gēwılde yol qurmūşūğ

Yurd ōğrūnda durmūşūğ

Dēwēnj görmēmışıg

Hō kıyğın görmūşūğ

4/109.

Eger gēldiysew gėtme

Gōzūm ōğūnnen itme

Mālūwa meḳyet ol

Qōnşūwū ḫērḫız étme

4/110.

Arpānı samanda gör

Kōmūrū dumanda gör

Zēngınler can wērende

Gözlērın yumanda gör

4/111.

Ne qeder zerel ācı
Kar da ōnün ° ilācı
İnsānın can sāğlıǵı
Āltūnnan bir baş tācı

4/112.

Āwcū āwūna çıhar
Āwūn yērjine çıhar
Allah dēweye kanat
Wērse dam duwar yıhar

4/113.

Girme duwārlı baǵa
Dal sārılıb yarpaǵa
Dostlārım başa baǵar
Duşmanlārım ayaǵa

4/114.

Bulūt qaplādı gōǵū
Kēsıldı Ewler ōǵū
Ögrenmemeg ° ēyyıbtı
Bilmemeg ° ēyyıb dōǵū

4/115.

Arpa samana uyar
Kōmür dumana uyar
Çāmır ōnün bāşına
Harab zamana uyar

4/116.

Duwārlı baǵa girmez
Gēderse gülün dermez
Dōstū tānış kurt yēsın
Ētin yer sümüg kırmaz

4/117.

Su yatar duşman yatmaz
Gēwlinden kini atmaz
Polat mıh dēmır deler
Çürük tahta mıh tutmaz

4/118.

Ātlılar gēçer yōlū
Sonalar sēwer gōlū
Ac gözler hiç toh olmaz
Ama kārnlı toh olū

4/119.

Söz diyer sōzū düşer
Mal görer gōzū düşer
Kimsēyçin kuyyū
Kāzdıysa ōzū düşer

4/120.

Her wāhıt bıǵı burölüb
Yalannan yurgölüb
Kimseye sālı wērmez
Se° et kimin qurölüb

4/121.

Qoz içi qozdan çıhar

Serîn su gözden çıhar

Uşağa üz wërme

Gün gēlî üzden çıhar

4/122.

Her bulutta yāğış olmaz

Olsa da dere olmaz

Uşāğlî ewîn sırrı

Hiç te örtülŭ olmaz

4/123.

Kimse duşmānsız yōhtŭ

Duşman sineme ohtŭ

Bin dōstŭw olsa āzdl

Ama bir duşman çōhtŭ

4/124.

Badam al qozdan baha

Astārî üzden baha

Ki gōzŭm ōğrŭwcādŭ

Daha war gözden baha

4/125.

Hēr istesew qonşŭwa

Hēr tōkŭlsŭn başŭwa

Gāfŭl olma duşmannan

Rehm eţmez göz yāşŭwa

4/126.

Baş āğŭrsa yat qurtar

Diş āğŭrsa at qurtar

Qōnşŭw harab ōldŭysa

Onda dāmŭw sat qurtar

4/127.

Dağa çıhmağ zor ōlŭ

Deryehde su şor ōlŭ

Duz ekmēğŭn hāqŭnŭ

Bilmeyenler kōr ōlŭ

4/128.

Her daş bin kuş uçŭrdŭ

Sŭrmēnŭ yaş uçŭrdŭ

Bilbili gül dālŭnnan

Bin bāyğŭş uçŭrdŭ

4/129.

Watan şeref şānŭwdŭ

Damla damla kānŭwdŭ

Saman sēnŭw dōğŭlse

Hō samānlŭğ sēnŭwdŭ

4/130.

Tembel işin bitirmez

İgid dōstŭn itirmez

Can parānŭ gētŭrŭ

Para cānŭ gētŭrmez

4/131.

Zireg elden bēllidj

Adam dilden bēllidj

İç yānıǵı gōrūlmez

Aḥan selden bēllidj

4/132.

Ac ƣudūrmuştan beter

Ne görse ōzūn ƣatar

Sıǵırın yēriñde yēr

Bizaw yēriñde yatar

4/133.

Arwad war bin yapar

War ƣarab ° edet ƣapar

Ƙazan da dingirlēñj

He ōz ƣapāǵın tapar

4/134.

Ac āyılar oynamaz

° āƣƣılsız aynamaz

Ƙoca dawārın ēti

Ƙazan deler ƣaynamaz

4/135.

Adam ōlū dil ƣālı

Arḥāsınnan bēl ƣālı

Biz sāttıǵ siz āldūwūz

Siz sāttūwūz kim ālı

4/136.

Az sofrada ōtūrū

Alt üstünū bitiri

Bu dūnye bele gēstse

Hēmır ƣoḥ su gōtūrū

4/137.

Ataş ataşla sönmez

Yanan kōz yaşla bitmez

Tēndürden ƣopan ekmeg

Bir de yēriñe dönmez

4/ 138.

Bāyǵuş dama baḥmāsın

Wēren ēdiḥ yıḥmāsın

Adāmın gōzū ƣıḥsın

Ama ādı ƣıḥmāsın

4/139.

Her kim wurmaz kızına

Sora wurrar dizine

Arwadlar inanmāsın

Fālƣılārın sōzūne

4/140.

Mēñj bir ilan ƣāldı

Dilimi bilen ƣāldı

Ōz sōzūm ōz ḥekētım

Üzūme gülēn ƣāldı

4/141.

Erkeg bēllī sōzūnnen

Duşman bēllī gözūnnen

Qedr kıymetüv qarşı

Üz utānı üzūnnen

4/142.

Göz damlar yāşı kālī

Beleye bāşı kālī

Adam ōlū ārdınnan

Bes mazar dāşı kālī

4/143.

Atlar ātlıñı tāñır

At ātlıdan utāñır

Kıymētī olan kimse

Bes kıymētliñı tāñır

4/144.

War ōldü gül üzūme

War gētdi gül üzūme

Ye ēlūw wēr ēlije

Ye bir söz kat sōzūme

4/145.

Dünye qarış qarıştı

İş ōğlū wērişti

Bu üç günlüğ dünyede

Herkes qanātsiz kuştı

4/146.

Qōnşū qōnşūya bañar

Ēwiñi düzer yañar

Ōğlūna igne soñmaz

Hāha çuwāldız soñar

4/147.

Zireg arwad görölū

Ne cayar ne yörölū

Arwad nāzıg sümüğtū

Düzēltiysew kırılı

4/148.

Uçan bal yapan ārı

Öz yuwāsın ahtārı

Rēzıl kerwan dēwēsın

Bir çemçeden suwārı

4/149.

Dēmır nēmınnen çürür

İnsan gēmınnen çürür

Güwenme bu dünyeye

Dāşı dēmıyden çürür

4/150.

İlana degme çalmaz

Dünye kimseye qalmaz

Ācın qārñı toh ōlū

Ama gözū toh olmaz

4/151.

Ah zawāllı su kuşu

Nece bildüw bu işi

Çaqqal āğzınnan kaçan

Qurt āğzına ilişi?

4/152.

Ātlı hiç ātsiz qalmaz

At bular meydan bulmaz

Ata minen he düşer

Düşmese ātlı olmaz

4/153.

Qazan üç daştan durar

Āltın ataştan qurar

Namerde bēl bağlama

Öz dōstun belden wurar

4/154.

Yēl ōlū köz yandı

Yāğış ōlū sōndürü

Allah herkesin rızqını

Ayāğına göndēri

4/155.

Bağlar bağwana uyar

İlan dērisin soyar

Namerd yaram üstüne

Yēngiden fitil qoyar

4/156.

Mēni yağdan yāğlı

Sāmırsağdan dāğılı

Burda tēsēllı wēri

Orda ğemnen bāğılı

4/157.

Nenem diyer ° awan ol

Sırrı başdan qawan ol

Ne qarış bir kimseye

Ne de gōzüw yuman ol

4/158.

Ēktim bitmeyen yēre

Gētdim itmeyen yēre

Herkes ayağ uzādsın

Öz yorgānına göre

4/159.

Bayazlārın war ādı

Esmerlērın war dādı

Hele cāmı° bitmeden

Kör çögēnin dayādı

4/160.

Aclar hiç aman bilmez

Uşaqlar zaman bilmez

Erkēgsiz olan ēwler

İçinde ıışığı olmaz

4/161.

Ne mirwet ne zülümdü

Baş belēşj dilimdi

İster gül ister ağla

He āhırj ōlūmdü

4/162.

Merd insānj ğem ezer

Dam duwārj nem ezer

Wārj temēhker olsa

Yōhsülü hem dem ezer

4/163.

Dost duşmannan kēşküdü

Dil kiliçten kēşkindj

Sördüm bağwandan gül hānj

Bāhtım bilbil diskindi

4/164.

Adam atar

Harda ğēlmışse yatar

Kimine şērrj yeter

Yētmijıne daş atar

4/165.

Ki üzlü adam çohtü

Gerçeg yādına yōhtü

Namērdiñ çig sözlērij

Merde zēhirlj ōhtü

4/166.

Ātlj ātınnan ener

Bağ gölgēsijnde qonar

Pissig nence fēkķirse

Sıhsaw qaplana döner

4/167.

Köyde kırh tek sānjram

Her kırhıyçj yānjram

Girmisi mēnj tājır

Men girmisin tājıram

4/168.

Sığır ēşj inēgdır

Sōzū dōĝrū demēgdır

Balıĝlārın küçüĝü

Bōyüĝüne yēmēgdır

4/169.

Yiyip yēdjırtmeyen adam

Rızkın kem éder hıdam

Adam kırhınnan sora

Ne qoz kırar ne badam

4/170.

Hiç öĝretme ° ārsızj

İlan sēwmez yārpüzü

Bele hırab bostānj

Heleķ ölü qārpüzü

4/171.

° izzet ile ° izzet gör
ēyyi bişir lezet gör
Talanen ew quranlar
ēwı ōlū mezet gör

4/172.

Qālıbsan öz başıwa
ōrtūbsen bēz başıwa
Ya çara bul dērdūwe
Ye de tōk kōz başıwa

4/173.

Yoldaş tānı yola war
Yolda yüz bin bele war
Hērḥız ēlī boş olsa
Ōtürü çibin qawar

4/174.

Nenēlī kız bēllī kız
Nenēsiz kız dēllī kız
Yērijigçe salānı
Uzūn bōylū tēllī kız

4/175.

Çoh yēn gör ne şişmāndı
Zēngınlīge pişmāndı
İnan mal da insana
Hem dost hem de duşmāndı

4/176.

Bazārın işten wurar
Mālın qurūştan wurar
Ona igid diyeller
Ki quşū bir daştan wurar

4/177.

Damla mēnīm yaş mēnīm
Dēme hele pişmānım
İnan bir dōstüm warsa
Ama bindi duşmānım

4/178.

Yatandaw dişi düşün
Qaḥandaw işi gör
Qārıncadan ° ibret al
Yazken qışı düşün

4/179.

Namerd he alttan işler
Bes mērdın gōzūn yaşlar
İnan köpek kudūırsa
Ōz sıḥābın dişler

4/180.

Bu quyyū çoh dērijdi
Ama suyū sērijdi
Dōstün ° ēccı qāwūğū
Yad bālınnan şirindi

4/181.

Yānıg göze yaş deger

Kelemlere kaç deger

Mene bir şey kar etmez

Bes yāhūnnan daş deger

4/182.

Ne çemler war çaqqālsız

Ne de köy war baqqālsız

Adam he adam qālı

Olsa da biğ sekkēlsız

4/183.

Ātlıñın kere ātı

Kışner on kere ātı

Üzū güler qēlbı daş

Olsa yōhtū kiymēti

4/184.

Yāğsız fitil hiç yanmaz

Yāğlı kāndıl sönmez

Gēwılden silinen

Bir de gēwıle dönmez

4/185.

Sen ne bele yap oğul

Ne de bele yap sōğul

Ne bēl bağla kimseye

Ne de kimseye dōğul

4/186.

Ēlīm wurdūm üzūme

ōzūm ēttīm ōzūme

Ne ōgrētīm ōzūne

Ne de wurdūm dizime

4/187.

Burgul görse yan wurar

Pilaw Görse wurar

Zēngın yurdūna mal wērse

İnan igid qan wērer

4/188.

Çoban wērmez yol qurta

Gel bir çara bul qurta

Ne qōyūn ol bir ota

Ne de quzū ol qurta

4/189.

Suç eden unütılmaz

° edeletten kırtılmaz

İnan günēşın ōğū

Bir qērbılden tutılmaz

4/190.

Dēdım bayram heftēsı

Dēdı hamam tahtāsı

Dēdım gel gem azalsın

Dēdı men gem ustāsı

4/191.

Namerd cah alabilmez

Merdlerden qalabilmez

Ne adam her şey olsa

Bes adam olabilmez

4/192.

Bir tek elin nēsij war

İki elin sēsij war

Bilbiller fiğan eder

Bir gülde hawāsij war

4/193.

Adam war sözden gèder

War da bir qozdan gèder

Bağwan bir gül hātrijçin

Tikene hizmet eder

4/194.

Qız nāzıg qonca güldü

Dam duwar tōkūldü

Āğır otū āğır qağ

Dēmēsijnler yüngüldü

4/195.

Ham dēmijr hiç dōğülmez

Harablar da oğülmez

Eskiden pek olmayan

Yēngiden hiç pek olmaz

4/196.

İnan miskin ağı

Tahtan ēndirij şahı

Zālımın dağca yükü

Nece qawzar günēhij

4/197.

Boş çuwal hiç dik durmaz

Tembel özünü yormaz

Yalāncı yalan sözden

Hiç öz özünü kırmaz

4/198.

Er babdan dārılmaz

Ėt dırnağtan āyrılmaz

Gēwilden ātılan şey

Bir de yērij qurılmaz

4/199.

Gēwlimin kōkūn sökme

Gül dērijb tiken ekme

Sen de o ineg kimin

Süt wērijb sora tōkme

4/200.

Zēnginjin mālın yēr it

Ama cānıjı yēr bit

Gülēnin ārdıca yoğ

Yıgılyānıj ārdıca gèt

4/201.

Ēwĭ ɣarabtan gēçer

Onan sora dost seçer

İnsan ôğlũ ne ekse

İnan he ònũ biçer

4/202.

Yôhsũl her yere ɣoşar

İşi herkese dũşer

Yarpağ tōken ağaçlar

Bin il da ɣalsa yaşar

4/203.

Adam war ataştan kũl

War da ôzũ sōzũ gül

Ne gelenen üz çēwĭr

Ne gēdēnĭ ɣawan ol

4/204.

Ġērĭbĭn hānĭ ēlĭ

Gurbette ɣıssa dili

İnan gülũn ɣēdrĭnĭ

Ancag bes bilbil bili

4/205.

Ḳazan ɣerēsĭ gēder

Üz ɣerēsĭ baɣ nēder

Temēhkērĭn gōzũnũ

Ancag torpağ toɣ ēder

4/206.

Ḳōyũn olma bir ota

Ḳuzũ olma bir ɣurta

Olma deryahda bālĭğ

Yılınasan her ɣuta

4/207.

Su ɣaɣsa bālĭğ doyar

Ḳārĭnca göz ɣoyar

Su ense o bālĭğın

Ḳārĭnca gōzũn oyar

4/208.

Ḳuşbaz gezer dam duwar

Ḳuşũn uçũrdũ ɣawar

Üzsüz sac ekmēgdĭ

Ne üz ne astārĭ war

4/209.

Bālĭğ ɣuta utũlũ

Ḳut ta tora ātĭlĭ

Ḳārĭz yēn ɣurtũlũ

Ḳābĭğın yēn tutlũũ

4/210.

Merd adam ɣarab tapmaz

Tapsa da ɣuyũn ɣapmaz

Ḳilebaz bin ēw yıɣar

İnan ki bir ēw yapmaz

4/211.

Ki üzlünün dili bal

Ama kēlbj çoḡ dallal

Düşendew ° aql kazan

Her düşmeḡten ° ibret al

4/212.

Herkes öz bābın sorar

Bir birine baş wurar

Ḥākim kar māḥkūm da kör

Ki dēlliye yol kıurar

4/213.

İlan baştan ēzīlī

Gōzū yaştan ēzīlī

Polata dēme sērtđi

Bir ataştan ēzīlī

4/214.

Dēwe uzaḡa baḡar

Ḳātır dırnaḡa baḡar

Fikri bōyūḡ adamlar

He bes ıraḡa baḡar

4/215.

Duwar düşer toz wēri

Dōḡrū adam söz wēri

Zēngin maldan çoḡ wērse

Ama kannan az wēri

4/216.

Bēsdj gülme ḡōnşūwa

Sora gēlī bāşūwa

Namerde yoldaş olma

Gül eler genḡ yāşūwa

4/217.

İgid işine ḡāḡsın

İşine ēyyi bāḡsın

Rēzīl öz duşmānına

Mıḡ wurmaz göze ḡāḡsın

4/218.

İgidin elī işte

Ama gōzū tēftište

Bele wafālī insan

Bulmasan ḡette dişte

4/219.

Yaram coşar ḡan wēri

Atāşsız duman wēri

Sifle adam öz dōstün

Darda görse yan wēri

4/220.

Ḳızsaw üzūw sarālī

Sawūsaw üz ḡerēlī

Temēḡkere üz wērme

Her gelenen borḡ ālī

4/221.

Çobānın nay şāwūrū
Üregi dertten қawūrū
Bafāsıza üz wërme
Ėskij Һarman sāwūrū

4/222.

YaҺam ellerde қaldı
Ādım dillerde қaldı
Yayan ātlı ōlūbtū
Ātlı yollarda қaldı

4/223.

Arwad gōzūn yaş ɛder
War ürēgjn daş ɛder
Arwad war қurrū ottan
Girmi түrlū aş ɛder

4/224.

Dēllilere yol wērij
Ellerjne bēl wērij
Қoy қırılısın o bēller
Ki düşmana bēl wērij

4/225.

Yalan sözde қaynama
Sākkız ēdijb çeyneme
İnan çuwāldız қусar
Kim göz tikse igneme

4/226.

Gētdigūw yoldan dönme
Yolda ıssıg ol sönme
Her gelēnjn sōzūyden
İpsiz қuyyūya enme

4/227.

Ne bele sert ol āsıl
Ne de yumşaq ol bāsıl
Eger yoldaş aҺtarsaw
Merd aҺtar mertten Һāsıl

4/228.

Tarmānjn қōyūnū
Sora çıҺar ōyūnū
Dēgirmanler dolanmaz
Borcdan alsa suyūnū

4/229.

Ucūzdu ° illētj war
Bahādj Һikmētj war
Her şey wāhtında ōlū
Her wāhtın da wāhtj war

4/230.

Ėlj bōštū iş tapar
Ātj yoh āҺır yapar
Aza қana° at ɛden
İnan çoҺ da tapar

4/231.

° inad hiç söze kıanmaz

Kanarsa da annamaz

Huydan ruh bir candadı

Ruh çıhmarsa huy çıhmaz

4/232.

Ağaç çatlar yārılı

Yarpağ dala sārılı

İnan su cerrēşj de

Su yōlūnda kırılı

4/233.

Āwcu kıuş tutar tordan

Gözēllīğ olmaz zordan

Eğri ağaç düz olmaz

Rende wursaw yüz yerden

4/234.

Ēktim bitmeyen yere

Gētdim itmeyen yere

Herkes ayağ uzādsın

Öz ayağına göre

4/235.

İlana degme çalmaz

Dünye kimseye kıalmaz

Ācın kıarnı toğ olū

Ama gözū toğ olmaz

5. Horyat Divanım

5/1.

Hor yātım

Sêwdaw qōydū hor yātım

Oyan hor yatan gēwlīm

Ōhündüğça horyātım

5/2.

Damar cana

Qan wērij damar cana

Nölü o şad günlerden

Wêrsew bir dem Arcan'a

5/3.

Bir olāydı

Her sêwda bir olāydı

Keşke dilüwden gēwlūw

İkisi bir olāydı

5/4.

Ēkij qāldır

Gel biç ēkij qāldır

Üzde dost qelbte hāyın

Qelbten o kini qāldır

5/5.

Ki üzlü sen

Yāzısan ki üzlü sen

Madem gēwljwde kin war

Bildim ki ki üzlüsen

5/6.

Ki üzden

Gömlek girdim ki üzden

Gel kıskanç güreşēğin

Men bir üz sen ki üzden

5/7.

Sen egme

Gel mēnijnen sen egme

Dünen kimi ōğürdü

Bu gün başqasın ōgme

5/8.

Üze deger

Üz war yüz üze deger

Dōstūw arhadan qırma

Çünkü üz üze deger

5/9.

Qırar günde

Qoz alı qırar günde

Qıskānclıǵdan dost qırma

Qırsaw qır ōğünde

5/10.

Günde qır

Qoz mēnijnen günde qır

Eger sōzūw dōğrūysa

Di bir gel ōğünde qır

5/11.

Sohma bêlden

Qazmānı sohma bêlden

Kōskūmnen oħla mēnı

Ōħūwū sohma bêlden

5/12.

Qız qanma

Her sēwdaya qız qanma

Dōstūw ne war parlasa

Hiç te ondan kıskanma

5/13.

Ōnū görer

Dōkqūzdan ōnū görer

Muzūr ōzūn ne görse

Herkesde ōnū görer

5/14.

Qanqalawa

Uşaq al qanqalawa

Çāyın dāşı qan ağlar

Düşende qan qalawa

5/15.

Qanqalāwçın

Yıqlırı qanqalāwçın

İnan bin qala yapar

Her damla qan qalāwçın

5/16.

Qal āwçū war

Gēzme dağ qal āwçū war

Binlerce qan tōken genç

Her zaman qalāwçū war

5/17.

Qal āwçūdū

Aw dēgı qal āwçūdū

Kōskūm siper édērdım

Bilsēydım Kalāwçūdū

5/18.

Düş mēnımnēn

Gel yola düş mēnımnēn

Duşman mene nētse

Çēkılmem duşmānımnēn

5/19.

Qurt ārısan

Dağ daşta qurt ārısan

Cānūwdan bezer olma

He bir gün qurtārısan

5/20.

O yağ ālı

Bazardan o yağ ālı

Yurdū çağıran millet

Sēsın bes oyağ ālı

5/21.

Ört ağam

Qāpūw açma ört ağam

Kērkūk'ūm derdlērūwe

İnan men de ortağam

5/22.

Dibden at

Samānı yēr dibden at

Bir dil duşman ögerse

Kēs o dili dibden at

5/23.

O yar gözün

Çoḥ yorma o yar gözün

Yādı torpağ kör éder

Dāşlārı oyar gözün

5/24.

Uzağ ölū

Yol bitmez uzağ ölū

Hāḫ wērīlse hāḫlıya

O zaman üz aḡ ölū

5/25.

Al ça ağa

Niştērūw al ça ağa

Alçağlar bōyün eger

ōzūw kimin alçağğa

5/26.

Başa gili

Wurūblar başa gili

Duşmana çoḥ yaltanma

Yaltansaw baş ēḡilı

5/27.

Öz deneme

El sürtme öz deneme

Mēnı belden wurūbsan

Yārısan üzde neme

5/28.

Dağ bāḡıma

Düşübtü daḡ bāḡıma

Nēylırem bele dōstü

Daḡ basar daḡ bāḡıma

5/29.

Āḡıza çar

Duhtūr ol āḡıza çar

Qōyün sürüden çıḥsa

Ac kırtlar āḡız açar

5/30.

Qır tac başa

Ol paşa qır tac başa

Yoldaş olma kırt sen

Göz tiker kırt ac başa

5/31.

Dişte gör

Sêwen yârûw dişte gör

Yıhılana dost yôhtû

Înanmazsaw düş te gör

5/32.

O güldürû

Bu yığlar o güldürû

Hoşgam o güne gêlsîn

Bes igid ôğüldürdû

5/33.

İncim az

Sedêfîm çoğ incim az

Dostta wafa öldüysa

Hiç dōstünû incitmez

5/34.

Bâğdı wārî

Bağwânın bâğdı wārî

Aradan rākıjb gedse

Nēylîrî bağ duwārî

5/35.

° ecel açar

Başa derd ° ecel açar

Her şeye çara bulsaw

Bulmasan ° ecele çar

5/36.

Ay ağa

Çāğırî paşa ay ağa

Zālîm nanca güçlûyse

Bir gün düşer ay ağa

5/37.

Yaram az

Dêrdîm çōhtû yaram az

Paraydan yurdûn sêwen

Millêtîne yaramaz

5/38.

Bağlar dāğım

Tumar êt bağla dāğım

Ye gēwîle sēwînc koy

Ye de gel bağlat

5/39.

Üzde diyer

Adam söz üzde diyer

Halal haram bilmeyen

Mālûwû üzde de yêr

5/40.

Ne hâk ister

Hākîm gör ne hâk ister

Hākîlî hâktan wazgeçmez,

Hākîsîzî nahâk ister

5/41.

Arħa dāşı

Ātıllar arħa dāşı

İgid ôdû tănışın

Dem günde arħadāşı

5/42.

O ziyāndı

Bu kārđı o ziyāndı

Yad istēđı dost yānsın

O gēceden üzŭ yāndı

5/43.

Üzŭ yanar

Güneşte üzŭ yanar

Mēnj yāndıran zālum

He bir gün ōzŭ yanar

5/44.

Merde dāmın

Sātıbtı merde dāmın

Qēlbı saf gēwlı de pek

Gōrŭlŭ merd adāmın

5/45.

Ēkın qaplar

Tarlānı ēkın qaplar

Muzŭr he muzŭr qālı

Gēwlınjı he kin qaplar

5/46.

Bir gün saynar

Bağa gir bir gün say nar

Qefesten kurtŭlan

O bilbil bir gün saynar

5/47.

Bir ōlsŭn

Üç olmāsın bir ōlsŭn

Terēzŭwŭ düz éle

İki tāyı bir ōlsŭn

5/48.

Bir gŭnye qar

Dōldŭrram bir gŭnye qar

Sēnŭw bu étıglērŭw

Gēwlımjı bir gün yaqar

5/49.

Baba kimin

Ēw ēşık baba kimin

Girmi ewlad bir ēwj

Başarmaz baba kimin

5/50.

Baba yağar

Qar yāğış baba yağar

Girmi qardaş ew yıgmaz

Yığarsa baba yıgar

5/51.

Baba yārdım

Gör bāğı baba yārdım

Ewlad nanca güçlüyse

He diyer baba yārdım

5/52.

Baba sizlar

Kız yığlar baba sizlar

Bilmem nece geçirdi

Bayrāmı babāsızlar?

5/53.

Qazānçılar

Qap yapar qazānçılar

Yētīmın sofrasında

Qab kırığ qazan çiler

5/54.

Qazan ağlar

Mazārım qazan ağlar

Yētīmın aç kārıçın

Od üstte qazan ağlar

5/55.

Ne nem tēkın

Ne qurrū ne nem tēkın

Dünyēni dōrt dolāndım

Tapmādım nenem tēkın

5/56.

Nenem gēlj

Ne qurrū ne nem gēlj

İçerden bir aḥ çeksem

İmdada nenem gēlj

5/57.

Neneden

Tāwūga wēr nene den

Her kimseden yētīm ol

Yētīm olma neneden

5/58.

Gülüşte sen

Yığlama gülüşte sen

Yar ölmüşam bir gülden

İçinde gül işte sen

5/59.

Gēd işte sen

Gēljbsen gēd işte sen

Söz wērdūw tēz gelmege

Hele o gēdjşte sen

5/60.

Gēwjl sizden

Hiç doymaz gēwjl sizden

Nece sēwdam sürdürdüm

Qelbj daş gēwılsizden

5/61.

Yar ibindi

Yāğıšta yar ibindi

Gēwilde sēwda birdi

Üregte yara bindi

5/62.

Bağ dayanar

Bağwana bağ dayanar

Gül dērdi çeke çeke

Bilbilden bağ da yanar

5/63.

Bir göle

Sona ēndi bir göle

Yüz bin tiken basaram

Bes olāşım bir güle

5/64.

Ḳawar yar

Bilbil ḳonar ḳawar yar

Çürüttüw saç ağırtüw

Çoḡ bekleme ḳa war yar

5/65.

Ḳa yölü yar

Al bēlüw ḳa yōlu yar

Her şeyi gēwile ḳoyma

Gēwile ḳöyülü yar

5/66.

Balāsın yar

Körpēsın balāsın yar

Men çekdım sēwda dērdin

Sende çek belēsın yar

5/67.

Beg ēndi

Bir ḳul çıldı beg ēndi

Göz gördü gēwıl sēwdi

Bir de nenēni begēndi

5/68.

Baş dayar

Yar yāstüğa baş dayar

Āçtım o ° aşḳ defterin

Yāzılmıştı başta yar

5/69.

Güzü ne

Bahārı ne güzü ne

Ölüm sürme mildēni

Çēḳilim yar gözüne

5/70.

Bözülma yar

Her söze bozulma yar

Yohsa gēwlım daş dēgi

Dayānsın bu zulme yar

5/71.

Şey tənisan

Ne gözəl şey tənisan

Gēwlīmde mēlik yaşar

Yar olma şeytānı sen

5/72.

Yar çimēnı

Gēzırı yar çimēnı

Bir daş kimin sabannan

Ātın o yārçı mēnı

5/73.

Yaşa yar

Al fistānūw yaşa yar

Sen sēwdūw sen āyrıldūw

Bes bunca yırt yaşa yar

5/74.

Söldü güller

Sağ dēgı söldü güller

Bāğımnan suyu kesme

Dālımda söldü güller

5/75.

Gēçerken

Yar mene bağ geçerken

Ārdūwca yüz göz gördüm

Gel gēwlıme gēç erken

5/76.

Şaha diyer

Ķul dērdın şaha diyer

Sēwda mehkemēsinde

Suçlū menem şahad yar

5/77.

Ķarmānı

Yāndırdılar Ķarmānı

Bilbili gül Ķucağlar

Ķucağlāyıb Ķar mēnı

5/78.

Ķōşūm yar

° aşk bāğında Ķōşūm yar

AĶlağ camālūw Ķōydū

He ārdūwca Ķōşūm yar

5/79.

Ķanātım yar

Men bir Ķuş Ķanātım yar

Gēwlıme bir oğ wurdūw

Ķōydūw he Ķan ātım yar

5/80.

Yarāsı war

Her dērdın yarāsı war

Yar ol gēwlım bağwānı

Gēwlımda yara suwar

5/81.

Damara yar

Wur õhũ damara yar

Baş äldũw küstũw menen

Nõlũ bir dem ara yar

5/82.

Dağa dayanar

Yar her dağa dayanar

Qapātũm dağ defterĩn

Açsam dağ da yanar

5/83.

Bağ işlẽrĩ

Gör bağwan bağ işlẽrĩ

Gül yẽrĩne ğem toplar

Yar mene bāğışlırĩ

5/84.

Kemere yar

İnci sal kemere yar

He men arādũm sẽnĩ

Sende gel ara yar

5/85.

Açmādĩ ğün

Ğécēdj açmādĩ ğün

Gēldũw derman olasan

Yēngĩden açma düğũn

5/86.

Üzũrdũ yar

Sularda üzũrdũ yar

Hem ğõzũm hem de ğēwlĩm

Qısqanc muzũrdũ yar

5/87.

Ğõzũw mala

Bes tikme ğõzũw mala

Õğrũwda wērmışem

İstersew ğõzũm ala

5/88.

Gelmēdũw yar

Söz wērdũw gelmēdũw yar

Bilbil qan tōker ğülçũn

Bilbilce gelmēdũw yar?

5/89.

Ğõrũnũ tar

Qısq gögde ğõrũnũ tar

Ğērĩbĩn watānĩ yoğ

Hardaysa ğõrũn atar

5/90.

Duz ekmēğĩ

Sērgĩnen duz ekmēğĩ

Yēdjĩ içtiğ bir qabda

Unũtma duz ekmēğĩ

5/91.

Qaz ener

Sona uçar qaz ener

Önű adam sayaram

Öz ęaęıyden qazanar

5/92.

Qurrű döęű

Bu yāştı qurrű döęű

Ārrı ėmdıęçe gülű

Dālında qurrűdü gül

5/93.

Ħarmānı gör

Cil yığdıım Ħarmānı gör

Yar qālsın gül yērінде

Gel qupard Ħar mēnı gör

5/94.

Dad ėdım

Bal qaymağdan dad ėdım

Sultan ol üstűme yar

Zulmėtme dad ėdım

5/95.

On aydan bērı

Dōndűm on aydan bērı

Qōyűn sürűden ęıĦsa

Gēlı o naydan bērı

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SES BİLGİSİ

3.1. ÜNLÜLER

Irak Türkmen Türkçesiyle yazılan halk şiirlerinde tespit ettiğimiz ünlüler aşağıdaki gibidirler:

a: Normal a

bağda 1/2-2 "bağda"	yoldaş 1/25-2 "arkadaş"	bağ 2/1-1 "bağ"
al 3/9-4 "al"	aslan 4/14-3 "aslan"	uyar 4/115-2 "uyar"

ā: Uzun a

āltūn 1/75-1 "altın"	āçtı 2/98-4 "açtı"	ķālīb 3/5-2 "kalmış"
yāpılı 4/23-2 "yapılı"	arpānı 4/110-1 "arpayı"	

e: Normal e

dere 4/122-2 "dere"	° edet 4/133-2 "adet"	gel 5/4-2 "gel"
günde 5/9-1 "günde"	hēr 5/35-3 "hayır"	

ē: Uzun e

ēzildim 1/57-2 "ezildim"	dērdim 2/190-3 "derdim"	gēldi 2/179-3 "geldi"
dēri 4/17-4 "deri"	mēni 3/1-3 "beni"	

è: Kapalı e

yēr 1/27-3 "yer"	ètsew 1/4-3 "etsen"	şey 1/198-2 "şey"
kēs-en 2/14-3 "kesen"		

ē̄: Uzun Kapalı e

gēwlīmiz 1/106-3 "gönlümüz"	ēwīne 1/116-3 "evine"	yēdi 4/35-2 "yedi"
wēri 5/2-2 "verir"	ēdim 1/108-2 "edeyim"	bēlim 2/18-2 "belim"

ı: Normal ı

sızlar 1/157-2 "sızlar"	ķız 4/174-4 "kız"	ķırīb 2/19-1 "kırmış"
sırruw 2/117-4 "sırrın"	ķışı 4/178-4 "kış"	ķırmaz 4/197-4 "kırmaz"

ı : Kısa ı ("ı" ile "i" arası "ı"ya yakın)

āğır 1/119-2 "ağır"	bārı 2/8-1 "meyvesi"	yānım 2/131-4 "yanım"
ķalıb 3/5-1 "kalmış"	yāndırı 4/13-4 "yandırır"	ālı 5/20-4 "alır"

i : Normal i

bilbil 1/107-3 "bülbül"	bir 2/131-3 "bir"	igid 2/135-3 "yiğit"
girme 3/12-2 "girme"	içim 3/17-3 "içim"	bitmeden 4/159-3 "bitmeden"

j: Kısa i: ("i" ile "ı" arası "i" ye yakın)

ēlīm 1/157-3 "elim"	ķēlbīm 2/136-2 "kalbim"	yērīnj 3/18-2 "yerini"
çekirj 3/20-2 "çekiyor"	göndērij 4/154-4 "gönderir"	mēnj 4/156-1 "beni"

o: Normal o

çoĥ 1/116-3 "çok"	oyar 2/79-1 "oyar"	ķol 3/35-2 "kol"
olan 4/143-3 "olan"	dost 5/4-3 "dost"	

ō: Uzun o

ōlū 1/144-4 "olur"	ķōĥūşū 3/37-4 "kokusu"	sōrdūm 4/163-3 "sordum"
dōğrū 4/168-2 "doğru"	bōylū 4/174-4 "boy lu"	

ö: Normal ö

gözel 1/105-3 "güzel"	göz 2/127-3 "göz"	öz 3/5-4 "kendisi"
tök 3/6-3 "dök"	görer 5/131-1 "görür"	ört 5/21-1 "ört"

ō: Uzun o

sōzūnnen 1/185-3 "sözünden" gözūwden 2/123-3 "gözünden"

tōktū 2/143-4 "döktü" dōğūşte 4/130-2 "dövüşte"

ōğūnde 5/9-4 "önünde"

u: Normal u

su 1/117-2 "su"	ķuş 3/113-1 "kuş"	ķurt 4/45-1 "kurt"
uçan 4/152-4 "uçan"	uşağ 4/80-4 "çocuk"	ķur 5/30-1 "kur"

ü: Kısa u ("u" ile "ı" arası "u" ya yakın)

yōhđü 1/223-2 "yoktur" ħālūw 2/121-4 "halin" sōrūn 2/156-3 "sorun"

dōstūw 4/58-3 "dostun" ōlsūn 4/85-1 "olsun" bōylū 4/174-4 "boyly"

ü: Normal ü

düşer 1/137-2 "düşer" üregten 2/167-3 "yürekten" sürme 3/153-1 "sürme"

gün 3/155-4 "gün" küser 4/37-4 "küser" düş 5/31-4 "düş-"

ű: kısa ü ("ü" ile "i" arası "ü"ye yakın)

gōzűm 1/189-3 "gözüm" dōnűb 2/177-3 "dönmüş" kōskűnde 3/157-3 "göğsünde"

bōyyűk 4/55-4 "büyük" ōzűnű 4/58-4 "kendisini" kōműrű 4/110-2 "kömürü"

3. 1. 1. Uzun Ünlüler

Türk lehçelerinde ve Ana Türkçede aslî uzun ünlüler bulunduğu görüşü ilk kez Otto Böhtlink'in 1851 yılındaki çalışmasında ileri sürülmüştür. Radloff, Ana Türkçede aslî uzun ünlülerin bulunmadığını, modern Türk dillerindeki uzun ünlülerin farklı ses gruplarının büzülmesi ile ortaya çıkan ikincil uzunluklar olduğunu ileri sürmüştür. Daha sonra Türkologlar Ana Türkçede aslî uzun ünlüler bulunduğu inananlar ve inanmayanlar olarak iki gruba ayrılırlar. Bu durum ilk Türkmence sözlüğün çıkışına kadar sürmüştür. Yakutçadan çok uzakta konuşulan bu Türk dilinde de aynı sözcüklerde uzun ünlülerin bulunduğu anlaşılmıştır. Daha sonra farklı Türk dili ve lehçelerinde de dağınık olarak aslî ünlülerin korunduğu ortaya çıkmıştır. Sonra Ana Türkçede uzun ünlülerin konusu bilimsel bir gerçek olmuştur (Tekin, 1995:7-8).

Kerkük ağzında, ses düşmesi veya ses kaynaşması olmadan, normal durumda ünlülerin bazen uzun söylenmesi tipiktir. Gerek nazımda, gerekse nesirde bu uzatmalı söyleyiş, konuşmaya bir ahenk ve dalgalanış verir (Korkmaz, 2007: 260).

Uzun ünlüler günümüzde de bazı lehçelerde düzenli olarak korunduğuna göre, VIII-XX. yüzyıllar arasında muhtelif bölgelerde kullanılan lehçelerde farklı biçimlerde de olsa devam etmektedir. Günümüzde bazı diyaleklerde korunmuş, bazılarında ise peyderpey normal uzunluklara dönmüştür (Gülsevin, 2009: 40).

Kâşgarî bugünkü Türk lehçelerinde bünyelerinde uzun ünlü bulunduran kelimelerdeki ünlüleri ünlü işaretleriyle göstermiş, kısa ünlüleri ise, sadece harekelemiştir (Lajos, 1948: 85)

Irak Türkmen Türkçesinin Kerkük ağzında çok sayıda uzun ünlü olması dikkati çekmektedir. Bu uzun ünlülerin çok ileri bir seviyede oluşu, bu ağzın belli başlı hususiyetlerinden birini teşkil etmektedir (Shahbaz, 1979: 328).

Irak Türkmen Türkçesinde hiçbir fonetik sebebe dayanmadan ünlülerin uzun söylendiği görülür. Ayrıca Irak Türkmen Türkçesinde kelime içinde geniş ünlülerden (a, e, o, ö) sonra dar ünlüler (ı, i, u, ü) geldiğinde geniş ünlülerin uzadığı görülmektedir. Bu özelliğin Irak Türkmen Türkçesinde bir kural hâline geldiği metinlerden anlaşılmaktadır. Ayrıca ses düşmesinden ve kaynaşmasından da ünlülerin uzadığı görülmektedir (Haydar, 1979: 168-169).

Hiçbir fonetik sebebe dayanmadan uzun söylenen ünlülerden örnekler:

āğır 1/119-2 "ağır"	āğız 4/90-4 "ağız"
āş 4/223-4	dād 2/31-4 "tat-"
yāğ 4/184-2 "yağ"	yāş 1/109-3 "yaş"
ayāğ 4/154-4 "ayak"	çīg 1/187-3 "çiğ"
çöl 2/29-4 "çöl"	
çōgen 4/159-4 "baston"	

Ayrıca Talat Tekin de Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler adlı kitabında, āğır, āğız, āş, tāt, yāğ ve yīg (çiğ) gibi kelimelerin uzun olduğunu belirtmiştir (Tekin, 1995: 171-186).

Irak Türkmen Türkçesinde geniş ünlülerden (a, e, o, ö) sonra dar ünlüler (ı, i, u, ü) geldiğinde geniş ünlülerin uzadığını yukarıda açıklamıştık. Aşağıda da kural hâline gelen bu olayın örneklerini verdik:

ā

āltün 1/75-1 "altın"	āçtı 2/98-4 "açtı"	ķālīb 3/5-2 "kalmış"
yāpılı 4/23-2 "yapılır"	arpānı 4/110-1 "arpayı"	ālı 5/9-2 "alır"

ē

ēzildim 1/57-2 "ezildim"	dērdim 2/190-3 "derdim"	gēldi 2/179-3 "geldi"
dēri 4/17-4 "deri"	ēlli 2/36-2 "elli"	mēni 3/1-3 "beni"

ō

ōlū 1/144-4 "olur" qōhūşū 3/37-4 "kokusu" sōrdūm 4/163-3 sordum"

dōgrū 4/168-2 "doğru" bōylū 4/174-4 "boy lu"

ō

sōzūnnen 1/185-3 "sözünden" gōzūwden 2/123-3 "gözünden"

tōktū 2/143-4 "döktü" kōprū 3/141-3 "köprü"

dōgūşte 4/130-2 "dövüşte" ōgūnde 5/9-4 "önünde"

3. 1. 2. Kısa Ünlülüler

Irak Türkmen Türkçesinde çeşitli sebeplerden dolayı ünlülerin normal boğumlanma süresinden kısa bir sürede boğumlanarak kısa telaffuz edildiği görülür. Bu kısaltmalar genellikle uzun ünlülerden sonra gelen dar ünlülerde meydana gelmektedir (Haydar, 1979: 169).

ı

qālīb 3/5-1 "kalmış" yāndırı 4/13-4 "yandırıyor" ālı 5/20-4 "alır"

ı

qēkirj 3/20-2 "çekiyor" göndērij 4/154-4 "gönderir" mēnj 4/156-1 "beni"

ū

dōstūw 4/58-3 "dostun" ōlsūn 4/85-1 "olsun" bōylū 4/174-4 "boy lu"

ū

bōyyūq 4/55-4 "büyük" ōzūnū 4/58-4 "kendini" kōmūrū 4/110-2 "kömürü"

3. 1. 3. Kapalı "e"

Bilindiği gibi Türkçede sekiz ünlü bulunmaktadır. Bu ünlülerden dördü kalın(a, ı, o, u) dördü de ince (e, i, ö, ü). Bu ünlülerden başka açık e ile i arasında telaffuz edilen ve dokuzuncu bir ünlü olan kapalı e 'nin olduğu konuşma dilinde açıkça görülmektedir. Kapalı e üzerine birçok filolog çeşitli fikirler ileri sürmüşler birbirlerinin söylediklerinin bir tekrarını yapmaktan ileriye gidememişlerdir. Türkçede bir kapalı e'nin varlığını kabul etmektedirler (Yavuz, 1991: 271)

Eski Türkçe metinlerde i ünlüsü ile yazılan bazı sözcüklerin ilk hecelerinde i ünlülerinin yer yer açık e'den ayrı başka bir ünlü ile yer değiştirdiği tespit edilmiştir. V. Thomsen, bu ses için Yenisey yazıtlarının bir kısmında özel bir işaretin kullanıldığını dile getirmiştir. A. Von Gabain de Brahmi metinlerinde özel imla işaretleri kullanılmak suretiyle açık e ile i arasında kapalı bir ünlünün daha bulunduğundan söz etmektedir. Başta V. Thomsen olmak üzere birçok araştırmacı, Eski Türkçede yazıda belli edilen kapalı bir e ünlüsünün varlığını kabul etmiştir. Kültigin, Bilge Kağan, Tonyukuk yazıtları ile Yenisey yazıtlarında ve Brahmi metinlerinde "bêş, êt-, tè-" gibi sözcükler kapalı e ünlüsü ile de yer almaktadır. Bu da Eski Türkçede açık e ile i arasında kapalı bir e ünlüsünün varlığı anlamına gelmektedir (Korkmaz, 1974: 20).

Talat Tekin de kapalı e üzerinde durarak kapalı e'nin yabancı kökenli kelimelerde de bulunduğunu söyleyerek bu hususla ilgili olarak meyve, çeşme, teşvik gibi örnekler verir. Ayrıca kapalı e sesinin sadece ilk hecede bulunduğu görüşüne katılmayarak ilk hece dışındaki hecelerde de bulunduğunu ifade eder. Buna örnek olarak da güvey, güney, birey, güleç ve güneş gibi kelimeleri verir (Yavuz, 1991: 271)

W. Radloff Ana Türkçe için e (ön geniş) ünlüsünü kabul etmiş ve bu ünlünün daha sonra farklı diyalektlerde i, e, ie biçimlerine geliştiğini veya e biçiminde korunduğunu öne sürmüştür. V. Thomsen, Orhun Yazıtlarındaki beş, yer, yeti gibi sözcüklerin ilk hecelerinde görülen □ (=i,ı) ünlü işaretinin bazen yazılıp, bazen yazılmayışının e/i arasında dokuzuncu bir ünlü (ê) 'yi gösteriyor olabileceğini belirtmiştir. W. Radloff buna karşı çıkmış ve e-ê-i kuramını öne sürmüştür. Daha sonra bu tartışmalara Foy da katılmış, Radloff'un kuramındaki tutarsızlıkları eleştirmiştir. E sesi için Azerbaycan Türkçesinde kanıtlar getirmiştir: Az. Er "erkek", êr "erken" (Ceylan, 1991: 151).

L. Ligeti, Afganistan Afşarlarının diliyle ilgili araştırmalarında ET'de açık ve kapalı olmak üzere iki kısa e sesi olduğunu, bu iki sesin Osmanlıca ve Türkmencede ayrıldığını, Azerbaycan Türkçesinde ise korunduğunu belirtmiştir (Ceylan, 1991: 154).

Bilhassa konuşma dilinde görülen, fakat İstanbul Türkçesinde bulunmayan, İstanbul Türkçesine de diğer konuşmalardan geçen kapalı e, geç-, ver-, et- kelimelerinde e ile i arasında olan bir ünlüdür. Asıl İstanbul Türkçesinde bu kapalı e'ler ya i veya açık e şekline geçmiştir. Kapalı e, i'den e'ye yahut e'den i'ye geçişin bir safhası durumundadır. İ-e değişikliğinde İstanbul Türkçesi bu safhayı atlamıştır (Ergin, 2009: 40).

Irak Türkmen Türkçesine genel olarak göz atıldığında kapalı e'nin belirgin bir şekilde bulunduğunu görmekteyiz. Özellikle yukarıda bahsedilen Eski Türk yazıtlarında geçen "bêş, êt-, tê" sözcükleri günümüzde de Irak Türkmen Türkçesinde kapalı e olarak telaffuz edilmektedir. Çalışmamızda tespit edilen kapalı e örneklerinden bazıları şunlardır:

gêce+ler 1/13 "geceler"	êt-se-w 1/4-3 "etsen"	gêç-eğ 1/7-4 "geçelim"
dê-me 1/19-1 "deme"	yêr 1/27-3 "yer"	nêçe 1/31-4 "kaç"
gêwîl+de 1/50-3 "gönülde"	hêr 1/191-5 "hayır"	şêy 1/198-2 "şey"
bêl+j+m+e 2/5-3 "belime"	kês-en 2/14-3 "kesen"	sêwda 2/33-3 "sevda"
bêd 2/96-3 "kötü"	nêce 2/103-4 "nasıl"	kêf+e 2/130-5 "keyife"
wêr 5/57-2 "ver"	bêş 2/158-2 "beş"	yêmeğ+e 3/9-2 "yemeğe"
têz 3/29-4 "çabuk, hızlı"	yêl 3/51-4 "rüzgar"	êle 3/100-2 "eyle"
mêwê+sj 3/105-2 "meyvesi"	êw 4/45-3 "ev"	dêwê+nj 4/108-3 "deveyi"
gêz-me 5/16-2 "gezme"		

3. 1. 4. Ünlü Uyumları

3. 1. 4. 1. Kalınlık- İncelik Uyumu

Irak Türkmen Türkçesinde kalınlık incelik uyumunun sağlam olduğu görülmektedir. Bu uyum yabancı kelimelerde bile kendisini göstermektedir. Türkiye Türkçesinde uyuma girmeyen bazı kelimeler Irak Türkmen Türkçesinde uyuma girmektedir.

hêret 1/68-3 (<Ar. hâret) "hasret"	hêstê+sj+y+em 1/67-3 (<Far. hâste) "hastasıym"
se° et 1/3-2 (<Ar. sâ° at) "saat"	dene 1/1-1 (<Far. dâne) "tane"
teze 1/81-1 (<Far. tâze) "taze"	° ecele 1/26-3 (<Ar. ° acele) "acele"
hênçêr 1/200-2 (<Ar. hâncer) "hançer"	dü° e 1/217-5 (<Ar. du° ā°) "dua"
hêcet 1/195-3 (<Ar. hâcet) "hacet"	ķelem+ũ+w 2/23/4 (<Ar. ķalem) "kalemin"
güneķ 2/92-1 (<Far. gunāh) "günah"	ķeber 2/153-1 (<Ar. ķaber) "haber"
ķalb+ũ+w+ũn 3/52-3 (<Ar. ķalb) "kalbinin"	° eķret 3/49-4 (<Ar. ° aķîret) "aķîret"
° edet 4/133-2 "adet" (<Ar. ° ādet)	° esker 4/103-3 (<Ar. ° asker) "asker"
° eķreb 4/76-2 (<Ar. ° aķreb) "akreb"	de° wêt+sjz 4/25-3 (<Ar. da° vet) "davetsiz"

salam 2/13-3 (<Ar. selam) "selam" bayaz 1/89-2 (<Ar. beyāz) "beyaz"
mazar 4/142-4 (<Ar. mezar) "mezar" çara 3/12-1 (<Far. çāre) "çare"
ataş+dan 1/34-3 (<Far. āteş) "ateşten" bağca 1/156-2 (<Far. bāğçe) "bahçe"
barabar 1/120-3 (<Far. berāber) "beraber" badāşınnan 1/39-3 (<Far. bāde) "badesinden"

Ki ekinin ünlü uyumuna uymadığını halk ağzıyla yazılan şiirlerde görmekteyiz.

ķārşı+da+ki 1/79-3 yurd+da+ki 1/104-4 çay+da+ki 4/15-4

3. 1. 4. 2. Düzlük- Yuvarlaklık (Dudak) Uyumu

Kerkük ağzında Düzlük-Yuvarlaklık uyumu tam değildir. Aşağıdaki kelimelerde de bu uyum yoktur.

yālğüz 1/56-1 (<Et yalangus, yalanguz, yalguz, yalangguz, yalnguz) "yalnız"

yāhūn 1/105-3 (<ET. yagin, yakin) "yakın"

yāstūğ 2/29-2 (<ET. yasduk, yastuk) "yastık"

āltūn 4/41-3 (<ET. altun) "altın"

Irak Türkmen Türkçesinin "v" ağzında, 2. şahıs iyelik ekleri, 2. şahıs zamirlerinin ilgi hâli eklerini almış şekilleri ve görülen geçmiş zamanın 2. şahısları düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlı değildir.

sāl-dū-w 2/126-3 "saldın" yān-dū-w 3/43-3 "yandın" bil-dū-w 4/151-2 "bildin"
āl-dū-w 5/81-3 "aldın" sāt-tū-wūz 4/135-4 "sattınız" āt-tū-wūz 4/135-3 "attınız"
ķāş+ū+w 1/59-3 "kaşın" ķārşū+w 1/10-3 "karşın" ħayāl+u+w 1/50-3 "hayalin"
sēn+ū+w 2/130-3 "senin" ēl+ū+w 2/121-2 "elin"

Kerkük ağzında düzlük yuvarlık uyumuna girmeyen bazı kelimelerin Tuzhurmatu ağzında uyuma girdiğini görmekteyiz: āltūn ve yāhūn örneklerinde görüldüğü gibi.(Jaafer, 2017:16).

Türkiye Türkçesinde düzlük yuvarlık uyumu bulunmayan bazı kelimelerin Irak Türkmen Türkçesinde uyuma bağlı kullanıldığını görmekteyiz:

ķārpız 4/209-3 (<Far. ħarbūz) "karpuz"

ħēmīr 4/136-4 (<Ar. ħamīr) "hamur"

3. 1. 5. Ünlü Değişimleri

3. 1. 5. 1 Kalın Ünlülerin İncelmesi

a>e

Türkçe Kelimelerde:

kere 1/27-1 (<ET. kara) "siyah"

Alıntı Kelimelerde:

hasret 1/68-3 (<Ar. ḥasret) "hasret"

bele 1/55-2 (<Ar. bela) "bela"

dü'e 1/217-5 (<Ar. du' ā') "dua"

hestē+sı+y+em 1/67-3 (<Far. ḥaste) "hastasıym"

ķeder 4/111-1 (<Ar. ķadar) "kadar"

ķalb+j+m+dē+ki 1/135-3 (<Ar. ķalb) "kalbimdeki"

ķem 1/58-1 (<Ar. ķamm) "gam"

se'et 4/120-4 (<Ar. sā'at) "saat"

dene 1/1-1 (<Far. dāne) "tane"

ķeḥr 1/58-2 (<Ar. ķāḥir) "kahir"

teze 1/81-1 (<Far. tāze) "taze"

'ecele 1/26-3 (<'acele) "acele"

ferķ 1/103-3 (<Ar. fark) "fark"

güneḥ 2/92-1 (<Far. gunāḥ) "günah"

'ēyyıb 1/90-2 (<Ar. 'ayb) "ayıp"

ķebr+j+m 1/183-4 (<Ar. ķabr) "kabrim"

zerer 1/185-4 (<Ar. żarar) "zarar"

'esker 4/103-3 (<Ar. 'asker) "asker"

ḥecet 1/195-3 (<Ar. ḥācet) "hacet"

zeḥmet4/96-2 (<Ar. zaḥmet) "zahmet"

ķelem+ũ+w 2/23/4 (<Ar. ķalem) "kalemin"

ḥer 2/92-2 (<Ar. ḥayr) "hayır"

'elem 2/102-3 (<Ar. 'ālem) "alem"

'edet 4/133-2 (<Ar. 'ādet) "adet"

reḥmet 4/96-1 (<Ar. raḥmet) "rahmet"

'edelet 4/189-2 (<Ar. 'adālet) "adelet"

dünye 3/33-4 (<Ar. dunyā) "dünya"

helek 4/1704 (<Ar. helak) "helak"

def'e 4/39-3 (<Ar. def'a) "defa"

fēķķır+ler 3/158-3 (<Ar. faķķır) "fakirler"

bele+y+a 4/142-2 (<Ar. belā) "belaya"

'eķreb 4/76-2 (<Ar. 'aķreb) "akrep"

ḥette 4/218-4 (<Ar. ḥattā) "hatta"

de'wēt+sız 4/25-3 (<Ar. da'vet) "davetsiz"

meḥkemē+sı+n+de 5/76-3 (<Ar. maḥkeme) "mahkemesinde"

i>i

kılınç 1/17-2 (<ET. kılıç) "kılınç"

il 3/42-4 (<ET yıl) "yıl"

ilan+a 4/24-4 (<ET. yılan) "yılana"

u>ü

dü^e 1/217-5 (<Ar. du^e ā^o) "dua"

i>ē

hērḥjz 4/18-1 (<DKK xırsuz) "hırsız"

u>ü

ümür 4/82-4 (<Ar. umr) "ömür"

3. 1. 5. 2. İnce Ünlülerin Kalınlaşması

e>a

badā+sı+n+nan 1/39-3 (<Far. bāde) "badesinden" lala 1/113-2 (<Far. lāle) "lale"

ataş+dan 1/34-3 (<Far. āteş) "ateşten" bağça1/156-2 (<Far. bāğçe) "bahçe"

barabar 1/120-3 (<Far. berāber) "beraber" atrāf+ı 3/4-2 (<Ar. eṭrāf) "etrafı"

bayaz 1/89-2 (<Ar. beyāz) "beyaz" mazar 4/142-4 (<Ar. mezar) "mezar"

salam 2/13-3 (<Ar. selām) "selam" çara 4/78-4 (<Far. çāre) "çare"

kıyamət 2/146-3 (<Ar. kıyāmet) "kıyamet"

i>ı

ḥāyın 2/5-4 (<Ar. ḥā^o in) "hain"

rākıjb+a 2/17-3 (<Ar. raḳīb) "rakibe"

zālım 2/1-3 (<Ar. zālīm) "zalim"

3. 1. 5. 3. Geniş Ünlülerin daralması

o>u

duhtūr+lar 1/208-3 (<Fransızca docteur) "doktorlar"

a>ı

sıḥābı i-di-m 3/7-3 (<Ar. şāḥib) "sahibiydim"

a>î

giyret 3/111-3 (<Ar. ġayret) "gayret"

ķerbîl 4/189-4 (<Ar. ġirbal) "kalbur"

e>i

kinar+da 2/108-2 (<Far. kenar) "kenarda"

3. 1. 5. 4. Dar Ünlülerin genişlemesi

ı>a

ağ-la- 1/60-3 (<ET. ığ+la) "ağlamak"

i>e

Türkçe Kelimelerde

gerçeg 4/165-2 (<ET. kırçek) "gerçek"

Alıntı Kelimelerde

me° de 1/198-1 (<Ar. mi° de) "mide"

i>ē

ķerbîl 4/189-4 (<Ar. ġirbāl) "karbul"

i>ē̄

ēniş 2/73-3 (<ET, ēn-;en-/in-) "iniş"

ı>ē̄

ḥērḥiz 4/18-1 (<DKK xırsuz) "hırsız"

i>a

şahad 5/76-4 (<Ar. şāhid) "şahit" mankas 4/61-2 (<Ar. miķaşş) "makas"

u>e

mekyet 4/109-3 (<Ar. muķayyed) "gözetmek, korumak"

3. 1. 5. 5. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

e>ö

bōyüg 1/98-3 (<ET. bedük) "büyük"

ı>u

yıldüz 2/21-2 (<ET. yıldız/yıltız) "yıldız"

a>o>ö

dōgöl+se 4/129-3 (<ET.tağ ol) "değilse"

i>ü

Türkçe Kelimelerde

küçüg 1/97-2 (<ET. kiçig) "küçük"

Alıntı Kelimelerde

şüşē 2/47-3 (<Far. šīše) "şişe"

3. 1. 5. 6. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi

ü>ı

gēwjl 1/5-3 (<ET. köñül)"gönül"

ü>ı

ēyyj 2/139-2 (<ET. edgü) "iyi"

diş 4/178-1 (<ET. tūs~tüş) "rüya, düş "

ö>ē

gēwljm 1/5-3 (<ET. Köñül) "gönlüm"

o>ē

yēri- 4/4-2 (<ET. yorı-<yōri-yūri- yūr-) "yürümek"

ū>ı

ķārpız 4/209-3 (<Far. ħarbūz) "karpuz"

u>i

Türkçe Kelimelerde

bizaw 4/132-4 (<ET. buzaġu) " buzaġı"

Alınrı Kelimelerde

zıl̄f 3/106-1 (<Far. zulf) "yüzün iki yanından sarkan saç lülesi, zül̄f"

bilbil 2/61-3 (<Far. bulbul) "bül̄bül"

u>ı

nāzıg 4/147-3 (<Far. nazuk) "nazik"

o>a

ķaw-ar 5/64-1 (<ET kow)"kovar"

dāngūz 4/46-3 (<ET. toṅguz) "domuz"

3. 1. 6. Ünlü Düşmesi

Türlü ses etkileri altında kelimelerin iç ve son seslerinde bulunan bazı ünlülerin düşmesi olaydır (Korkmaz, 2003: 227).

2. 1. 6. 1. Ön Seste Ünlü düşmesi

yuḥḥ 1/182-3 (ET. udıku) "uyku"

kindi 3/42-1 (<ET ikindi~ikinti~ékinti) "ikindi"

ki 4/24-2"iki" (<ET. äki ,eki)

3. 1. 6. 2. Orta Seste Ünlü Düşmesi

burda 2/100-3 "burada"

orda4/156-4 "orada"

birsi 1/179-4 "birisi"

beslenen 3/106-3 "beslenen" (<ET. besi+le-n)

3. 1. 6. 3. Sonda Ünlü Düşmesi

çar 5/29-1 (<Far. çāre) "çare"

bizaw 4/132-4 (<ET. buzaġu) " buzaġı"

3. 1. 6. 4. İçin Edatında "i" Sesinin Düşmesi

Irak Türkmen Türkçesinde için edatı ile tamlama kurulduğu zaman için edatının başındaki |i|ünlüsü düşer, tamlanan ile birleşerek ünlü uyumuna girmektedir (Haydar: 1979:180).

bilbilçin 1/52-3 "bülbül için" Tisinçi 1/77-1 "Tisin için"

yanānçın 1/152-1 "yanan için" mēnīmçin 2/22/4 "benim için"

ōnünçin 3/171-3 "onun için" ḥātrıçın 3/102-3 "hatrı için"

bilmeyēnçi 4/2-4 "bilmeyen için" adāmçın 4/23-3 "adam için"

3. 1. 6. 5. Geniş zamanda Ünlü düşmesi: 1. teklik ve çokluk şahıs çekimlerinde ünlü düşer.

aḥtar-r-am 1/65-4 "ararım" çāġır-r-am 1/178-4 "çağırırım"

āt-l-l-am 1/85-4 "atılırım" bil-l-iġ 2/165-3 "biliriz"

dal-l-am 2/60-3 "dalarım" gel-l-em 2/97-1 "gelirim"

ḳal-l-am 3/11-3 "kalırım" bil-l-em 4/60-2 "bilirim"

ōl-l-ūġ 3/119-1 "oluruz" ḳāl-l-ūġ 3/119-4 "kalırız"

3. 1. 6. 6. Birleşik çekimde kullanılan "i" cevherî fiilin düşmesi

edērdim 5/17-3 "ed-er i-di-m" ōḥūrmüş 4/33-2 "oku-r i-miş"

tutarsaw 1/212-3 "tut-ar i-se-n"

3. 1. 6. 7. iken zarf fiili birleşik yazıldığı zaman 'i' düşmektedir.

éd-er-ken 1/176-3 " war-ken 4/52-3 yaş-ken 4/19-3

3. 1. 7. Hece Türemesi

Bir sözdeki hecelerden birinin terk edilmesi olayıdır. Ses bakımından birbirine benzer veya eşit seslerden oluşmuş iki heceden birinin zamanla eriyip düşmesi biçiminde gerçekleşir (Karaağaç, 2013: 74).

dünen 3/135-3 (< ET. Tün) "dün"

3. 1. 8. Ünlü Türemesi

Türlü ses etkileri altında kelimelerin iç ve son seslerinde bulunan bazı ünlülerin düşmesi (Korkmaz, 2003: 227).

Eserler üzerine yaptığımız incelemelerde ünlü türemesine rastlamadık. Yalnız Irak Türkmen Türkçesinde bazı kelimelerde ünsüz türemesine rastlanır. Ussü "su", terse "ters".

3. 2. ÜNSÜZLER

3. 2. 1. Ünsüz Türleri

Irak Türkmen Türkçesinde, ünsüzlere bakılırsa genel anlamda diğer Türk lehçeleriyle çok fazla fark göstermezler. Çalışmamızda yer verdiğimiz ünsüzler şu şekildedirler (b, c, d, g, ğ, f, h, ħ, k, k̄, l, m, w, n, ñ, p, r, s, ş, t, y, z).

W sesi Kerkük ağzında dişle temas etmeden çıkan tonlu, sürekli bir çift dudak v'sidir.

Irak Türkmen Türkçesinin bazı ağızlarında kimi kelime tabanlarında, teklik ve çokluk 2. şahıs iyelik eklerinde, teklik ve çokluk 2. şahıs zamirlerinin ilgi hâlinde ve bazı fiil kiplerinin teklik ve çokluk 2. şahıs çekimlerinde ñ'nin çift dudak sesi olan "w"ye dönüştüğü görülmektedir.

yāşūw 1/131-3 "yaşın" sēñūw 2/130-3 "senin"

yān-dū-w 3/43-3 "yandın" gēwlīm 2/209-2 "gönlüm"

war 3/41-1 "var"

Çalışmamızda damak n'si (ñ) sadece bir eserde (Degme Yaramda) kullanılmıştır:

biñ 1/1-2 "bin" èl+ñ 1/72-3 "elin" señe 1/4-1 "sana" āyın 1/51-4 "ayın"

3. 2. 2. Ünsüz Değişmeleri

Bir ünsüzün yerini kendisine yakın başka bir ünsüze bırakması (Korkmaz, 2003: 230)

b>m

mēn+j 1/11-1 (<ET. ben~men) "beni"

munca 3/181-4 (< ET. bu) "bunca"

d>ş

hoşgam 5/32-3 (<Far. hodgām) "kendi keyfini düşünen"

y>ç

çig 4/165-2 (<ET. yig~yik) "çiğ"

b>p

pıçā+ũ+w 1/207-2 (<ET. bıçak~biçäk) "bıçağın"

ng>g

ōg+ũ+n+e 2/76-1 (<ET. öng) "önüne"

l>d

düzed-en 1/203-1 (<ET tüzül-) "düzelten"

t>d

dad 2/141-1 (ET. tat~tad) "tat"

dırnağ+tan 3/41-3 (< ET. tırnağ~ tıngrağ~ tırnak) "tırnaktan"

daş 4/1-4 (ET. taş) "taş"

v>b

bafālı 1/45-3 (<Far. vefa) "vefalı"

k>g

gēwıl 1/5-3 (<ET. köñül) "gönül"

ng>w

gēwıl+ı+n 1/5-3 (<ET. köñül) "gönlün"

b>w

bağwan+ın 5/34-2 (Far. bağban) "bahçıvan"
"kervan"

kerwan 1/29-3 (<Far. kārban)

-l->-n-

Irak Türkmen Türkçesinde -ānı/-ēnı zarf fiili, Türkiye Türkçesinde bulunan –All zarf fiili yerine kullanılmaktadır. Burada –n->-l- değişimi görülmektedir.

kal-ānı 3/187-3 "kalalı"

gēd-ēnı 3/69-3 "gidelil"

yıh-ı-l-ānı 3/141-3 "yıkılalı"

k>h

kaḥım 3/86-3 (<ET. kaḥ-) "kalkayım"

l>w

kaḥza- 4/196-4 (<ET kal(ğ)ır-) "kaldırmak"

ğ>w

bizaw 4/132-4 (ET. buzağ) "buzağı"

k>ğ

gēç-dj-ğ 1/75-4 "geçtik"

ēk-dj-ğ 3/55-1 "ektik"

sür-dŭ-ğ 3/55-2 "sürdük"

āç-dj-ğ 3/119-3 "açtık"

3. 2. 3. Ünsüz Benzeşmesi

İç seste yanyana iki ünsüz bulunan yerlerde veya söyleniş bakımından aynı durumda bulunan komşu sözlerin son ve ön sesleri arasında, bazen iki ünsüzden birinin kendisine yakın boğumlanma niteliği taşıyan öteki tarafından büsbütün veya kısmen benzeştirilmesi olayıdır (Karaağaç, 2013:839-840).

Irak Türkmen Türkçesinde ünsüz benzeşmesi olaylarına da rastlanmak mümkündür. Benzeşmeler ilerleyici ve gerileyici olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

3. 2. 3. 1. İlerleyici Benzeşme

ñl>nn

Dinne 1/186-2 (<ET. tñla-) "dinle"

annamaz 4/231-2 (<ET. añla-) "anlamaz"

nd>nn

sen+nen 1/65-1 "senden" men+nen 1/167-4 "benden"

sōzñnnen 1/185-3 "sözünden"

lr>ll

|l| ünsüzüyle biten fiillerin geniş zaman 1.teklil ve çokluk çekimlerinde "-Ar zaman ekinin ünlüsü düşer ve lr>ll benzeşmesi ortaya çıkar:

āt-ı-l-l-am <āt-ı-l-ar-am 1/85-4 "atılırım"

ol-l-l-am <ol-ar-am 2/60-4 "olurum"

dal-l-am <dal-ar-am 2/60-3 "dalarım"

gel-l-em <gel-er-em 2/97-1 "gelirim"

kal-l-am<kal-ar-am 3/11-3 "kalırım"

bil-l-em 4/60-2<bil-er-em "bilirim"

bil-l-iğ<bil-ir-i-ğ 2/165-3 "biliriz"

öl-l-üğ<öl-ür-ü-ğ 3/119-1 "oluruz"

kal-l-ığ< kal-ır-ı-ı-ğ 3/119-4 "kalırız"

-nb->-mb-

tembel 4/92-2 (<Far. tenbel) "temel, esas"

3. 2. 3. 2. Gerileyici Benzeşme lr>ll

Şimdiki ve geniş zaman çekimlerinde çokluk üçüncü şahısta r-l benzeşmesi görülmektedir.

di-y-i-l-ler<di-y-ir-ler 1/61-3 "diyorlar"

ölüller<öl-ür-lar1/61-3 "olurlar"

sepilller <sēp-jr-ler1/69-3 "sepiyorlar"

sēw-jl-ler 1/219/6 sēw-jr-ler "seviyorlar"

ls>ss

os-sa 4/10-3 "olsa"

3. 2. 4. Ünsüz Düşmesi

Kelime içinde, kelime sonunda veya kaynaşma olayı ile iç seste r, n, l, f gibi akıcı ve sızıcı ünsüzler ile y, g, ğ, k, h gibi ünlüleşme ve sızıcılaşarak erime özelliği taşıyan ünsüzlerin kaybolması olayıdır (Korkmaz, 2003: 231).

3. 2. 4. 1. y->Ø

il 1/29-2 (<ET. yıl) "yıl"

üreg+den 1/158-3 (<ET. yürek(g)) "yürekten"

igid 2/14-4 (<ET. yigit) "yiğit"

üz 4/3-3 (<ET. yüz) "yüz"

üskeg 4/50-1 (<ET. yüksek, yügsek) "yüksek"

ut-u-l-ü 4/209-1 (<ET. yut-) "yutulur"

üz-ür i-di 5/86-2 (<ET. yüz-) "yüzerdi"

3. 2. 4. 2. -l- >Ø

ḥaḥ 1/41-3 (<Ar. ḥalk) "halk" ḫaḥ- 1/140-4 (<ET. ḫalı-ḫ-) "kalk-"

gētīr- 3/114-4 (<ET. kel-tür) "getirmek"

3. 2. 4. 3-n->Ø

sora 4/105-3 (ET. soñ) "sonra"

3. 2. 4. 4-y->Ø

ḥēr 4/53-1 (<Ar. ḥayr) "hayır"

ḥekētīm 4/140-3 (<Ar. ḥikāye) "hikayer, söz"

sele 1/126-2 (ET. sözle-) "söylemek"

3. 2. 4. 5. -l>Ø

dēgī 1/191-5 (<ET. tag ol) "değil"

dōgū 5/92-1 "değil" (ET. tag ol) "değil"

ōtū- 1/168-4 "otur-" (ET oltar-)

3. 2. 4. 6-y>Ø

buğda 4/57-2 (<ET buğday) "buğday"

3. 2. 4. 7-r>Ø

ōtū- 1/168-4 "otur-" (ET oltar-)

3. 2. 4. 8. b->Ø

ol- 1/30-4 (ET. bol-) "oldu"

3. 2. 4. 9. -ğ>Ø

tarlānı 5/45-2 (<ET. tarı-ğ+la-ğ) "tarlayı"

3. 2. 4. 10. -k->Ø

başarmaz 5/49-4 (ET. baş+kar-)"başarmaz"

3. 2. 5. Ünsüz Türemesi

Kelimenin ön, iç ve sonuna, kelimenin aslında olmayan bir ünsüzün getirilmesine ünsüz türemesi denir (Vural-Böler, 2015:92)

3. 2. 5. 1. Kelime başında |h| türemesi

Gerhard Doerfer Eski Türkçede kelime başında |h| ünsüzünü bulunduğunu ve bunun Orhun Yazıtları'nda has bir imlayla gösterilmiş olduğunu ileri sürmektedir. Bilindiği gibi Orhun Yazıtlarında "a" ve "e" ünlüleri "𐰀 " ile gösterilir. Fakat at "ad" ve aç kelimeleri bazen " 𐰀 " harfi olmadan bazen de " 𐰀 " ile yazılmıştır. Doerfer'e göre " 𐰀 " harfi olmadan yazılan ve bugünkü Türkmencede |â| (uzun a)ile kullanılan kelimeler Halaççada |h| ünsüzüyle başlamaktadır. Bu durumda Türkmencede |â| Halaççada |hâ|ile başlayan kelimeler Orhun Türkçesinde de "hâ" ile başlamakta olduğu için " 𐰀 " harfi yazılmamıştır. Osman Nedim Tuna bu sesi karşılaştırmalı olarak şöyle vermektedir. Halaççadaki kelime başı |h| sesi Türk dilinin geriye kalan bütün lehçe ve şivelerinde yoktur. Yani Ana Altaycada |p| şeklinde canlandırılan bu ses sonra Türk dilinde "p" > "f" > "h" > Ø şeklinde gösterilmiştir. Bu ses bugün Halaççada düzenli olarak "h" şeklinde korunmuş, diğer Türk yazı dilleri ve lehçelerinde ise "h" 'li birkaç örnek dışında düşmüştür (Gülsevin: 2016, 127-129).

Irak Türkmen Türkçesinde bazı kelimelerde "h" ünsüzünün hem yazılı metinlerde hem de Irak Türkmen ağızlarında kullanıldığı görülmektedir.

halaw+la-n 2/148/3 "alevlen"

hürk-er 3/13-2 (<ET. ürk-) "ürker"

helbette 4/100-4 (<Ar. elbette) "elbette"

3. 2. 5. 2 Ortada Ünsüz Türemesi

ķilinķ 3/62-2 (<ET. kılıķ) "kılıķ"

manķas 4/61-2 (<Ar. mīķaķķ) "makas"

ķurtar 4/126-1 (<ET. ķutķar-) "kurtarmak"

ķekētīm 4/140-3 (<Ar. ķikāye) "hikayer, söz"

Irak Türkmen Türkçesinde vasıta hâli ek +Dan olarak kullanılmaktadır. Bazı kelimeler, vasıta hâli eki aldıkları zaman bir |y| sesi türemesi ses hadisesi görülmektedir.

atāşydan 415-1 "ataşıyla"

āşydan 4/115-2 "yemeğiyle"

dāşıydan 4/15-4 "taşıyla"

arpaydan 4/7-4 "arpayla"

3. 2. 5. 3 Sonda Ünsüz Türemesi

tēkīn 3/9-3 (ET. teg) "gibi"

3. 2. 6. İkizleşme

İç seste iki ünlü arasında bulunan bazı ünsüzlerin ikiz çıkarılması, ikizleşmedir (Karaağaç, 2013: 488)

-y->-yy-

°ēyyīb 1/90-2 (<Ar. °ayb) "ayıp"

ēyyī 2/139-2 (<ET.. edgü) "iyi"

ķeyyē+çi 3/102-1 (<ET. kıya) "kayacı"

ķuyyū 4/20-3 (<ET. ķuduğ) "kuyu"

-ş->-şş-

ışşığ 1/139-3 (<ET. yaşuk) "ışık"

döşşek 2/36-2 (<ET. töşek) "döşek"

-k->-kk-

fēkkīr+ler 3/158-3 (<Ar. faķīr) "fakirler"

çakķal 4/57-3 (<Far. şağāl) "çakal"

sekkēl+siz 4/182-4 (<ET sakal) "sakal"

sākķız 4/225-2 (<ET sakız) "sakız"

dōkkūz 5/13-2 (<ET. tokuz) "dokuz"

-s->-ss-

ķıssa 4/204-2 (Et. kısga) "kısa"

-p->-pp-

hāppı 1/6-3 (<ET. kop) "hepsi"

teppe+y+e 1/19-2 (<ET. töbü~töpü~töpö) "tepeye"

-k->-kk-

lekke 1/68-3 (<Far. leke) "leke"

-r->-rr-

ķurrũ 4/10-2 (<ET. kurķaĝ, ķuruĝ) "kuru"

-t->-tt-

õttũz 2/135-3 (<ET. otuz) "otuz"

-c->-cc-

° ēccj 3/48-2 (<ET. acıĝ) "acı"

3. 2. 7. Tekleşme

Türkçede asli olarak aynı cinsten iki ünsüz yan yana bulunmaz. Ancak bir takım ekleşme, birleşme, türeme gibi ses olayları sonucu aynı cinsten iki ünsüz yan yana gelmektedir. Türkçe'ye başka dillerden geçmiş bazı kelimelerde rastlanan iç ve son sesteki aynı cinsten iki ünsüzden biri düşer bu olaya tekleşme denilir (Vural-Böler, 2015: 106).

dik̇et èṫ 1/10-4 (<Ar. dik̇kat) "dikkat et"

mek̇yet 4/109-3 (<Ar. muķayyed) "gözetmek, korumak"

mirwet 4/161-1 (<Ar. mürüvvet) "birilerinin iyi yere gelmeleri"

3. 2. 8. Ünsüzlerin Yer Değişmeleri (göçüşme)

Düzensiz ses olayları arasında sayılan göçüşme, dillerin canlı yapılarından kaynaklanan diğer değişikliklerden uzakta, onlardan daha mekanik bir özelliğe sahiptir. Göçüşmelerde, diğer ses olaylarında gördüğümüz yer ve zamana bağlı belirli ölçüleri bulamayız ve diğer ses olayları kadar yaygın olmamakla birlikte, dillerden yine de eksik olmazlar (Karaaĝaç, 2013: 436).

yarpaĝ 2/143-4 (<ET yapırĝak, yapırkak, yalbırĝak) "yaprak"

samırsaĝ 4/156-2 (<ET. sarmusak) "sarımsak"

üskeĝ 4/50-1 (<ET. yüksek, yügsek) "yüksek"

siķābı 3/7-3 (<Ar. sāķib) "sahibi"

kösk 1/64-2 (<ET. kögüz~ kögüs) "göğüs"

arwad 3/103-3 (<Ar. ° avret) "kadın"

kiprik 3/90-3 (<ET. kirpik) "kirpik"

aynad- 3/19-2 (<ET. anlatmak) "anlatmak"

çarpaz 1/107-2 (<Far. çep+rāst)) "sol ve sağ"

3. 2. 9. Tonsuzlaşma

Ses tellerinin ciğerlerden gelen havayı titreştirmesi ve ton vermesi, ünsüzlerin boğumlanma sırasında titreştirmelerini kaybederek tonsuzluk niteliği kazanması (Korkmaz, 2003: 215).

ķonca 2/7-1 (<Far. ğonçe) "gonca"

teppe+y+e 1/19-2 (ET. töbü~töpü~töpö) "tepeye"

3. 2. 10. Tonlulaşma

Ünsüzlerin boğumlanması sırasında, ciğerlerden gelen havaya ses tellerinin titreşerek ton vermesi, ünsüzlerin tonluluk niteliği kazanması. Tonsuz p, ç, t, k gib ünsüzler ile biten kelimelerin sonuna ünlü ile başlayan bir ek getirildiğinde, kelime sonundaki tonsuz sert ünsüzlerin yumuşarak tonlu b, c, d,g ünsüzlerine dönüşmesi olayı (Korkmaz, 2003: 215).

ķonca 2/7-1 (<Far. ğonçe) "gonca"

diz-ġin 2/11-2 (<ET. tiz-) "dizmek"

dāngüz 4/46-3 (<ET. tonġuz) "domuz"

duzū 3/26-4 (<ET. tuz) "tuzu"

daban 4/76-3 (<ET. taban) "taban"

ıŝŝıġ 4/160-4 (<ET. yaşuk) "ışık"

gerçeg 4/165-2 (<ET. kirçek) "gerçek"

ġüreŝ- 5/6-3 (<ET. küreŝ-)"ġüreŝ-"

böyŷ-g 1/98-3 (<ET. bedük) "büyük"

uza-ġ 1/122-3 (<ET. uzak) "uzak"

ır+a-ġ 3/39-1(<ET. ırak) "ırak"

dırna-ğ 3/41-3 (<ET. tırngak) "turnak"

kirp-i-g 3/43-1(<ET. kirpik) "kiprik"

3. 2. 11. Kaynaşma

Birden çok ve değişik dil biriminin, aynı işi yapan tek bir birime dönüşmesi ve bu birimle yer değiştirmesi, kaynaşmadır (Karaağaç, 2013: 533)

nēdīm 1/204-4 "ne edeyim"

nētmıştığ 1/88-3 "ne etmiştik"

nōldū 2/100-1 "ne oldu"

nōlūb 3/76-4 "ne olmuş"

nēder 4/29-2 "ne eder"

netse 5/18-3 "ne etse"

biğ 4/182-4 (<EAT. bıdık) "bıyık"

aparsa 3/72-1 (<ET. al-ı-p bar-sa) "götürse"

şikē 3/11-1 (<Ar. şikāyet)

tarlānı 5/45-2 (<ET. tarı-ğ+la-ğ) "tarlayı"

yorgan 4/158-4 (<ET. yoğurқан) "yorgan"

girmi 4/167-3 (<ET. yigirmi) "yirmi"

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ŞEKİL BİLGİSİ

4. 1. YAPIM EKLERİ

Dilin kendi söz varlığını genişletip zenginleştirmesi için başvurduğu yol yapım yoludur. Kelime yapımı yolları da birbirinden farklıdır (Korkmaz, 2014: 117).

4. 1. 1. Addan Ad Yapım Ekleri

4. 1. 1. 1. +an

Eski Türkçede bağlılık, güçlendirme ve çokluk görevindeki bu ekin Türkiye Türkçesine uzanmış ve kökle kaynaşarak canlılığını yititmiş bir kalıntı niteliğindedir. Önekleri fazla değildir (Korkmaz, 2014, 120).

ōğŭl+an 3/124-3 "oğlan"

4. 1. 1. 2. +Ag

Eski Türkçedeki +GAk küçültme ve kuvvetlendirme ekiyle ilişkisi olan bu ek genellikle tek heceli kelimelere gelerek benzetme ve küçültme işlevleriyle az sayıda adlar yapmaktadır (Korkmaz, 2014: 120)

gömleg< köngŭlek< köngŭl+ek 1/168-3 "gömlek" yanağ<yaŋg+ak 1/151-1 "yanak"

4. 1. 1. 3. +az

İşlek olmayan bir ektir. İlgi ifade eder (Ergin, 2009: 177).

ay+az 3/52-1 "ayaz"

4. 1. 1. 4. +çI/+çU

Eklendiği kelimenin ünlü ve ünsüz uyumlarına bağlı olan bu ek, Türkiye Türkçesinin en işlek eklerinden biridir (Korkmaz, 20014: 125).

yaban+cı 2/44-3 "yabancı"

āw+cŭ+y+a 2/128-3 avcıya"

nişān+çı 3/36-4 "nişancı"

ḥān+çı+y+a 3/58-1 "hancıya"

kabāb+çı 3/22-1 "kebabçı"

ḥamām+cı 3/135-4 "hamamcı"

degermēn+çı 3/135-1 "değirmenci"

yalān+cı 4/197-3 "yalancı"

yöl+cŭ 4/51-2 "yolcu"

ḳazān+cı+lar 5/53-1 "kazancı"

4. 1. 1. 5.+dAş

Bu ek Eski Türkçeden beri tanıdığımız az verimli olmakla birlikte anlatımı belirli, kullanışlı bir üretim unsurudur. Aslında kişiler arasında ortaklık, beraberlik bildiren eşlik adları ve sıfatlar yapar (Banguoğlu, 2000: 169).

yol+daş 2/139-2 "yoldaş, arkadaş"

4. 1. 1. 6. +kek

İşlek olmayan bir ektir. Eski Türkçede örnekleri daha fazladır. Bu ekte de kökün mânâsını tahsis eden, muayyenleştiren bir kuvvetlendirme, bir belirtme fonksiyonu olduğu görülmektedir (Ergin, 2009: 175).

er+kek 3/174-4 "erkek"

4. 1. 1. 7.+İğ/+IUğ

Genellikle adlardan ve sıfatlardan adlar türeten +Iık/ +IUk eki çok işlek ve kapsamlı bir ektir. Asıl işlevi, eklendiği kelimeye" tahsis, bir şey için" anlamı veren adlar türetmektir (Korkmaz, 2014: 135).

Irak türkmen Türkçesinde ekin sonunda bulunan tonsuz K sesi tonlulaşarak G/Ğ şeklinde kullanılmaktadır.

şād+ılg 1/52-3 "şadlık" gözēl+ılg 1/113-3 "güzellik" sāg+ılg 4/111-3 "sağlık"
dōst+lūg+ün 2/47-4 "dostluğun" dōgrū+lūg 2/151-3 "doğruluk" āyrı+ılg 2/174-3 "ayrılık"
insān+ılg 3/110-4 "insanlık" efēndi+ılg 3/153-3 "efendilik" gün+lūg 4/145-3 "günlük"
kışkānç+ılg 5/9-3 "kıskançlık"

4. 1. 1. 8.+İl/+IU

Bu ek işleklik derecesi çekim eklerine yakın olan isimden isim yapma eklerinden biridir. Esas fonksiyonu aslında sıfat olarak kullanılan vasıf isimleri yapmaktır. Bu yüzden sıfat eki diye anılır. Fakat sıfatlar isim olarak da kullandıkları için bu ekle yapılan isimler hem sıfat, hem isim olarak kullanılan vasıf isimleridir (Ergin, 2012: 159).

degēr+lī+y+e 1/46-3 "değerliye" dērt+lī 1/138-3 "dertli"
yāş+lī 1/181-5 "yaşlı" wār+lī 4/162-3 "varlı"

yarā+l̥ 2/75-3 "yaralı"

gōz+l̥ 3/106-2 "gözlü"

āt+l̥ 4/222-4 "atlı"

üz+l̥ 4/165-1 "yüzlü"

bōy+l̥ 4/174-4 "boy lu"

huy+l̥ 4/42-2 "huy lu"

dāğ+l̥ 2/182-2 "dağlı"

duwar+l̥ 4/113-1 "devarlı"

yāğ+l̥ 4/184-2 "yağlı"

zēh̄r+l̥ 4/165-4 "zehili"

hāk+l̥+y+a 5/24-3 "haklıya"

suç+l̥ 5/76-4 "suç lu"

4. 1. 1. 9.+men

+mAn eki, sıfatlardan kişileri niteleyen sıfatlar türeten bir ektir. Eklendiği sıfata "abartma, aşırılık" işlevi katar. İşlek bir ek olmadığı için türettiği kelimeler oldukça sınırlıdır (Korkmaz, 2014: 137).

Türk+men 1/86-4 "Türkmen"

dēğ̄r-mem 1/218-2 "değirmen"

4. 1. 1. 10.+sIz/+sUz

Bu ek, addan "yokluk, eksiklik" bildiren olumsuz anlamda sıfatlar türeten çok işlek bir ektir. Sahip olma ve kendidne bulundurma görevindeki +II/+IU ekinin karşıtıdır (Korkmaz, 2014: 140).

kimsē+s̄z+j̄ 1/53-1 "kimsesizi"

erkēg+s̄z 4/160-3 "erkeksiz"

günēh̄+s̄z 2/92-4 "suçsuz"

binā+s̄z 2/152-2 "binasız"

ḡardāḡ+s̄z 3/77-4 "kardeşsiz"

baba+s̄z+lar 5/52-4 "babasızlar"

silāh̄+s̄z 3/11-4 "silahsız"

ḡanāt+s̄z 4/145-4 "kanatsız"

üz+s̄z 4/208-3 "yüzsüz"

nenē+s̄z 4/174-2 "annesiz"

bāğ+s̄z 2/7-1 "bağsız"

su+s̄z+d̄ 2/144-4 "susuzdur"

duwār+s̄z 4/10-3 "duvarsız"

ḡēm+s̄z 3/108-1 "gamsız"

ōd+s̄z 3/180-3 "ateşsiz"

ḡarmān+s̄z 4/9-1 "harmansız"

ip+s̄z 3/155-4 "ipsiz"

ḡoban+s̄z 4/100-3 "çobansız"

ḡaḡḡāl+s̄z 4/182-1 "çakalsız"

4. 1. 1. 11. +sUL

İşlek olmayan eklerden biridir. Benzerlik, ilgi ifade eder (Ergin, 2012: 178).

yoh+sül+lüğ 2/19-4 "yoksulluk"

4. 1. 2. Addan Fiil Yapım Ekleri

4. 1. 2. 1.+Al-

+A- ekiyle edilgenlik bildiren -l- çatı ekinin kaynaşmasından oluşan +Al eki, ünsüzle sonuçlanan sıfatlardan "olma" bildiren fiiller türeten bir birleşik ektir (Korkmaz, 2014: 173).

sağ+al-ma-y-an 1/154-3 "iyileşmeyen" düz+el-t 4/147-4 "düzelte-"

4. 1. 2. 2.+ar-

Bazı sıfatlara ve renk adlarına gelerek "olma" bildiren geçişsiz fiiller kuran +Ar- eki, Eski Türkçedeki er- fiilinin bir süre sonra birleştiği sözlerle kaynaşarak ekleşmesinden oluşmuştur (Korkmaz, 2014: 174).

ağ+ār-dı 1/217-4 "ağardı"

4. 1. 2. 3. +A-

Bu ek tek adlardan geçişli ve geçişsiz fiiller türeten bir ektir. Çok seyrek olarak iki hecelilere de gelmiştir. Ancak, bunlarda ikinci hecenin ünlüsü düşmüştür (Korkmaz, 2014: 173).

bez+ē-t-dı 2/152-3 "süsledi"

uz-a-ğ+la-ş 2/106-3 "uzaklaş"

ol+ā-ş-ım 2/99-4 "ulaşayım"

sar-ı-m+ā-ş-ıb 2/56-2 "dolaşmış"

ır+a-ğ 3/39-1 "uzak"

kap+a-t-ım 5/82-3 "kapatayım"

el+e-n- 3/44-1 "elenmek"

oyun+a-ş-ı 3/138-4 "oynatır"

döş+e-g+siz 4/25-4 "döeksiz"

4. 1. 2. 4. +de-

Birkaç tek heceli ad dışında yansımali sözlerden ses yansımali fiiller türeten bir ektir. Adlardan geçişli fiiller tütermektedir (Korkmaz, 2014: 175).

al+da-n-ma 2/183-3 "aldanma"

4. 1. 2. 5.+ı-, +u-

Türkiye Türkçesinde belirli ünsüzler ile biten bazı köklere gelerek geçişli ve geçişsiz fiiller türetmektedir. Bu ek Türkiye Türkçesinde ölü bir ek durumundadır (Korkmaz, 2014: 175).

tāş+ı- 1/14-4 "daşı"

tōh+ü-n-mā-sın 1/25-4 "dokunmasın"

tōk+ü-ş-ma 1/26-4 "tokuşma"

güzgü<köz+i-gü 1/210-5 "ayna"

4. 1. 2. 6.+IA-

Bu ek Eski Türkçeden beri bütün lehçelerde canlı ve çok işlek olan bir addan fiil türetme ekidir. Türkiye Türkçesinde de verimli ve anlamca çok yönlü türetmeler yapmıştır (Korkmaz, 2014: 176)

sa-ḥ+lā-y-ıb 3/36-2 "gizlemiş"

aw+lā-n-dı-m 1/176-3 "avlandım"

dağ+lā-n-dı- 2/1/3 "dağlandım"

ter+le- 1/22-2 "terlemek"

yara+lā-n-dı 2/140-2 "yaralandı"

oḥ+lā-n-mıṣ-am 2/194-3 "oklanmışım"

koḥu+lā-dı-m 3/81-3 "kokladım"

iş+le-y-ēn+ın 4/33-1 "çalışanın"

kucağ+la-y-ıb 5/77-4 "kucaklamış"

4. 1. 2. 7.+IAş-

Bu ek +IA-ş-> +laş- birleşik ekinin meydana gelmesiyle gelişmiş olmalıdır (Banguoğlu, 2000: 219).

uzağ+laş-sa-m 2/106-3 "uzaklaşsam"

4. 1. 2. 8.+I-

Bu ek işleklik sahası, derecesi ve vazifesi bakımından al/el ekinden farksızdır. Onun gibi, bazı sıfatlardan olma ifade eden fiiller yapar (Ergin, 2009:181).

incē+l-dı-m 1/213-3 "inceldim"

koçā+l-dı-m 1/216-2 "yaşlandım"

teze+l-sın 2/93-4 "yenilensin"

kerē+l-dı 2/98-3 "karardı"

4. 1. 2. 9. +lAn-

+lA- ekiyle kurulmuş geçişli ve geişsiz fiilerin bazıları –n- dönüşlülük ekiyle genişletilerek +lAn- biçiminde kaynaşmış ve bir birleşik ek oluşturmuştur (Korkmaz, 2014: 178).

hewes+lēn-ırı 4/34-2 "hevesleniyor" ses+lēn-ırı 4/34-1 "sesleniyor"

4. 1. 2. 10. +re

Eski Türkçede birkaç örnek vermiş bir ektir. Türkiye Türkçesinde daha çok konuşma dilinde olmak üzere genellikle ses yansımali tek heceli köklerden, o ses çıkartmaya dönüşen fiiler türetmiştir (Korkmaz, 2014: 179).

tit+rē-dı 2/52-4 "titredi"

4. 1. 2. 11. +sa

Aslında istek bildiren ve işlek olmayan bir ektir (Korkmaz, 2014: 180).

yük+se-k 1/106-4 "yüksek"

4. 1. 3. Fiilden Ad Yapım Ekleri

4. 1. 3. 1. –a

İşlek olmayan, ancak bir iki kelimedede bulunuan bu ek klişeserek sonradan fiilden isim yapma eki durumuna girmiş görünmektedir (Ergin, 2009: 193).

yar-a+m 1/20-2 "yaram"

4. 1. 3. 2. –Ağ(g)

Tek veya çok heceli fiil kök ve gövdelerinden sıfat ve ad türeten işlek bir ektir (Korkmaz, 2014: 145).

dur+ağ 1/73-2 "durak" kon-ağ 3/4-4 "konak" er-ēg+j+m+e 3/40-2 "hedefime"

kuc-ağ 3/106-3 "kucak"

4. 1. 3. 3. –ağan

Daha çok tek heceli geçişsiz fiil köklerine gelen, eklendiği fiildeki hareketi sürekli olarak yapanı, çokça yapanı gösteren ve abartma görevinde sıfatlar türetir (Korkmaz, 2009: 144)

ķorķ-ağan 4/16-2

4. 1. 3. 4. –ç

Dönüslü fiil gövdelerinden türetme yapan çok işlek bir ektir. Bu ek, getirildiği fiildeki hareketi yapanı, yapılan hareketi veya o hareketle ilgili bir niteliği, bir özelliği gösteren soyut ad ve sıfatlar türetme görevi yüklenmiştir (Korkmaz, 2014: 149).

sēw-i-n-ç 5/38-3 "sevinç"

ķıs+ķa-n-ç 5/6-3 "kıskanç"

4. 1. 3. 5. –er

Koş-ar (adım) ve yaz-ar "yazıcı, muharrir" gibi kalıcı isimlerde bu ek vardır (Ergin, 2009: 199).

deg-ēr+lĳ+y+e "değerliye"

4. 1. 3. 6.-gi/-gü

Bu ek Türkçede eskiden beri görülen, eskiden çok kullanılan, fakat sonradan işlekliliğini kaybeden bir ektir (Ergin, 2009: 189).

sēw-gĳ+mĳz1/21-3 "sevgimiz"

güzgü<köz+i-gü 1/210-5 "ayna"

4. 1. 3. 7. –ı/ -U

Daha çok tek heceli geçişli ve geçişsiz fiillere gelen –ı eki çok işlek ve verimli bir ektir. Şekil yapısı bakımından aslında bir bağlantı ünlüsüdür (Korkmaz, 2014: 153).

ķār-ĳ-ş-ĳ+lĳğ 1/219-4 "karşılık"

yār-ĳ 1/120-4 "yarı"

sür-ŭ+den 3/29-3 "sürüden"

ķōrķ-ŭ 3/37-1 "kork"

yāp-ĳ 3/66-2 "yapı"

ķōķ-ŭ+sŭ "kokusu"

ōrt-ŭ-l-ŭ 4/1224 "örtülü"

yāp-ĳ-l-ĳ 4/23-2 "yapılı"

4. 1. 3. 8.-İcİ

Bu ek Türkçede eskiden beri kullanılan çok işlek fiilden isim yapma eklerden biridir. Fonksiyonunda bir çokluk, aşırılık, devamlılık vardır (Ergin, 2009: 191).

dilen-ici 4/34-3 "dilenci"

4. 1. 3. 9. –İş

Bu ek de –mAk tipinde fiil isimleri yapan eklerden biridir. İşleklik sahası onlar gibi bütün fiil kök ve gövdelerini içine alır. Bu üç ek fiilden isim yapma ekleri içinde ayrı bir yer işgal ederler. Eski Türkçede ek –ş şeklinde idi (Ergin, 2012: 187).

yāğ-ış 4/64-1 "yağmur" ēn-iş 2/73-3 "iniş" gēd-iş 5/59-4 "gidiş"

göl-üş+te 5/58-2 "gölüşte"

4. 1. 3. 10. –ğün/-gin, -kin

Geçişli ve geçişsiz tek heceli fiil köklerinden anlamı pekiştirilmiş sıfatlar türeten çok işlek bir ektir (Korkmaz, 2014: 152).

tut-ğün 1/43-3 "tutkun" düş-ğün 1/126-3 "düşgün" diz-gin 2/11-2 "dizgin"

kes-kjn+dj 4/163-2 "keskindir"

4. 1. 3. 11. –ğ/-g, -k

Bu ek eskiden beri çok işlek olan fiilden ad yapma eklerinden biridir. Yaptığı isimler genellikle fiilin gösterdiği harekete uğramış olan, bazen da o harekettten doğmuş bulunan veya o hareketi yapan çeşitli nesneleri karşılar (Ergin, 2009: 188).

buda-ğ 1/6-4 "budak" alça-ğ 1/8-4 "alçak" inci-g 1/40-2 "ağrı"

kirp-i-g 3/43-1 "kiprik" küçü-g 1/97-2 "küçük" böyü-g 1/98-3 "büyük"

āyrı-ı-l-ğ 1/136-3 "ayrılık" uza-ğ 1/122-3 "uzak" boya-ğ 4/37-2 "boya"

kır-ı-ğ 5/53-4 "kırık" sür-üş-k-le-n 1/213-4 "sürüklen"

4. 1. 3. 12. –m

Geçişli ve geçişsiz tek bazen de çift heceli fiillerden ad türeten işlek bie ektir. Bu ek ünlü ile biten fiilere yalnız –m olarak, ünsüz ile bitenlere, araya –I/- -U- bağlantı ünlüsünü alarak eklenir (Korkmaz, 2014: 157).

öl-ü-m 1/179-3 "ölüm"

biç-i-m 3/24-2 "biçim"

4. 1. 3. 13.-mAğ/-meg

Türkiye Türkçesinde –mAğ şeklinde kullanılmaktadır. İstisnasız bütün fiil kök ve gövdelerine getirilen bu ek eskiden beri Türkçenin fiilden isim yapma eklerinin başında gelir. Fonksiyonu fiilerin hareket isimlerini yapmaktır. Bazı kelimelerde kalıcı isimler oluşturan ek genellikle geçici isimler meydana getirir. Bu yüzden isim-fiil eki olarak da isimlendirilir (Korkmaz, 2014: 185).

gül-meg 1/44-3 "gülmek" dē-meg+e 1/55-3 "demek" sat-mağ 1/207-4 "satmak"

düş-meg 1/212-4 "düşmek" çalış-mağ 2/68-3 "çalışmak" yaz-mağ 2/190-3 "yazmak"

ek-meg 3/35-3 "ekmek" yē-meg+e 3/9-2 "yemeğe" yērij-meg+den 4/4-1 "yürümekten"

ēşit-meg+e 4/39-4 "dinlemeğe" gör-meg 4/39-3 "görmek" çıh-mağ 4/127-1 "çıkma"

4. 1. 3. 14. –men

Bu ek, geçişli, geçişsiz fiil kök ve gövdelerinden türetmeler yapan ve işlek olmayan bir ektir. Çeşitli fiillerden ad ve sıfat olarak kullanılan türetmeler de yapmıştır (Korkmaz, 2014: 163).

dēgır-mem 1/218-2 "değirmen"

4. 1. 3. 15. –mür

İşlek olmayan bir ektir. Yağ-mur kelimesinde bu ek vardır (Ergin, 2009: 198)

yāğ-mür 3/50-1 köy-mür 4/57-1 "kömür"

4. 1. 3. 16.-n

Bu ek Türkçede eskiden beri görülen fiilden isim yapma eklerinden biridir. İşleklik sahası çok geniş olmamakla beraber bir hayli örneği vardır ve canlılığını muhafaza etmektedir (Ergin, 2012: 188-189).

ēk-ī-n+cj 4/88-3 "ekinci"

gēl-ī-n 3/175-1 "gelin"

4. 1. 3. 17 –r

Yürü-r (ayak), bil-i-r (kişi) gibi geçici isimlerle, yat-ı-r gibi kalıcı isimlerde bu ek vardır (Ergin, 2009: 199).

āğ-ı-r+dj 4/64-2

4. 1. 4. Fiilden Fiil Yapım Ekleri

4. 1. 4. 1.-Ar-

-Ar- eki, ünsüzle sonuçlanan geçişsiz belirli bazı fiillerden geçişli fiiller türeten bir ettirgenlik ekidir (Korkmaz, 2014: 182).

çih-ār-dj 1/51-3 "çıkartı"

ķup-ar-t-mağ 4/46-3 "koparmak"

aķtar-<ak-ı-t-ar 1/145-4 "aramak"

4. 1. 4. 2. -dIr/-dUr-

Bu ek –r- ve –t- gibi bir oldurma ve yaptırma ekidir. Türkçede eskiden beri bulunan ve işlek olarak kullanılan fiilden fiil yapma eklerinden biridir.(Ergin, 2012: 212).

dōl-dūr 1/133-2 "doldur-"

sōn-dūr-dū-w 2/30-3 "söndürdün"

yān-djr-sjn 3/32-3 "yandırısın"

ķāl-djr-ı 4/8-2 "kaldırır"

4. 1. 4. 3. –dAr-

Bu ek çok az kullanılan, işlek olmayan bir faktitif ekidir. –dIr'ın başka şeklidir. Eski Anadolu Türkçesinde ve bugün bazı ağızlarda görülür (Ergin, 2014: 213).

dōn-dēr-dj 2/140-3 "dönderdi"

4. 1. 4. 4. -l-

Bu ek de Türkçede eskiden beri işlek olarak kullanılan fiilden fiil yapma eklerinden biridir. Foksiyouunu pasiflik ve meçhullük ifade eden fiiller yapmaktır. Asıl pasiflik ve meçhullük eki -l- 'dir. Fakat -l- eki vokalle veya l ile biten fiiler kök ve gövdelerine getirilememekte, böyle fiilerin pasif ve meçhul şekilleri -n- ile yapılmaktadır (Ergin 2012: 204).

dir-i-l-sin 1/7-3 "dirilsin"	āç-ı-l-ı 1/43-3 "açılır"
çek-ı-l- 1/172-3 "çekil"	gêç-ı-l-mez 2/33-3 "geçilmez"
ķır-ı-l-dı 3/32-2 "kırıldı"	ēz-ı-l-dı-m 1/57-2 "ezildim"
yāp-ı-l-maz 3/82-2 "yapılmaz"	dōg-ŭ-l-mez 4/195-1 "dövülmez"
dār-ı-l-maz 4/198-1 "darılmaz"	ās-ı-l 4/227-1 "asıl"

4. 1. 4. 5. -mA-

Bu ek Türkçede eskiden beri kullanılan ve işleklik derecesi en geniş olan fiilden fiil yapma ekidir. Fonksiyonu menfi fiil yapmaktır. Fiil kök ve gövdeleri -mA- eki almadan yalnız müsbet hareketleri karşılar, olma veya yapma ifade ederler (Ergin, 2012: 200).

ķır-ma 1/9-3 "kıрма"	göster-me 1/41-3 "gösterme"	dê-me 1/131-1 "deme"
gêt-me 2/65-3 "gitme"	deg-me 2/54-3 "değme"	aldan+ma 2/183-3 "aldanma"
al-ma 2/184-1 "alma"	bil-me 3/31-3 "bilme"	çat-ma 4/22-3 "çatma"
yaltan-ma 5/26-4 "yalvarma"	eg-me 5/7-1 "eğme"	

4. 1. 4. 6. -n-

Ünlü ile biten fiil kök ve gövdelerinden sonra doğrudan ünsüzle bitenlerden sonra araya birer bağlantı ünlüsü alarak gelen -n- eki, Türkçenin en eski dönemlerinden beri kapsamlı kullanım özelliği taşıyan, işlek bir çatı ekidir (Korkmaz, 2014: 185).

oĥ+lā-n-mış-am 2/194-3 "oklanmışım"	ķız-ı-n-mı-r-am 3/23-4 "ısınmıyorum"
gōr-ŭ-n-mŭrŭ 3/160-3 "görünmüyor"	bul-u-n-sa 1/45-4 "bulunsa"
dola-n-sa 1/76-4 "dolansa"	sēw-i-n-ç 5/38-3 "sevinç"

4. 1. 4. 7. -r-

-r- eki de Türkçede eskiden beri görülen ve işlek olarak kullanılan bir fiilden fiil yapma ekidir (Ergin, 2012: 209).

gēç-i-r-t 1/12-4 "geçirt"

iç-i-r-t-tü-w 2/141-3 "içirdin"

bit-i-r-mez 4/130-1 "bitirmez"

iti-i-r-miş-em 2/53-3 "yitirmişim"

4. 1. 4. 8. -ş-

Bu ek Türkçede eskiden beri çok işlek olarak kullanılan fiilden fiil yapma eklerinden biridir. Yaptığı fiiller bir ortaklaşma veya bir oluş ifade eder (Ergin, 2009: 207).

yēt-i-ş-me-se-m 1/30-6 "yetişmesem"

tut-ü-ş-dü-m 1/34-4 "tutuştum"

dola-ş-ma 1/139-2 "dolaşma"

tut-ü-ş-mü-rü 3/46-2 "tutuşmuyor"

dola-ş 4/32-1 "dolaşmak"

4. 1. 4. 9. -t-

-t- eki, ünlü ile ya da akıcı veya patlayıcı ünsüzlerden biriyle biten geçişli ve geçişsiz fiil kök ve gövdelerine gelerek ettirgenlik fiilleri kuran işlek bir çatı ekidir (Korkmaz, 2014: 188)

gēç-i-r-t 1/12-4 "geçirit"

çıl-ı-ar-t 1/164-4 "çıkart"

iç-i-r-t-tü-w 2/141-3 "içirttin"

ķup-ar-t-mağ 4/46-3 "kopartmak"

ķayna-t 3/19-4 "kaynatmak"

boyā-t-tı-lar 3/109-3 "boyadılar"

4. 1. 4. 10. -y-

Irak Türkmen Türkçesinde -y- fiilden fiil yapma eki Türkiye Türkçesinde kullanılan -n- eki yerine kullanılmaktadır.

di-y-i-l-mez 2/2-3 "denilmez"

4. 2. İSİM

Sözcüklerin büyük bölümünü adlar, daha doğrusu sözlerin ad kullanımı oluşturur. Aslında sözlük birimlerinin tamamı, ad kullanımındadır (Karaağaç, 2013: 31).

4. 2. 1. Çokluk Eki (+lAr)

Adlarda ve zamirlerde aynı türden çok varlıkları anlatmak için; fiillerde, fiilin gösterdiği oluş ve kılışı yapanın, yani şahsın çokluk olduğunu göstermek için kullanılan özel ekler (Korkmaz, 2003: 62).

gece+ler 1/1-3 "geceler"	bağ+lar+a 1/33-1 "bağlara"	râkıb+lar 1/32-3 "rakipler"
oğ+lār+ı 1/59/3 "okları"	Bayātlı+lar 1/87-2 "Bayatlılar"	teppe+ler 2/40-2 "tepeler"
şēhīt+ler 2/104-3 "şehitler"	ķurt+lar 5/29-4 "kurtlar"	su+lar 4/55-1 "sular"
il+ler 2/113-3 "yıllar"	dil+ler+e 2/147-4 "dillere"	uşağ+lar 4/160-2 "çocuklar"
dert+ler 3/94-3 "dertler"	göz+ler 3/5-1 "gözler"	ķelem+ler 4/181-2 "kalemler"
dēğırmen+ler 4/228-3	alçağ+lar 5/25-3 "alçakalr"	sona+lar 4/118-2 "ördekler"
bizimki+ler 2/102-4 "bizimkiler"		

4. 2. 2. İyelik Ekleri

İyelik ekleri ismin karşıladığı nesnenin bir şahsa veya bir nesneye âit olduğunu ifade eden işletme ekleridir (Ergin, 2009: 221-222).

1. Teklik Şahıs İyelik Eki: (+m)

ķōrhū+m 1/15-4 "korkum"	gün+ū+m 1/24-2 "günüm"	yara+m 1/20-1 "yaram"
bāğ+ı+m+ı 2/4-1 "bağımı"	üz+ū+m 2/21/3 "yüzüm"	gēwıl+j+m5/1-3 "gönlüm"
ürēg+j+m+j 2/161-3 "yüreğimi"	baba+m 2/178-3 "babam"	ķelēm+j+m3/157-1 "kalemim"
iç+i+m+de 3/169-3 "içimde"	ķēlb+j+m 3/18-4 "kalbim"	bala+m 3/66-4 "çocuğum"
ekmēg+j+m 3/26-4 "ekmeğim"	ōğül+ū+m4/107-1 "oğlum"	nene+m 4/157-1 "annem"
yēr+j+m 3/51-1 "yerim"	Allah+ı+m 3/57-1 "Allah'ım"	terēzj+m 4/1-3 "terazim"

2. Teklik Şahıs İyelik Eki: (+w)

Irak Türkmen Türkçesinde 2. teklik ve çokluk şahıs iyelik eki "V" ve "Y" olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kerkük Türkmen Türkçesi V grubuna girmektedir. V grubunda

isimlerden sonra +w, +uw+üw ekleri getirilerek 2. teklik ve çokluk iyelik çekimi yapılmaktadır. Y grubunda ise (+y,+ıy,+iy, +uy, +üy) ekleriyle yapılmaktadır.

ķāş+ũ+w 1/59-3 "kaşın"	ķārşũ+w 1/10-3 "karşın"	ḥayāl+u+w1/50-3 "hayalin"
yōl+ũ+w+a 1/25/3 "yolun"	ōz+ũ+w 2/57-3 "kendin"	ōḥ+ũ+w 2/56-4 "okun"
bēl+ũ+w 4/102-4 "belin"	ēl+ũ+w 2/121-2 "elin"	gōz+ũ+w 2/180-3 "gözün"
ķōnşũ+w 3/133-4 "komşun"	dōst+ũ+w 5/12-3 "dostun"	ēl+ũ+w 4/143-3 "elin"
āğız+ũ+w 3/183-4 "ağzın"	bāş+ũ+w 3/114-3 "başın"	ķāpı+w 5/21-2 "kapın"
sewda+w 5/1-2 "sevdan"	ķān+ũ+w+da 4/129-2 "kanında"	

3. Teklik Şahıs İyelik Eki: (+I/U, +sI/sU)

ālt+ı+n+nan 1/74-1 "altından"	ōt+ũ+n+da 1/167-3 "otunda"
bāğ+ı+n+da 2/59-3 "bağında"	dāş+ı+n 2/20-1 "taşını"
baltā+sı 2/18-2 "baltası"	arā+sı+n+da 2/135-4 "arasında"
sürme+sı 2/77-2 "sürmesi"	gēwıl+j+n+e 2/54-3 "gönlüne"
üz+ũ 2/101-3 "yüzü"	üst+ũ+n+e 2/179-3 "üstüne"
bāş+ı+n+da 3/111-2 "başında"	parā+sı 4/78-1 "parası"
sōz+ũ+n+de 3/78-2 "sözünde"	balā+sı+n+nan 3/38-4 "çocuğundan"
gölge+sı 3/118-1 "gölgesi"	mēwē+sı 3/105-2 "meyvesi"
salām+ı+n+a 3/30-3 "selamına"	yēr+j+n+de 3/64-2 "yerinde"
hegbē+sı 3/91-2 "heybesi"	sürũ+sũ+n 3/136-4 "sürüsünü"
seķķēl+j+n+e 4/71-3 "sakalına"	duz+ũ 4/36-4 "tuzu"
ayāğ+ı+n+a 4/154-4 "ayağına"	dāş+ı 5/14-3 "taşı"
ķerē+sı 4/205-1 "karası"	

1. Çokluk Şahıs İyelik Eki (+mız,+miz, +muz,+müz)

kōprũ+müz 1/74-2 "köprümüz"	sēwgı+mız 1/21-3 "sevgimiz"
sarāy+ı+mız 1/106-2 "sarayımız"	güc+ũ+müz 3/31-1 "gücümüz"

kuş+çü+lār+ı+mız 1/104-1 "kuşçularımız" üst+ü+müz+e 3/8-4 "üstümüz"

2. ve 3. çokluk şahıs iyelik eki örnekleri metnimizde geçmemektedir.

3. 2. 3. Aitlik Eki (+ki)

Bağlantı kavramı veren +ki ekidir. Ünlü uyumlarına aykırıdır (Vural-Böler, 2015: 149).

ķārşıdā+ķi " 1/79-3 "karşıdaki"

dilimdē+ki 1/127-4 "dilimdeki"

yurddā+ki 1/104-4 "yurttaki"

ķelbimdē+ki 1/135-3 "kalbimdeki"

bizim+ki 2/3-4 "bizimki"

içimdē+ki 3/23-3 "içimdeki"

çay+dā+ki 4/15-4 "çaydaki"

4.2. 4. Hâl Ekleri

İsimler kelime grupları ve cümleleri içinde diğer kelimelerle münasebetleri sırasında, münasebetin cinsine göre, çeşitli hallerde bulunur. İsmi halleri ismin diğer kelimelerle münasebeti sırasında içinde bulunduğu durumlardır. Her hal, her durum bir çeşit münasebet ifade eder, her münasebet ifadesi için isim bir hald, bir durumda bulunur (Ergin, 2009: 226).

4. 2. 4. 1. Yalın Hâl

Yalın durum, adın cümlede anlam ilişkisi yönünden başka bir kelimeye bağlı olmayan yalın durumdadır (Korkmaz, 2014: 282).

gēwīl 1/9-4 "gönül"

yara 2/3-3 "yara"

bilbil 3/ 71-2 "bülbul"

ip 4/60-4 "ip"

dağ 5/28-1 "dağ"

4. 2. 4. 2. İlgi hâli Eki(+In/+Un, nIn/+nUn, +İñ)

İsmi başka bir isimle ilgisi olduğunu ifade eden hâldir. İlgi hâlinin öteki hâl eklerinden farkı, ismi fiile bağlayan bir ek olmamasıdır. İlgi hâli eki ilişki kurduğu isimle yalın durumda bir kavramı karşılamaktadır (Vural-Böller, 2015: 151).

ēl+īñ 1/72-3 "elin"

Fuzūlj+njn 1/101-3 "Fuzuli'nin"

cān+ı+m+ın 1/181-6 "canımın"

ḥayās+sız+ın 2/101-3 "utanmazın"

bahār+ın 1/114-3 "baharın"

baltā+njn 2/19-2 "baltanın"

zālīm+ın 2/97-3 "zalimin"

Allah+ın 1/110-3 "Allah'ın"

yētīm+ın 5/54-3 "yetimin"

ķardāş+ın 3/77-3 "kardeşin"

gēwīl+ı+m+ın 3/1/1 "gönlümün"

çāy+ın 5/14-3 "çayın"

tarmā+njn 4/228-1 "tarmanın"

çobān+ın 4/221-1 "çobanın"

āş+ın 4/36-4 "yemeğin"	yük+ün 4/102-3 "yükün"
gül+ün 4/204-3 "gülün"	ğērīb+ın 4/204-1 "garibin"
kimse+nın 4/104-3 "kimsenin"	ēw+ın 4 /122-3 "evin"
dawār+ın 4/134-3	āw+ün 4/112-2 "avın"

4. 2. 4. 3. Yükleme Hâli Eki

Geçişli fiil taşıyan bir cümlede fiilin doğrudan doğruya etkilediği yani fiildeki işlevin etki bakımından üzerine yüklendiği adın içinde bulunduğu durum (Kokmaz,2003: 247).

Göktürkçede yükleme hâli eki için iyelik eki almamış isimlerden sonra +(x)g biçimi kullanılır, iyelik eklerinden sonra ise +(I)n biçimi. İşaret ve şahıs zamirlerinden sonra +nı şekli kullanılır (Ercilasun, 2012: 181).

Uygurcada, yükleme hâli ekleri isimlerde +g/ +ğ şeklinde zamirlerde ise +nı/ +ni. İyelikli kelimelerde ise +n şeklindedir (Eraslan,2012: 134).

Karahanlı Türkçesinde belirtme durumu eki farklılık göstermektedir. Bir taraftan ET 'den gelen +g devam ederken diğer taraftan ET'de zamirlere gelen +nı eki isimlere de gelmeye başlar. +nı biçimi isim tabanlarıyla iyelik ve çokluk eklerinden sonra da gelebilir. İsim tabanları çokluk +nI biçimi alır. Ayrıca yalnız iyelikten sonra gelen +n eki ile daha az rastlanan +I eki de vardır (Argunşah, Yüksekaya, 2013: 65).

Kıpçak Türkçesinde isim tabanları çoklukla +nI biçimini alır. 1. ve 2. kişi iyelik eklerinden sora +nI biçim gelir. 3. kişi her iki biçimi de alır. Çokluk eklerinden sonra da +nI kullanılır. +n biçimi yalnız teklik 3. kişi iyelik eklerinden sonra gelir (Argunşah, Yüksekaya, 2013: 333).

Eski Anadolu Türkçesinde ise belirtme hâli eki farklı şekillerle karşımıza çıkmaktadır. 1. Şekli +(y)I(<(I)G. Eski Anadolu Türkçesinde hem isme, hem iyelik eki almış kelimelerle, hem de zamirlere gelebilen karakteristik belirtme hâli budur. İkinci şekil ise +n I şeklindedir. Eski Türkçede yalnızca zamirlere gelen bu ek, Orta Türkçe devresinde isimlere de gelmeye başlamıştır. Eski Anadolu Türkçesinde ise +nI'ya karşılık, karakteristik belirtme eki +(y)I'dır. Ancak EAT'nin ilk eserlerinden bazılarında da bu ekin kullanıldığı tespit edilmiştir. 3. Şekli ise +Ø şeklindedir. Bugün bazı fiiller hem belirtme hem de yalın hâldeki isimlerle kullanılırlar. Bu kullanılışlarda bir belirlilik ve belirsizlik farkı vardır. (Gülsevin-Boz, 2004: 105-106).

Irak Türkmen Türkçesinde üç çeşit yükleme hâli eki bulunmaktadır (+I / +U, +n, +nI / +nU).

1. +I/+U Ekli Örnekler

dāġ+ı 1/6-1 "dağı"

mēn+ı 5/22-4 "beni"

gōg+ũ 4/101-1 "göğü"

saman+ı 5/22-2 "sananı"

2. +n Ekli Örnekler

Irak Türkmen Türkçesinde 3. Teklik şahıs iyelik eki alan kelimelerde yükleme hâli ekinin genellikle "n" şeklinde olduğu görülmektedir.

ħürmēt+ı+n 1/73-4 "hürmetini"

dāġ+ı+n 1/75-3 "dağını"

çāġ+ı+n 1/114-3 "çağını"

āġız+ı+n 1/200-3 "ağını"

dāş+ı+n 2/20-1 "daşını"

balā+sı+n 4/103-1 "çocuğunu"

bēl+ı+n 2/19-1 "belini"

gōz+ũ+n 2/79-1 "gözünü"

kitāb+ı+n 2/126-2 "kitabını"

ālt+ı+n 4/153-2 "altını"

gōz+lēr+ı+n 4/110-4 "gözlerini"

dēwē+sı+n 4/148-3 "devesini"

dērj+sı+n 4/155-2 "deresini"

başkā+sı+n 5/7-4 "başkasını"

diş+i+n 4/27-4 "dişini"

ōz+ũ+n 3/154-4 "kendisini"

sürũ+sũ+n 3/136-4 "sürüsünü"

belē+sı+n 5/66-4 "belasını"

dērd+ı+n 5/76-2 "derdini"

sēs+ı+n 5/20-4 "sesini"

3. +nI/+nU Ekli Örnekler:

Irak Türkmen Türkçesinde ünlüyle biten isim tabanlarına +nı ekinin geldiği görülmektedir. Bu durum Oğuz grubu Türkçeleri Azerbaycan ve Türkmen Türkçesinde de görülen bir husustur. Anadolu ve Gagavuz Türkçelerinde ise görülmez. Bu kullanım Kıpçak grubu Türk lehçelerinin etkisiyle ortaya çıkmıştır.

ķarincā+nı 2/137-3 "karınçayı"

balā+nı 2/134-3 "çocuğu"

ķazmā+nı 5/11-2 "kazmayı"

yarā+nı 2/93-3 "yarayı"

paṣā+nı 3/74-1 "paşayı"	nenē+nı 1/221-5 "anneyi"
ustā+nı 3/22-2 "ustayı"	kimse+nı 4/60-3 "kimseyi"
parā+nı 4/130-3 "parayı"	arpā+nı 4/110-1 "arpayı"
sürmē+nı 4/128-2 "sürmeyi"	dēwē+nı 4/108-3 "deveyi"

4. 2. 4. 4. Yönelme Hâli Eki(+ (y)a, (y)+e)

İsmi fiile bağlayan ve genellikle fiilin kendine doğru yönlendirdiği, yaklaştığını belirten hâldir (Vural- Böler, 2015: 150).

bāğ+ı+n+a 1/81-3 "bağına"	men+e 1/41-1 "bana"
aslan+lar+a 1/87-3 "aslanlara"	sultān+ı+n+a 1/106-3 "sultanına"
gün+ū+m+e 1/156-3 "günüme"	diş+i+n+e 4/84-1 "dişine"
bēl+j+n+e 2/5-3 "beline"	Allah+a 2/15-4 "Allah'a"
dalda+sı+n+a 2/97-3 "gölgesine"	siz+e 2/154-1 "size"
bilbil+e 3/112-3 "bülbüle"	ēw+j+m+e 3/2-3 "evime"
üst+ū+n+e 3/98-3 "üstüne"	merd+e 3/12-4 "merde"
yēr+j+n+e 3/62-4 "yerine"	yol+a 3/116-1 "yola"
millet+e 3/120-4 "millete"	ķōnşū+w+a 4/216-1 "komşuna"
watan+a 3/14-4 "watana"	tiken+e 4/193-4 "dikene"
ķurt+a 4/188-4 "kurta"	iş+i+n+e 4/217-2 "işine"
sewda+y+a 5/12-2 "sevdaya"	bağ+a 4/113-1 "bağa"
āw+ū+n+a 4/112-1 "avına"	dēğirmen+e 4/105-2 "değirmene"
bāş+ū+w+a 4/125-3 "başına"	ēw+j+n+e 4/10-2 "evine"
gēwıl+e 5/65-3 "gönüle"	ilan+e 4/24-4 "yılana"

4. 2. 4. 5. Bulunma Hâli Eki (+DA)

+DA eki ile karşılanan bulunma durumu, genellikle fiildeki oluş ve kılışın yerini bildiren ad durumdur. Ancak, buradaki yer kavramı, yalnızca somut bir yer kavramı değildir. Fiildeki harekete sahne olan her türlü somut ve soyut kavramları karşılayan adlar bulunma durumuna girebilir (Korkmaz, 2014: 299).

bağ+da 1/2-2 "bağda"	sünbül+de 1/1-2 "sümbülde"
õt+ũ+n+da 1/167-3 "otunda"	dil+i+m+de 1/109-4 "dilimde"
bağça+da 2/2-1 "bahçede"	ciger+de 2/39-2 "ciğerde"
sinem+de 2/105-3 "sinemde"	yol+da 2/185-1 "yolda"
men+de 2/98-1 "bende"	gün+de 2/178-4 "günde"
gēwjl+de 3/5-2 "gönülde"	ocāğ+ı+n+da 3/28-2 "ocakta"
yağ+da 3/27-2 "yağda"	yēr+de 3/107-3 "yerde"
ağaç+ta 3/28-1 "ağaçta"	kelb+te 3/28-3 "kalpte"
diş+te 4/218-4 "rüyada"	saman+da 4/110-1 "samanda"
dağ+da 4/104-1 "dağda"	üz+de 5/4-3 "yüzde"
bulut+ta 4/122-1 "bulutta"	ōg+ũ+n+de 4/12-4 "önünde"
ēl+i+n+de 4/10-1 "elinde"	bēl+i+n+de 4/79-1 "belinde"
sōz+ũ+n+de 4/48-1 "sözünde"	yēr+de 4/72-3 "yerde"
yaş+ta 4/32-2 "yasta"	bazar+da 4/27-4 "pazarda"

4. 2. 4. 6. Ayrılma Hâli Eki (+Dan, nAn)

İsim fiile bağlayan ve genellikle fiilin kendisinden uzaklaştığı, ayrıldığını belirten bir hâldir (Vural- Böler, 2015: 150).

Irak Türkmen Türkçesinde sonu n bazen de m ile biten sözcüklerden sonra ve zamir n'sinden sonra ayrılma hâli ekinin başındaki d ünsüzü benzeşme ses hadisesine uğrayarak n ünsüzüne döner. Böylece +nAn olur.

gēm+sız+den 1/58-4 "gamsızdan"	sen+nen 1/65-1 "senden"
dağ+dan 1/27-1 "dağdan"	arhā+dan 5/8-3 "arkadan"
göz+den 1/31/3 "gözden"	ēl+i+m+nen 1/11-3 "elimden"
dad+lar+dan 1/91-3 "tatlardan"	yēr+i+n+nen 2/52-1 "yerinden"
bāğ+ı+m+nan 2/82-3 "bağımdan"	göz+den 2/77-1 "gözden"

men+nen 2/140-3 "benden"

biz+den 2/92-2 "bizden"

göz+ü+m+nen 3/3-1 gözümünden"

bağ+dan 3/21-1 "bağdan"

yan+nan 3/32-4 "yandan"

kalā+sı+n+nan 3/38-1 "kalesinden"

bāl+ı+n+nan 4/180-4 "balından"

ārd+ı+n+nan 4/142-3 "ardından"

baş+tan 4/76-4 "baştan"

kulāğ+tan 4/77-3 "kulaktan"

üz+ü+n+nen 3/115-3 "yüzünden"

balā+sı+n+nan 3/38-4 "çocuğundan"

bazar+dan 5/20-2 "pazardan"

üz+den 5/6-1 "yüzden"

bēl+den 5/11-1 "belden"

4. 2. 4. 7. Eşitlik hâli Eki (+cA)

Kelime gruplarında ve cümlede fiilin nasıl ve ne şekilde olduğunu veya yapıldığını, fiilin oluş veya yapılış tarzını ifade etmek için isim eşitlik hâline girer. Yani ism, fiilin kendisi gibi, kendisine benzer bir şekilde cereyan ettiğini göstermek için eşitlik hâlini alır (Ergin, 2009: 239).

bizim+ce 1/53/4 "bizimce" gün+cē+dj 1/135-4 "güncedir" ay+lar+ca 2/45-3 "aylarca"

koz+ca 4/79-3 "cevizce" dağ+ca 4/196-3 "dağca" bin+ler+ce 5/16-3 "binlerce"

o+n+ca 3/111-7 "onca" bōy+ü+n+ca 3/21-4 "boynuca" bu+n+ca 3/115-4 "bunca"

bilbil+ce 5/88-4 "bülbülce"

4. 2. 4. 8. Vasıta Hâli Eki

Adın belirttiği varlık veya nesnenin fiildeki oluş ve kılıfta vasıta olarak kullanıldığını veya birliktelik ifade ettiğini gösterme durumudur (Korkmaz, 2014: 322).

Köktürkçede vasıta hâli eki +(x)n'dır "ile, olarak" anlamını verir: ok+un "ok ile" , er+in "er ile" (Ercilasun,2012:182).

Orhun Türkçesinde olduğu gibi Uygurcada da vasıta hâli eki +n'dir. Bağlayıcı ünlü ile +ın/+in, düzlük-yuvarlıklık uyumu ile +un/+ün şeklindedir (Eraslan,2012: 154).

Karahanlı Türkçesinde de vasıta hâli ekinin +In/ +Un olduğu görülmektedir. +In/ +Un eki isim ve zamirlere gelerek araç durumu işleviyle kullanılırken kalıplaşarak zaman zarfı da yapar. Ekin yardımcı ünlüsünün genellikle uyuma girdiği görülür (Argunşah, Yüksek kaya, 2013:66).

Vasıta hâli için ET devresinde +n ve daha sınırlı olarak +la/+le ekleri kullanılırken bu devreyi takiben gelişen yeni Türk lehçelerinde bu eklerin bazı sözlerde kalıplaştığı ve ismin bu hâli için eklerin yerine edatların kullanıma çıktığı ve giderek bu edatların ekleşmesinin başladığı anlaşılmaktadır. Vasıta hâli için bağlama edatlarından olan birle daha ET devresinden beri kullanılagelmıştır. Bu edatın +n ve +la/+le vasıta eklerini kalıplaştıran Çağatay ve Kıpçak devrelerinde canlılık kazandığı ve buna karşılık Batı Türkçesinde ise ile edatının türemesinden sonra vasıta hâlinde ekleştiği görülmektedir (Öner, 2013: 135).

Irak Türkmen ağızlarında "ile" son çekim edatının ekleşme ve ses benzeşmesi sonucunda +dAn,+ tAn ve +nAn olarak kullanıldığı görülür (Haydar, 1979: 205).

Vasıta Hâli Eki: (+dan, +den, +tan, +ten, +tan, +ten)

māl+dan 1/3-4 "malı ile"	aṭıy+dan 2/12-2 "atıyla"	° āqlıy+dān2/70-3 "aklıyla"
ēliy+den 2/129-3 "eliyle"	diliy+den 3/166-3 "diliyle"	daş+tān 4/153-1 "taşla"
ḳurt+tān 4/44-4 "kurtla"	şeker+den 4/34-4"şekerle"	mēnīm+nēn 5/10-2 "benimle"

4. 2. 5 Soru Eki

Irak Türkmen Türkçesinde soru eki yoktur. Sorulmak istenen sorular vurgulayarak sorulur.

ḳurt āğzına ilişi? "kurt ağzına yapışır mı" 4/151-4

4. 3. İSİMLERDE BİLDİRME

İ- ek fiilinin şahıslara göre çekiminde kullanılan, isim cümlelerinde özneye yüklem arasında yargı bağı kuran eklerdir. (Korkmaz, 2003: 43).

Metnimizde karşılaşılan bildirme çekimi örnekleri aşağıda gösterilmiştir:

4. 3. 1. Şimdiki (Geniş) Zaman Çekimi

1. teklik şahıs çekimi

ḥestē+sı+y+em 1/67-3 "hastasıyım"	usta+y+am 1/68-2 "ustasıyım"
-----------------------------------	------------------------------

bāğ+lı+y+am 1/80-4 "bağlıyım"

mēcnūn+am 1/108-4 "mecnunum"

dāğ+lı+y+am 2/182/3 "dağlıyım"

ortağ+am 5/21-4 "ortağım"

miskın+em 2/10-3 "zavalıyım"

Türk+men+em 1/85-2 "Türkmenim"

ırağ+am 3/42-3 "uzağım"

üz+de+y+em 2/110-4 "yüzdeyim"

2. teklik şahıs şekimi

sen+sen 1/109-1 "sensin"

dil+de+sen 2/69/4 "dildesin"

yarā+lı+san 2/182-4 "yaralısın"

şirin+sen 1/89-4 "tatlısın"

üz+lū+sen 5/5-4 "yüzlüsün"

3. teklik şahıs çekimi

°ēziz+dj 1/6-3 "azizdir"

ķardāş+tı 2/94-3 "kardeştir"

şirin+di 1/61-2 "tatlıdır"

āw+cū+dū 5/17-1 "avcıdır"

1. Çokluk Şahıs Çekimi

düşgūn+ūğ 1/126-3 "düşkünüz"

āsıl+ığ 1/140-2 "asilşz"

āmır+lı+y+jğ 1/100-1 "Amirliyiz"

efēndi+y+jğ 3/119-3 "efendiyiz"

2. çokluk şahıs çekimi

siz+siz 1/75-2

4. 3. 2. Görülen Geçmiş Zaman Çekimi

1. teklik şahıs çekimi

sıḥābı i-di-m 3/7-3 "sahihbiydim"

āw+cū i-di-m 3/122-1 "avcıydım"

āt+lı+sı i-di-m 3/131-3 "atlısıydım"

1. çokluk şahıs olumsuz çekimi

rāzı dēgıldiğ 3/62-3

4. 3. 3. Öğrenilen Geçmiş Zaman Çekimi

3. teklik Şahıs çekimi

ķızılbat i-miş 1/94-1 "Kızılbatmış"

4. 3. 4. Şart Çekimi

2.teklik Şahıs çekimi

dērtlĭ i-se-w 1/171/2 "dertliysen"

3. teklik şahıs çekimi

Bayat i-se 1/99-2 "Bayatsa" kēskūn i-se 4/13-3 "acıysa"

uzūn i-se 4/54-3 "uzunsa" fēkķĭr i-se 4/166-3 "fakirse"

güç+lū i-se 5/36-3 "güçlüyse" dōğrū i-se 5/10-3 "doğruysa"

3. teklik şahıs olumsuz çekimi

şüşē dēğĭl i-se 4/69-3 "şişe değilse"

4. 4. SIFAT

Sıfatlar, adlardan önce gelerek onları niteleyen, nasıl olduklarını gösteren veya çeşitli yönlerden belirten sözlerdir (Korkmaz, 2014: 335).

4. 4. 1. Niteleme Sıfatları

Niteleme sıfatları nesnelerin vasıflarını bildiren sıfatlardır. Sıfatların büyük kısmını bu niteleme sıfatları teşkil eder (Ergin, 2009: 246).

gözel günler bitmēsĭn 4/65-1

ēyyĭ yoldaş sağ ēldĭ 2/139-2

bayaz dağ **ķere** teppe 1/89-2

ķere saçlar aĭārdĭ 1/217-4

ķoca dawārĭn ētĭ 4/134-3

nenēsĭz kıız **dēllĭ** kıız 4/174-2

uzūn bōylū tēllĭ kıız 4/174-4

sifle adam öz dōstūn 4/219-3

4. 4. 2. Belirtme Sıfatları

Belirtme sıfatları nesneleri belirten sıfatlardır. Bu sıfatlar nesnenin bünyesinde olan bir vasfı göstermez, nesneyi şu veya bu şekilde belirtirler. Nesneyi birkaç bakımdan belirtmek mümkün (Ergin, 2009: 247)

4. 4. 2. 1. İşaret Sıfatları

Türkiye Türkçesinde işaret sıfatı işlevini bu, şu ve o yüklenmiştir. Aslında bu, şu ve o birer zamirdir. Ancak adlar önünde sıfat görevi yüklenmişlerdir (Korkmaz, 2014: 375).

Irak Türkmen Türkçesinde işaret zamirleri bu ve o olup şu işaret zamiri bulunmamaktadır.

1. bu "bu"

gêtse de bu baş mennen 1/17-6

bu incig yaradāndı 1/40-2

bu dağlar 2/40-1

senüw bu yēşil gözüw 3/86-1

2. o "o"

o bālı 1/38-1

o yar mēnı 1/59-1

o yaralar bu dağlar 2/40-4

nölü o şad günlerden 5/2-3

4. 4. 2. 2. Sayı Sıfatları

Sayı sıfatları nesneleri sayılarını bildirmek suretiyle belirten kelimelerdir. Bunlar aslında tek başlarına sayı isimleridir (Ergin, 2009: 249).

4. 4. 2. 2. 1. Asıl Sayı Sıfatları

biñ sünbülde bir dene 1/1-2

ki kıyım bir yāzım

bu üç günlüg dünyede 4/145-3

bēş ildi yada düştüm 2/158-2

dēğişmem bin diyara 2/20-4

4. 4. 3. Soru Sıfatları

Soru sıfatları nesneleri soru hâlinde belirten sıfatlardır (Ergin, 2009: 252).

1. nece "nasıl"

nece sēwdam sürdürdüm 4/60-3

nece bildüw bu işi 4/151-2

2. nāhsı "hangisi"

nāhsı yêrde itersew 3/72-3

4. 4. 4. Belirsizlik Sıfatları

Belirsizlik sıfatları nesneleri belirsiz olarak bildiren sıfatlardır. Bu sıfatlar nesnelerin dış vasıflarını, özellikle sayılarını, mikdarlarını belirsiz olarak bildirir, belirsiz bir şekilde ifade ederler (Ergin, 2009: 254).

her şeyi al çağında 1/8-2

her gün gördüğüm yarı 1/23-3

bütün cānı kānlıdı 3/46-3

sewen hiç kimse yōhdü 1/53-3

4. 5. ZARF

Zarflar zaman- yer, hal ve mikdar isimlerdir. Tek başına sıfat olmadığı gibi tek başına zarf da yoktur. Sıfatlar gibi zarflar da tek başlarına isimden başka bir şey değildirler. Zarf kelime gruplarında sıfatın, fiilin veya başka bir zarfın mânâsını değiştiren isimlere verdiğimiz addır (Ergin, 2009: 258).

4. 5. 1. Zaman Zarfı

Fiillerin ve fiilimsilerin anlamlarını zaman bakımından belirleyen, sınırlandıran ve kesinleştiren kelimelerdir (Vural-Böler, 2015: 203).

göz yumma gece gündüz 2/127-3	gece gündüz yazdım ay 2/192-4
yârı gördüm bir kindi 3/42-1	dünen kimi öğürdü 5/7-3
zâlîm dağlandı bugün 2/1-3	ewwel bağ sıhâbıydım 3/7-3
gel gēwlîme geç erken 5/75-4	kaḥ gēdēğîn geç öldü 1/30-4
indi kuş kâwan öldüm 3/7-4	yāḥûn düştü yandı yar 2/168-4
dērdimî yar tēz bildi 1/123-3	sora özüw düşesen 4/20-3

4. 5. 2. Yer Zarfı

Eylemin gerçekleştiği yeri, eylemin gösterdiği oluş veya kılışın mekân içindeki yerini ve yönünü belirten zarflar, yer zarfları olarak bilinir (Karaağaç, 2013: 867).

bir sözüüm war gel bērij 4/80-1	kerwannan gērij kalan 2/206-3
ayağlar ora gider 4/29-4	Kifri'ydî Duz'a kārşî 2/74-2
biraz çekîl yan yērij 1/32-4	

4. 5. 3. Azlık Çokluk Zarfı

Bir sıfatta, bir zarfta, bir oluş veya kılıшта azlık çokluk gösteren, bunları azlık çokluk bakımından pekiştiren zarflardır (Korkmaz, 2003: 29).

bes bunca yırt yaḥa yar 5/73-4	gel gētme ötü biraz 1/167-2
dērdim çōḥdū yaram az 1/20-2	yaram çōḥtū oḥûm az 2/125-2
inan çoh da gētîrij 4/92-4	ağaç nanca uzunsa 4/54-3
ewlad nanca güçlüyse 5/51-3	

4. 5. 4. Durum Zarfları

Fiilin meydana geliş biçimini, sıfat ve zarfların niteliklerini belirten zarf (Korkmaz, 2003: 159).

bele düşdüm men dile 1/22-4 bu dünya **bele** gétmez 4/30-3

insafda **barabar** ol 1/120-3

4. 5. 5. Soru Zarfları

Soru sözlerinin eylemi nitelemek için kullanılması, o sözleri soru zarfı yapar, Soru zarfı, adın yerini, sayısını, durumunu ve zamanını soru yoluyla belirten zarftır (Karaağaç,2013: 709-710).

nece bildüw bu işi 4/151-2 **nece** kıwzar günēhi 4/196-4

bilmem **nece** geçirdi 5/52-3 bilbilçin şādlig **hānı** 1/52-3

sördüm bağwandan gül **hānı** 4/163-3

4. 6. ZAMİRLER

Zamirler nesneleri temsil veya işaret suretiyle karşılayan kelimelerdir. Zamirler nesnelerin dildeki gerçek karşılıkları olmayan, fakat gerekince onları ifade edebilen kelimelerdir (Ergin, 2009: 263).

4. 6. 1. Şahıs Zamirleri

Irak Türkmen Türkçesinde şahıs zamirleri şu şekildedir:

	Teklik	Çokluk
1. Kişi	men	biz
2. kişi	sen	siz
3. Kişi	o	olar

Şahıs Zamirlerinin Hâl Ekleriyle Çekimleri

Çalışmaya dâhil edilen metinlerde bütün şahıs zamirlerinin hâl ekleriyle kullanımı tespit edilememiştir. Tespit edilen şahıs zamirlerinin hâl ekleriyle kullanılışı aşağıdaki şekillerdendir:

Yalın:

men 1/4-1 sen 1/23-3 o 1/3-1

biz 3/55-1 siz 1/120-4

İlgi Hâli Eki

mēnīm 3/139-1 sēnūw 2/130-3 ōnūn 4/16-2

bizim 3/31-4

Yükleme Hâli Eki

mēnĭ 2/95-1 sēnĭ 2/96-1 ōnū 2/137-4

bizi 1/103-3 sizi 1/53-4

Yönelme Hâl Eki

mene 2/34-4 sene 1/4-2 ona 2/117-4

Bulunma Hâli Eki

men+de 4/40-3 sen+de 4/66-4 o+n+da 2/98-2

Ayrılma Hâli Eki

men+nen 3/47-1 sen+nen 3/42-3 o+n+dan 5/12-4

biz+den 1/30-3 siz+den 2/92-1

Eşitlik Hâli Eki

Bizim+ce 1/53-4

3. 6. 2. İşaret Zamirleri

Irak Türkmen Türkçesinde işaret zamirleri bu, o, bular ve olar şeklinde kullanılmakta olup şu ve şular şekilleri kullanılmamaktadır.

İşaret Zamirlerinin Hâl Ekleriyle Çekimleri**Yalın Hâli:**

bu 1/6-1 o 1/38-2

İlgi Hâli Eki

bunun 3/123-2

Yükleme Hâli Eki

bunu 4/81-4 öňü 2/137-5

Ayrılma Hâli Eki

ondan 5/12-4

Bulunma Hâli Eki

onda 2/118-2

Yönelme Hâli Eki

ona 1/160-1

4. 6. 3. Belirsizlik Zamirleri

Zamirler, varlığı belirli ölçekler içinde öbeklendirerek bildiren sözlerdir. Zamirler, sözlüklerin anlamları en geniş ve bu yüzden de kullanım sıklıkları en yüksek sözlerdir. İşte bu yüzden, zamir çekimleri, bütün dillerde düzensizdir ve onlar üzerinde büyük ses ve biçim olayları görülür (Karaağao, 2013: 187).

1. Kimse "kimse"

bizimce kimse sizi 1/53-4

Türkmen er dögrü kimse 1/71-3

nēfsjne uyan kimse 1/214-3

çoh kimse sähj b çıhar 4/56-4

kiymeti olan kimse 4/143-3

2. Hēpsj "hepsi"

hēpsj Türkmen dillidi 1/104-3

hēpsj dili üzünnen 3/115-3

3. Şey "şey"

çürük şey me° de bular 1/198-2

ki şey baş bayaz eder 3/125-3

gēwjliden atylan şey 4/198-3

4. 6. 4. Dönüştürülük Zamirleri

Irak Türkmen Türkçesinde dönüştürülük zamiri "öz" kelimesidir

özüm 1/85-4

özüm 1/41-4

4. 6. 5. Soru Zamirleri

Bunlar nesneleri soru şeklinde temsil eden, onların soru şeklindeki karşılıkları olan, onları soru hâlinde ifade eden, onları sormak için kullanılan zamirlerdir (Ergin, 2009: 276).

1. Kim

Kim hânçı kim kerwânçı 3/135-2

siz sâttüwüz kim âlı 4/135-44

2. Ne

Ölen maldan ne apârı 4/38-2

4. 7. FİİL

Fiiller hareketleri karşılayan kelimelerdir. Hareket kelimesini burada tabîî mânâsı ile alıyor ve nesnelerin zaman ve mekân içindeki her türlü yapma, olma ve durumları için kullanılıyor (Ergin, 2009: 280).

4. 7. 1. Yapı Bakımından Fiiller

4. 7. 1. 1. Basit Fiiller

Yapı ve anlam bakımından daha basit öğelere ayrılmayan, tek veya iki heceli kök durumundaki fiil (Korkmaz, 2003: 37).

bağ -1/10-1 "bak"

ol -1/54-2 "ol-"

gör- 1/134-2 "gör-"

çek- 2/56-4 "çek-"

ğaw- 2/138-1 "kov-"

at- 2/202-2 "at-"

koy- 3/33-3 "koy-"

gel- 3/129-4 "gel-"

bil- 4/79-3 "bil-"

tök- 4/172-4 "dök'"

ğal- 5/16-2 "kal-"

al- 5/73-2 "al-"

4. 7. 1. 2. Türemiş Fiiller

Türemiş fiiller, adlara ya da fiil kök ve gövdelerine çeşitli türetme ekleri getirilerek kurulmuş olan fiillerdir (Korkmaz, 2014: 489).

döl-dür 1/133-2 "doldur"

sön-dür-dü-w 2/30-3 "söndürdün" yân-dır-sın 3/32-3 "yandırısın"

dir-i-l-sin 1/7-3 "dirilsin"

āç-ı-l-ı 1/43-3 "açılır"

4. 7. 1. 3. Birleşik Fiiller

En az iki kelimededen meydana gelen fiile birleşik fiil denir. Birleşik fiil, bir yardımcı fiilin bir isme veya bir fiil şekline eklenmesiyle meydana getirilir (Özkan-Toker-Aşçı, 2016: 76).

4. 7. 1. 3. 1. İsim + Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller

sabr ėt-dj-m 1/33/5 "sabrettim"	lűtf ėle- 1/11-3 "lűtfeyle"
hizmet ėt-se-w 1/4-3 "hizmetetsen"	ķul ol- 1/145-2 "kul olmak"
ħal ol-ma-yan 1/16-3 "halolmayan"	terk ėt-mez 3/113-2 "terk etmez"
zulm ėt-me 5/94-4 "zuletme"	reħm ėt-mez 4/125-4 "rahmetmez"
aħ ėt-me-m 1/119-4 "ah etmem"	

4. 7. 1. 3. 2. Fiil + Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller

4. 7. 1. 3. 2. 1. Yeterlilik Fiili

Irak Türkmen Türkçesinde olumlu ve olumsuz yeterlilik ifadesi , "bilmek" fiili ile oluşturulur.

1. teklik şahıs olumsuz çekimi

durabilmem 1/44-1	dönĕbjlmem 1/17-5	dűzebilmem 1/204-1
-------------------	-------------------	--------------------

3. teklik şahıs olumsuz çekimi

yarabilmez 1/129-1	ķalābilmez 3/108-1	anlatābjlmez 3/154-3
olābjlmez 4/191-4		

4. 7. 2. Fiil Çekim Ekleri

4. 7. 2. 1. Şahıs Ekleri

4. 7. 2. 1. 1. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri

Teklik

1. şahıs -am / -em

tānı-r-am 4/167-4 "tanıyorum"	yalwar-r-am 2/186-3 "yalvarırım"
-------------------------------	----------------------------------

2. şahıs -san / -sen

ōħ-ű-san 2/126-2 "okuyorsun"	bul-ma-san 4/218-4 "bulmazsın"
------------------------------	--------------------------------

3. şahıs Ø

gēz-irj 5/72-2 "geziyor"

sēw-er 1/25-2 "sever"

Çokluk

1. şahıs -İğ/-Uğ, -İh/-Uh

sēw-ēr-ig 1/72-2 "severiz"

dön-ēr-ig 3/55-4 "döneriz"

2. şahıs slz / -sUz

2. çokluk şahıs eki örnekleri çalışmamızda geçmemektedir

3. şahıs -lar / -ler

di-y-il-ler 1/61-3 "diyorlar"

kat-maz-lar 1/96-4 "katmazlar"

4. 7. 2. 1. 2. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri

Teklik

1. şahıs -m

düş-tū-m 2/158-4 "düştüm"

gir-se-m 1/90-1 "girsem"

2. şahıs -w

yān-dū-w 3/43-3 "yandın"

gör-se-w 1/164-3 "görsen"

3. şahıs Ø

ēn-dj 5/63-2 "indi"

al-sa 1/63-2 "alsa"

Çokluk

1. şahıs -ğ / -h

al-mā-dj-ğ 1/58-4 "almadık"

2. şahıs -wuz/-wüz

āt-tū-wüz 4/135-3 "attınız"

3. şahıs -lar / -ler

sāl-dj-lar 1/56-4 "saldılar"

tut-sa-lar 3/114-1

4. 7. 2. 1. 3. Emir Çekimlerinde Kullanılan Şahıs Ekleri

Teklik

1. şahıs –Im / -Um

yāt-ım 1/1-3 "yatayım"

2. şahıs "gĪnAn/ gŪnAn, eksiz

gir 3/6-3"gir" gör-gŭnen 3/132-4 "gör"

3. şahıslar –sIn / -sUn

düş-sŭn 3/2-4 "düşsün"

Çokluk

Çokluk 1. Şahıs Emir eki yerine çokluk 1. Kişi istek eki kullanılır.

2. şahıs-n , -In, -Un,-wIn, -wUn

gir-in 1/9-2"gin" sŏr-ŭn 2/156-3 "sorun"

3. şahıs -sĪnAr/ sUnAr, sĪnnAr / sUnnAr

dē-mē-sĭnler 4/194-4 "demesinler"

4. 7. 2. 2. Kipler

4. 7. 2. 2 . 1. Basit Kipler

4. 7. 2. 2. 1. 1. Şimdiki Zaman

Irak Türkmen Türkçesinde şimdiki zaman ekleri şu şekildedir: -r, -Ir, ,Ur, -IrI, UrU. Olumsuz eki ise –mI/-mU.–ma- fiilden fiil yapma eki, ekin ünlüsüyle benzeşerek –mI, -mU şekline girer.

1. teklik Şahıs çekimi

yān-ır-am 1/167-3 "yanıyorum"

ēn+ır-em 3/46-1 "iniyorum"

kız-ı-n-ır-am 3/23-4 "ısınıyorum"

tānı-r-am 4/167-4 "tanıyorum"

1. teklik şahıs olumsuz çekimi

gŏr-mŭ-r-em 1/23-4 "görmüyorum"

bil-mi-r-em 2/101-4 "bilmiyorum"

inan-mı-r-am 2/91-4 "inanmıyorum"

2. teklik şahıs çekimi

2. teklik ve çokluk çekiminde şimdiki zamanın |r| ünsüzü düşmektedir.

dāl-ı-san 2/66-4 "dalıyorsun"

ōḥ-ü-san 2/126-2 "okuyorsun"

tān-ı-san 5/71-1 "tanıyorsun"

ār-ı-san 5/19-1 "arıyorsun"

ḳorḥ-u-san 3/116-4 "korkuyorsun"

2. teklik şahıs olumsuz çekimi

ḳōy-mü-san 2/90-4 "koymuyorsun"

3. teklik şahıs çekimi

Şimdiki zaman eki ünlülerden sonra geldiğinde fiili tabanındaki ünlüyü daraltır.

bēklj-rj (<bekle-ri) 3/184-1 "bekliyor"

bēnzj-rj (<benze-ri) 3/75-3 "benziyor"

yāḡ+lj-rj (<yaḡ+la-rı) 4/156-1 "yağlıyor"

dāḡ+lj-rj 4/156-1 (< daḡ+la-rı) "dağlıyor"

ḳēk-irj 3/115-4 "çekiyor"

ēṭ-irj 3/110-4 "ediyor"

sāw-ürü 4/221-4 "savuruyor"

ḳāw-ürü 4/221-2 "kavuruyor"

göl-ürü 2/21-3 "gülüyor"

bās-ırj 3/27-1 "basıyor"

gēz-irj 5/72-2 "geziyor"

3. teklik şahıs olumsuz çekimi

düş-mü-rü 3/46-4 "düşmüyor"

tut-ü-l-mü-rü 3/46-2 "tutulmuyor"

gēl-mj-rj 3/99-8 "gelmiyor"

dāḡ-l-l-mj-rj 3//96-3 "dağılmıyor"

dur-mü-rü 3/73-3 "durmuyor"

gör-ü-n-mü-rü 3/160-2 "görünmüyor"

3. çokluk şahıs çekimi

Şimdiki zaman üçüncü çokluk şahıs çekiminde r-l benzeşmesi sonucu |r| ünsüzünün |l|'ye döndüğünü görmekteyiz.

ol-ul-lar 1/61-3 "oluyorlar"

di-y-il-ler 1/61-3 "diyorlar"

sēp-ıl-ler 1/69-3 "sepiyorlar"

bēnz-ıl-ler 1/87/3 "benziyorlar"

sēw-ıl-ler 1/219/6 "seviyorlar"

4. 7. 2. 2. 1. 2. Geniş Zaman (-r/-Ar)

1. teklik şahıs çekimi

Irak Türkmen Türkçesinde |r| ile biten fiillerin 1. teklik ve 1. çokluk şahıs çekimlerinde geniş zamanın ünlüsü düşmektedir. Ayrıca |l| ünsüzü ile biten fiillerde |r|~|l| benzeşmesi görülmektedir.

ahtar-r-am 1/65-4 "ararım"	çāğır-r-am 1/178-4 "çağırırım"
tut-ar-am 1/119-3 "tutarım"	bas-ar-am 5/63-3 "basarım"
āt-ı-l-l-am 1/85-4 "atılırım"	ol-l-l-am 2/60-4 "olurum"
dal-l-am 2/60-3 "dalarım"	sêw-er-em 2/46-2 "severim"
gel-l-em 2/97-1 "gelirim"	yalwar-r-am 2/186-3 "yalvarırım"
yān-dır-r-am 2/170-3 "yandırırım"	bekle-r-em 2/185-2 "beklerim"
yan-ar-am 3/71-3 "yanarım"	döl-dür-r-am 5/48-2 "doldururum"
kal-l-am 3/11-3 "kalırım"	bil-l-em 4/60-2 "bilirim"

1. teklik şahıs olmsuz çekimi

kaç-ma-m 1/17-3 "kaçmam"	ol-ma-m 3/38-1 "olmam"
kês-me-m 2/106-4 "kesmem"	iste-me-m 3/127-3 "istemem"
dēgiş-me-m 2/36-3 "değişmem"	çek-ı-l-me-m 5/18-4 "çekilmem"
bil-me-m 5/52-3 "bilmem"	kat-ma-m 3/162-2 "katmam"

2. teklik şahıs çekimi

2. teklik ve çokluk şahıslarda geniş zaman ekinin| r | ünsüzü çekim sırasında düşmektedir.

düş-e-sen 4/42-4 "düşersin"	yılın-a-san 4/206-4 "yenilirsin"
-----------------------------	----------------------------------

2. teklik şahıs olumsuz çekimi

bul-ma-san 4/218-4 "bulmazsın"

3. teklik şahıs çekimi

3. teklik şahıs çekiminde geniş zaman ekinin |r|'si bazen düşmektedir.

ōl-ū 1/60-4 "olur"	yān-dır-ı 1/39-4 "yandırır"	bil-i 1/37-3 "bilir"
sew-er 1/25-2 "sever"	düş-er 1/26-2 "düşer"	wur-ar 2/54-2 "vurur"
qorh-ar 2/27-3 "korkar"	gēl-ı 2/10-1 "gelir"	oy-ar 2/112-2 "oyar"
qur-ū-l-ū 2/157-3 "kurulur"	tök-er 3/94-2 "döker"	ahtār-ı 3/1-2 "arar"
ēn-dır-ı 3/87-4 "indirir"	ōl-ū 3/168-3 "olur"	gētır-ı 3/114-4 "getirir"
kēs-er 3/102-2 "keser"	bas-ar 3/156-3 "basar"	at-ar 4/1-1 "atar"
qaw-ar 3/138-3 "kovar"	göl-er 4/56-2 "güler"	qoy-ar 4/26-1 "koyar"

3. teklik şahıs olumsuz çekimi

baqla-maz 1/63-3 "baqlamaz"	qoy-maz 1/1-3 "koymaz"
yān-dır-maz 1/148-4 "yandırmaz"	qan-maz 2/137-2 "kanmaz"
bit-mez 5/24-2 "bitmez"	seleş-mez 3/6-2 "konuşmaz"
sēw-mez 3/1-2 "sevmez"	al-maz 3/113-4 "almaz"
qıh-ar-maz 3/146-1 "qıkmaz"	eg-mez 3/121-1 "eğmez"
apar-maz 3/126-4 "götürmez"	ol-maz 4/43-2 "olmaz"
biş-mez 4/41-1 "pişmez"	āt-ı-l-maz 4/40-1 "atılmaz"
olaş-maz 4/32-4 "ulaşmaz"	gēt-mez 4/30-3 "gitmez"

1. çokluk şahıs çekimi

|l| ünsüzü üle biten fiillerde |r|~|l| benzeşmesi görülmektedir.

sēw-ēr-ıg 1/72-2 "severiz"	geç-ēr-ıg 1/124-3 "geçeriz"	bil-l-ıg 2/165-3 "biliriz"
dön-er-ıg 3/55-4 "döneriz"	ōl-l-ıg 3/119-1 "oluruz"	qāl-l-ıg 3/119-4 "kalırız"

3. çokluk şahıs olumsuz çekimi

qat-maz-lar 1/96-4 "katmazlar"

4. 7. 2. 2. 1. 3. Görülen Geçmiş Zaman (-DI -DU)

1. teklik şahıs çekimi

gör-dü-m 1/67-4 "gördüm"	āt-dı-m 1/13-3 "attım"
dayān-dı-m 1/33-6 "dayandım"	bil-di-m 5/5-4 "bildim"
yān-dır-dım 1/133-4 "yandırdım"	düş-tü-m 2/158-4 "düştüüm"
wēr-dı-m 2/154-3 "verdim"	sēw-dı-m 2/142-3 "sevdım"
aldān-dı-m 2/142-3 "aldandım"	koḥlā-dı-m 3/81-3 "kokladım"
bāḥ-tı-m 4/163-4 "baktım"	

1. teklik şahıs olumsuz çekimi

dē-mē-dı-m 1/33-5 "demedim"	yan-mā-dı-m 1/35-1 "yanmadım"
al-mā-dı-m 2/153-2 "almadım"	yat-mā-dı-m 3/7-2 "yatmadım"
tap-mā-dı-m 5/55-4 "bulmadım"	

2. teklik şahıs çekimi

Irak Türkmen Türkçesinde görülen geçmiş zamanın 2. teklik şahıs eki –w şeklindedir. Eski Türkçede ḡḡ/ḡ nöbetleşmesi neticesinde g>w değişimi geçirerek bugünkü şeklini almıştır.

wur-dü-w 2/41-3 "vurdun"	sāl-dü-w 2/126-3 "saldın"
yān-dü-w 3/43-3 "yandın"	bil-dü-w 4/151-2 "bildin"
wēr-dü-w 5/59-3 "verdin"	

2. teklik şahıs olumsuz çekimi

gel-mē-dü-w 5/88-1 "gelmedin"

3. teklik şahıs çekimi

ḡāt-ı-l-dı 1/56-2 "katıldı"	oyān-dı 1/34-1 "oynadı"
dōl-dü 1/57-4 "doldu"	ḡēç-ı-r-dı 5/52-3 "geçirtti"
tut-dü 1/31-2 "tuttu"	dōn-dü 2/71-1 "döndü"

gõr-dũ 2/92-3 "gördü" dağ-lā-dı 2/176-3 "dağladı"

yētiş-tı 2/189-3 "yetişti" boyā-dı 3/124-4 "boyadı"

düz+lē-dı 3/93-4 "düzeltti" ƙāl-dı 3/64-1 "kaldı"

āl-dı 3/117-4 "aldı" ōl-dũ 3/182-1 "oldu"

tõk-ũ-l-dũ 4/194-2 "döküldü" ƙōy-dũ 5/1-2 "koydu"

çal-dı 4/140-1 "çaldı" yān-dı 5/42-4 "yandı"

3. teklik şahıs olumsuz çekimi

yağ-mā-dı 1/69-1 "yağmadı" ƙat-mā-dı 2/105-3 "katmadı"

1. çokluk şahıs çekimi

gēç-dı-ğ 1/75-4 "geçtik" ēk-dı-ğ 3/55-1 "ektik"

sür-dũ-ğ 3/55-2 "sürdük" āç-dı-ğ 3/119-3 "açtık"

wēr-dı-ğ 3/79-4 "verdik" sāt-dı-ğ 4/135-3 "sattık"

yē-dı-ğ 5/90-3 "yedik"

1. çokluk şahıs olumsuz çekimi

al-mā-dı-ğ 1/58-4 "almadık"

2. çokluk şahıs çekimi

Irak Türkmen Türkçesinde görülen geçmiş zamanın 2. çokluk şahıs eki -wUz şeklindedir. Eski Türkçede ñg/ñ > g/ğ nöbetleşmesi neticesinde -ñuz/-ñüz > -ğuz/ -güz şekline dönüşmüştür. -ğ/-g>-w benzeşmesi neticesinde bugünkü şekli ortaya çıkmıştır.

sāt-tũ-wũz 4/135-4 "sattınız" āt-tũ-wũz 4/135-3 "attınız"

3. çokluk şahıs çekimi

tut-dũ-lar 1/56-3 "tuttular" ƙōy-dũ-lar 1/75-3 "koydular"

sāl-dı-lar 1/56-4 "saldılar" yān-dır-dı-lar 5/77-2 "yandırdılar"

tõk-tũ-ler 2/103-4 "döktüler" dē-dı-ler 3/161-1 "dediler"

dēg-dı-ler 3/8-2 "değdiler"

4. 7. 2. 2. . 1. 4. Öğrenilen Geçmiş Zaman Çekimi

Eski Türkçede öğrenilen geçmiş zaman eki (-mış/ -miş) şeklindedir. Yuvarlak ünlülerden sonra , çok nadir olarak (-muş/ -müş) olur (Akalin, 2007: 81).

Eski Uygur Türkçesinde öğrenilen geçmiş kipi şekil ve zaman eki olarak isim-fiil kökenli (-mış/-miş) kullanılır. öğrenilen geçmiş zaman kipi, şekil olarak bildirme, zaman olarak da dolaylı geçmiş zamanı ifade eder (Eraslan, 2012:341).

Karahanlı Türkçesinde öğrenilen geçmiş zaman (-mış/ -miş) ekleri ile yapılmaktadır. Ek yuvarlak ünlülü fillere de (-mış/-miş) şeklinde getirilmektedir (Hacıeminoğlu, 2013:186).

Kıpçak Türkçesinde duyulan geçmiş zaman kipinin –p'li şekli karşımıza çıkmaktadır. Batı Türkçesinde gelüpsin, girüpdür "gibi şekilleri kullanılan ve bugün daha çok Azerbaycan sahasında yayılan bu çekim öğrenilen geçmiş zaman için –mİş sıfat fiili yanında ikinci bir türü oluşturmuştur. Ayrıca Kıpçak Türkçesinde önce –mİş, sonraları da –GAn ekinin kullanıldığı bu sıfat-fiil kuruluşunun ET'deki ilk yapısı fiil+ -mİş+ şahıs zamirleri şeklindedir (unıtmıŝ men , beklemiŝ sen, işlemiş) vs (Öner,2013: 156-161).

Eski Anadolu Türkçesinde duyulan geçmiş zamanın hem mİş hem y (UP) dUr(U)r şekli vardır. y (UP) dUr(U)r eki, –(y) Up zarf-fiili eki ile dur(ur) bildirme şeklinin birleşmesinden meydana gelmiştir (Gülsevin, Boz, 2004: 118-119).

Kerkük ağzında öğrenilen geçmiş zaman eki 1. Teklik ve çokluk şahısta –mİş/-mUş, ikinci teklik ve çokluk şahısta hem –Ip/-Up şeklindedir. 3. teklik ve çokluk şahıs ekleri olarak ise bazen –Ip/-Up bazen de –mİş/-mUş kullanılır.

1. teklik şahıs çekimi

düş-müş-em 1/55-4 "düşmüşüm"	itir-miş-em 2/53-3 "yitirmişim"
ķōy-müş-am 2/76-4 "koymuşum"	öl-müş-am 3/100-3 "olmuşum"
yalwār-mış-am 2/78-3 "yalvarmışım"	öl-müş-am 2/162-3 "olmuşum"
gēl-mış-em 2/106-2 "gelmişim"	ses+lēn-mış-em 3/127-1 "seslenmişim"

Kerkük'e bağlı Altunköprü kasabasında yaşayan Türkmenler 1. teklik öğrenilen geçmiş zaman çekiminde Ib/-Ub şekillerini de kullanmaktadırlar.

ķāl-ıb-am 2/185-4 "kalmışım"

1. teklik şahıs olumsuz çekimi

yat-mā-mış-am 2/131-2 "yatmamışım"

2. teklik şahıs çekimi

ķāl-ıb-san 4/172-1 "kalmışsın"

gēl-ıb-sen 5/59-2 "gelmişsin"

ōrt-ūb-sen 4/172-2 "örtmüşsün"

ōl-ūb-san 5/27-3 "olmuşsun"

3. teklik şahıs çekimi

Öğrenilen geçmiş zaman 3. teklik şahıs –İb/ -Ub çekimi

dōl-ūb 1/47-2 "dolmuş"

ōl-ūb 1/21-3 "olmuş"

yān-dır-ıb 1/172-2 "yandırmış"

ēd-ıb 2/76-3 "etmiş"

bulān-ıb 2/17-4 "bulanmış"

ķāh-ıb 4/35-2 "kalkmış"

yān-dır-ıb 2/95-2 "yandırmış"

gēd-ıb 4/35-1 "gitmiş"

dōl-ūb 3/76-1 "dolmuş"

ķēk-ıb 2/116-2 "çekmiş"

ķāl-ıb 3/162-3 "kalmış"

dōn-ūb 3/2-2 "dönmüş"

sār-ı-b 4/113-2 "sarmış"

wur-ūb 3/96-1 "vurmuş"

Öğrenilen geçmiş zaman 3. teklik şahıs –mİş/ -mUş çekimi

kūs-müş 2/29-3 "küsmüş"

wur-müş 2/11-2 "vurmuş"

ķır-ı-l-mış 2/155-4 "kırılmış"

bāt-mış 1/94-4 "batmış"

ķudūr-müş 4/59-2 "kudurmuş"

3. teklik şahıs olumsuz çekimi

ķıvrıl-mā-mış 3/152-2 "kıvrılmamış"

gör-mē-mış 4/59-1 "görmemiş"

beslen-mē-mış 4/48-3 "beslenmemiş"

1. çokluk şahıs çekimi

Genel Türkçede öğrenilen geçmiş zaman zamir kökenli şahıs ekleriyle yapılmaktayken Kerkük Türkmen ağzında öğrenilen geçmiş zaman 1. çokluk şahıs çekimi – ğ ekiyle yapılmaktadır.

gör-müş-üğ 4/108-4 "görmüşüz"

ķur-müş-üğ 4/108-1 "kurmuşuz"

dur-müş-üğ 4/108-2 "durmuşuz"

1. çokluk şahıs olumsuz çekimi

gör-mē-miş-iğ 4/108-3 "görmemişiz"

2. çokluk şahıs çekimi

dāğ+lı-y-ıb-sız 3/54-2 "dağlamışsınız"

bāğ+lı-y-ıb-sız 3/54-4 "bağlamışsınız"

3. çokluk şahıs çekimi

wur-üp-lar 1/41-2 "vurmuşlar"

tut-üp-lar 1/215-4 "tutmuşlar"

kur-üb-lar 3/92-4 "kurmuşlar"

ört-üb-ler 3/175-2 "örtmüşler"

4. 7. 2. 2. . 1. 5. Gelecek Zamnan (-AcAğ)

1. çokluk şahıs çekimi

bil-eceğ 2/37-3 "bilecek"

4. 7. 2. 2. 2. Tasarlama Kipleri

4. 7. 2. 2. 2. 1. İstek (-A)

1. teklik şahıs çekimi

gel-e-sen 4/39-2 "gelesin"

1. çokluk şahıs çekimi

gēd-ēğın 1/30-4 "gidelim"

gēç-eğ 1/7-4 "geçelim"

gēd-eğ 1/78-2 "gidelim"

gör-eğ 1/114-4 "görelim"

kur-ağ 3/79-1 "kuralım"

4. 7. 2. 2. 2. 2. Emir Kipi

1.teklik şahıs çekimi : +Im/+Um

-Im/-Um ekleri emirden ziyade istek ifade etmeye başlamıştır.

āl-ım 2/58-3 "alayım"

ōhū-y-üm 2/23-3 "okuyayım"

ķōy-üm 2/37-2 "koyayım"

olāş-ım 2/99-4 "ulaşayım"

gēç-ım 4/63-2 "geçeyim"

1. teklik şahıs olumsuz çekimi

ēg-mj-y-ım 2/156-4 "eğmeyeyim"

2. Teklik Şahıs Çekimi: Eksiz/ +gınan/ +ginen

Köktürkçede 2. teklik şahısta ek kullanılmaz. Fiil tabanları eksiz olduklarında zaten 2. teklik şahısı ifade eder. Teklik 2. şahısta pekiştirme amacıyla –gIl eki kullanılır (Ercilasun, 2012: 184).

Karahanlı Türkçesinde 2. teklik şahıs emir ekinin farklı şekilleri vardır. Eksiz- -gıl/ -gil, -gın/-gin ve ünleme edatları (Hacıeminoğlu, 2013: 190).

Kıpçak Türkçesinde ise 2. teklik şahıs emir eki –gıl, -kıl, -gul- -gın, -kın şeklindedir (Argunşah, Yüksekaya, 2015: 342).

Çalışmamızda geçen 2. teklik şahıs örnekleri:

bağ 1/10-2 "bak"	çewır-ginen 1/47-4 "çevir"	düşün 1/176/2 "düşün"
koy 2/93-3 "koy"	bil-ginen 2/118-4 "bil"	sēr-ginen 5/90-2 "ser"
yān-dır 2/138-2 "yandır"	gōr-gūnen 3/132-4 "gör"	düş-gūnen 3/23-2 "düş"
apar 3/10-3 "götür"	gir 3/6-3 "gir"	koy 4/4-3 "koy"
inan 4/175-3 "inan"	çewır 4/203-3 "çevir"	

2. teklik şahıs olmusuz çekimi

gēt-me 1/26-3 "gitme"	koy-ma 1/12-3 "koyma"	inan-ma 2/171-4 "inanma"
yum-ma 2/127-3 "yumma"	sat-ma 2/117-1 "satma2"	gir-me 3/12-3 "girme"
kat-ma 4/36-3 "katma"	gūwen-me 4/28-3 "güvenme"	dōn-me 4/226-1 "dönme"
deg-me 4/150-1 "değme"		

al- fiilinin 2. teklik şahıs emir çekimi "ala" şeklinde de kullanılabilir. Sondaki |a| ünlüsü pekiştirme ifade eder.

ala 5/87-4

3. teklik şahıs çekimi:+sIn/+sUn

çih-sın 1/7-4 "çıksın"	apār-sın 1/12-3 "götürsün"	ahtār-sın 1/145-4 "arasın"
gēl-sın 2/28-3 "gelsin"	dayān-sın 2/1742	ōl-sün 2/11-4 "olsun"
düş-sün 3/2-4 "düşsün"	az+āl-sın 4/190-3 "azalsın"	kāh-sın 4/217-1 "kalksın"
tōk-ū-l-sün 4/125-2 "dökülsün"		

3. teklik şahıs olumsuz çekimi

deg-mē-sjn 2/115-4 "değmesin"	itir-mē-sjn 3/71-1 "yitirmesin"
aç-mā-sjn 3/35-1 "açmasın"	bağ-mā-sjn 4/138-1 "bakmasın"
èt-mē-sjn 4/65-4 "etmesin"	bit-mē-sjn 4/65-1 "bitmesin"
yıh-mā-sjn 4/138-2 "yıkmasın"	ol-mā-sjn 5/47-2 "olmasın"

2. çokluk şahıs çekimi: -In / -Un , wUn

gir-in 1/9-2	öl-ün 1/54-3	gēç-ın 1/117-3
sör-ün 2/156-3	wēr-ın 3/40-1	

-wUn örneği metnimizde geçmemektedir.

3. çokluk şahıs çekimi : -sInlAr/- sUnlAr, sInnAr /-sUnnAr

çal-mā-sjnlar 4/22-4	dè-mē-sjnler 4/194-4	ē̃t-sjnler 4/62-2
----------------------	----------------------	-------------------

Metnimizde -sInnAr /-sUnnAr örnekleri geçmemektedir.

4. 7. 2. 2. 2. 3. Şart Kipi

1. teklik şahıs çekimi

gir-se-m 1/90-1 "girsem"	yan-sa-m 1/153-3 "yansam"	dè-se-m 2/190-1 "desem"
çēwır-se-m 3/5-3 "çevirsem"		

1. teklik şahıs olumsuz çekimi

yētiş-me-sem 1/30-6 "yetişmesem"	dè-me-se-m 4/19-2 "demesem"
----------------------------------	-----------------------------

2. teklik şahıs çekimi

düş-se-w 1/40-3 "düşsen"	al-sa-w 1/46-4 "alsan"	wēr-se-w 5/2-4 "versen"
ahtar-sa-w 1/171/3 "arasan"	gör-se-w 1/164-3 "görsen"	ķōnüş-sa-w 2/94-2 "konuşsan"
ol-sa-w 2/117-3 "olsan"	çal-sa-w 3/111-6 "çalsan"	wur-sa-w 4/43-4 "vursan"
ķoy-sa-w 4/18-3 "koysan"	bağ+la-sa-w 4/8-3 "bağlasan"	al-sa-w 4/84-1 "alsan"
sıh-sa-w 4/166-4 "sıksan"	ķız-sa-w 4/220-1 "kızsan"	gir-se-w 4/102-4 "girsan"
iste-se-w 4/125-1 "istesen"	ķır-sa-w 5/9-4 "kırsan"	

3. teklik şahıs çekimi

al-sa 1/63-2 "alsa"	gêt-se 1/17-4 "gitse"	gel-se 1/78-3 "gelse"
kon-sa 1/203-3 "konsa"	gir-se 2/80-3 "girse"	kağ-sa 4/207-1 "kalksa"
göl-se 2/91-1 "gölse"	ol-sa 2/127-1 "olsa"	dè-se 4/107-3 "dese"
uzat-sa 2/187-3 "uzatsa"	dön-se 3/111-7 "dönse"	parla-sa 4/83-3
ğudür-sa 4/179-3 "kusursa"	os-sa 4/10-3 "olsa"	ek-se 4/201-3 "ekse"
küs-se 4/11-3 "küsse"		

3. teklik şahıs olumsuz çekimi

ol-ma-sa 2/77-4 "olmasa"

3. Çokluk Şahıs Çekimi

tut-sa-lar 3/114-1 "tutsalar"

4. 7. 3. Fiillerin Birleşik Çekimi

4. 7. 3. 1. Hikâye

4. 7. 3. 1. 1. Geniş Zamanın Hikâyesi

1. teklik şahıs çekimi

éd-er i-di-m 5/17-3 "ederdim"

1. teklik şahıs olumsuz çekimi

yap-māz i-di-m 3/118-4 "yapmazdım"

ayrı+l-maz i-di-m 1/30-5 "ayrılmazdım"

3. teklik Şahıs Çekimi

beslēn-jr- i-di 4/34-4 "beslenirdi"

gör-ŭ-l-ŭ i-di 5/32-4 "görülürdü"

4. 7. 3. 1. 2. Şimdiki Zamanın Hikâyesi

1. Teklik Şahıs Çekimi

isti-r i-di-m (< iste-r i-di-m)1/56-1 "istiyordum"

4. 7. 3. 1. 3. Şart Kipinin Hikâyesi

1. Teklik Şahıs Çekimi

ās-ı-l-sa i-di-m 1/142/1 "asılıydım"

gör-se i-di-m 2/149-4 "görseydim"

bil-se i-di-m 2/100-4 "bilseydim"

2. teklik şahıs çekimi

ōḥū-sa i-di-w 2/123-4 "okusaydın"

3. teklik şahıs çekimi

ol-sa i-di 4/34-3 "olsaydı"

4. 7. 3. 1. 4. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

1. teklik şahıs olumsuz çekimi

biş-mē-miş i-di-m 1/187-3 "pişmemişdim"

3. teklik şahıs çekimi

yāz-ı-l-mış i-di 5/68-4

4. 7. 3. 1. 5. İstek Kipinin Hikâyesi

1. teklik şahıs çekimi

düş-e i-di-m 2/164-2 "düşeydim"

1. teklik Şahıs Olumsuz Çekimi

öl-mü-y-e i-di-m 2/166-3 "ölmeyeydim"

2. teklik şahıs çekimi

çal-a i-du-w 3/66-4 "çalaydın"

3. teklik şahıs çekimi

kon-a i-di 3/61-2 "konaydı" dön-e i-di 3/61-4 "döneydi" ol-a i-di 4/35-3 "olaydı"

4. 7. 3. 2. Rivâyet

4. 7. 3. 2. 1. Geniş Zamanın Rivâyeti

3. teklik Şahıs Çekimi

ōḥ-ūr- i-miş 4/33-2 "okurmuş"

4. 7. 3. 3. Şart

4. 7. 3. 3. 1. Geniş Zamanın Şartı

2. teklik şahıs çekimi

dile-r i-se-w 1/162-3 "dilersen" tut-ar i-se-w 1/212-3 "tutarsan"

iste-r i-se-w 4/39-1 "istersen"

3. teklik şahıs çekimi

ağla-r i-se 2/54-4 "ağlarsa" õhu-r i-se 2/374 "okursa"
gêd-er i-se 4/29-3 "giderse" yığ-ar i-se 5/50-4 "toplarsa"

3. teklik şahıs olumsuz çekimi

gör-mez i-se 2/193-4 "görmezse"

4. 7. 3. 3. 2. Şimdiki Zamanın Şartı

2. teklik şahıs çekimi

inan-mı-r i-se-w 4/87-4 "inanmıyorsan"

4. 7. 3. 3. 3. Görülen Geçmiş Zamanın Şartı

2. teklik şahıs çekimi

istē-dj i-se-w 4/19-4 "istediysen" konuş-tū i-se-w 4/2-2 "konuştuysan"
gir-di i-se-w 4/59-3 "girdiysen" gēl-dj i-se-w 4/109-1 "geldiysen"

3. teklik şahıs çekimi

ķāz-dj i-se 4/119-4 "kazdıysa" ōl-dū i-se 4/126-3 "olduysa"
ēg-i-l-dj i-se 4/1-3 "eğildiyse" ōl-dū i-se 5/33-3 "olduysa"

4. 7. 3. 3. 4. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Şartı

3. teklik şahıs çekimi

gēç-mjš i-se 2/195-4 "geçmişse" ķāt-mjš i-se 3/23-1 "katmışsa"
gēl-mjš i-se 4/164-3 "gelmişse"

4. 7. 4. Sıfat Fiiller

Sıfat-fiiller, bir yanları ile sıfat bir yanları ile fiilerdir. Fiil özellikleri dolayısıyla, kendilerine var olan hareket ve zaman kavramlarını, ad oldukları sığata aktararak varlıkları ve nesneleri hareket ve zaman gösterme özellikleri ile geçişı olarak vasıflandırırılar (Korkmaz, 2014: 784)

4. 7. 4. 1. –an/ -en

gêd-en 1/32-3 "giden" düş-en+ler 1/31-3 "düşenler" gel-en 1/24-3 "gelen"
çek-en 1/179-2 "çeken" yat-an 5/1-3 "yatan" gör-en 4/3-3 "gören"
ol-an+lar 2/125-4 "olanlar" ķaz-an 2/129-3 "kazan" sēw-en 5/31-2 "seven"

eg-en 2/97-4 "eğen"	koy-an 2/134-3 "koyan"	bağ-an 3/34-4 "bakan"
gör-en 3/152-3 "gören"	kat-an 4/53-3 "katan"	düş-en+e 4/87-3 "düşene"
uç-an 4/52-4 "uçan"	ek-en 4/51-1 "eken"	geç-en 4/38-3 "geçen"
gör-en+ler 4/31-3 "görenler"	bög-ü-l-an 4/24-3 "boğulan"	gêd-ēn+ın 4/6-3 "gidenin"
çağır-an 5/20-3 "çağırان"	min-en 4/152-3 "binen"	sil-i-n-en 4/184-3 "silinen"
bil-en 4/140-2 "bilen"	kop-an 4/137-3 "kopen"	ağ-an 4/131-4 "akan"

4. 7. 4. 2. –dİğ/-dUğ

gör-düğ-ü-m 1/23-3 "gördüğüm"	yē-dīg+i 2/74-4 "yediği"	ēt-tīg+i 4/14-4 "ettiği"
wur-düğ+ü 2/1/4 "vurduğu"	sōn-düğ+ü 3/3-4 "söndüğü"	gēt-dīg+i 4/226-1 "gittiği"
yērj-dīg+i 4/174-3 "yürüdüğü"		

4. 7. 4. 3. –maz

tük-e-n-mez 2/25-4 "tükenmez"	ōhū-n-maz 2/213-4 "okunmaz"
-------------------------------	-----------------------------

4. 7. 4. 4. –muş

ğudūr-müş+tan 1/132-1 "kudurmuştan"

4. 7. 5. Zarf Fiiler

Zarf-fiiller, zarf işleyişine girmiş bulunan, zarf olarak kullanılan fiil şekilleridir. Zarf-Fiiller, bir yanıyla fiil, bir yanıyla da zarf özelliği taşıyan gramer kategorileri oldukları için, fiil yönleriyle yalnızca hareket ve zaman kavramını karşılarlar, zarf yönleriyle de bir oluş ve kılışın durum ve tarzını bildirme niteliğine sahiptirler (Korkmaz, 2014: 841).

4. 7. 5. 1. -İncA/-UncA

gir-mē-y-ince "girmeyince"	ōy-ünca 1/121-4 "oyunca"
ōl-ünce 2/96-4 "ölünce"	

4. 7. 5. 2. -AndA

gel-ende 1/33-4 "geldiğinde"	gör-ende 1/189-3 "gördüğünde"
yum-anda 4/110-4 "yumduğunda"	öl-ende 4/105-3 "öldüğünde"
düş-ende 3/40-3 "düştüğünde"	yat-anda+w 4/178-1 "yattığında"

4. 7. 5. 3. –A

çek-e çek-e 5/62-3 "çেকে চেকে" dön-e bil-me-m 1/17-5 "dönebilmem"
anlat-a bil-mez 3/154-3 "anlatabilmez" yar-a yar-a 3/129-2 "yara yara"
kala-a bil-mez 3/108-1 "kalabilmez" ol-a bil-mez 3/1084 "olabilmez"

4. 7. 5. 4. –dİğçA/ -dUğçA , tİhçA/-tUhça

yāz-dıķça 1/60-3 "yazdıkça" aḥ-tıḥça 3/3-2 "aktıkça"
güwēn-dıġçe 3/136-3 "güvendikçe" gēz-dıġçe 3/157-2 "gezdikçe"
yıḥ-tıḥça 4/56-2 "yıktıkça" ōḥūn-dūġça5/1-4 "okundukça"
wur-dūġça 3/99-7 "vurdukça"

4. 7. 5. 5. –ānı, -ēñj

Irak Türkmen Türkçesinde –ānı/-ēñj zarf fiili, Türkiye Türkçesinde bulunan –AlI zarf fiili yerine kullanılmaktadır. Burada –n->-l- değişimi görülmektedir.

kal-ānı 3/187-3 "kalalı" gēd-ēñj 3/69-3 "gideli" yıḥ-ı-l-ānı 3/141-3 "yıkılalı"

4. 7. 5. 6. –madan/ -meden

sor-madan 1/37-4 "sormadan" öl-meden 3/66-3 "ölmeden"
bit-meden 4/159-3 "bitmeden" sına-madan 2/205-3 "sınamadan"

4. 7. 6. İsim-Fiiller

Ad-fiiller, fiil kök ve gövdelerinin karşıladıkları oluş, kılış ve durumları; şahıs ve zamana bağlı olmadan gösteren fiil adlarıdır. Daha açık bir ifadeyle, bunlar fiildeki oluş, kılış ve durumların adlarını bildirirler (Korkmaz, 2014: 747).

4. 7. 6. 1. –mAğ

göl-meğ 1/44-3 "gölmek" gör-meğ 1/82-3 2'görmek"
öl-meğ+den 1/199-4 "ölmekten" dē-meğ+e 1/194-4 "demeğe"
aç-mağ+a 1/195-3 öğren-meğ 4/114-3 "öğrenmek"
çāl-ı-ş-mağ 2/68-3 "çalışmak" ēşit-meğ+3 4/39-4 "dinlemek"
yat-ma-mağ 1/173-3 "yatmamak" yē-meğ+e 3/9-2 "yemeğe"

4. 7. 6. 2. –İş

gēl-iş 1/99-2 "geliş"

4. 7. 6. 3. –mA

bil-me+y+en+e 2/214-4 "bilmeyene"

4. 8. EDATLAR

Yalnız başına bir anlam taşımayan, ancak ad ve ad soylu kelimelerden sonra gelerek sonuna geldiği kelimeyle cümledeki başka kelimeler arasında anlam ilişkisi kuran, gramer görevli bağımsız kelimelerdir (Korkmaz, 2003: 79).

4. 8. 1. Soru Edatları

Ya bir söze soru ifadesi kazandıran ya da sözdeki soru ifadesini kuvvetlendirmeye yarayan edatlardır (Karaağaç, 2013: 738).

ğērībīn hānī ēlī 4/205-1

bu gülmeğ hardan gelib 1/44-3

4. 8. 2. Gösterme Edatları

Bir şeyi göstermek için kullanılan, işaret sırasında baş vurulan edatlardır. Bugün başlıca gösterme edatı işte'dir (Ergin , 2009: 351).

içinde gül işte sen 5/58-4

4. 8. 3. Son Çekim Edatları

Bunlar işletme eki vazifesi gören edatlardır. İsimlerden sonra gelerek onların çeşitli zarf hallerini yaparlar (Ergin, 2009: 365).

yanānçn 1/152-1 "yanan için"

mēnjmçn 2/22/4 "benim için"

bilmeyēnçj 4/2-4 "bilmeyen için"

yārçl 5/72-4 "yar için"

İçin edatı yukarıdaki örneklerde kendisinden önceki kelimelere birleşerek ünlü düşmesine sebep olmuştur.

4. 9. BAĞLAÇLAR

4. 9. 1.da/de

bulūnsa da yüzde bir 1/45-4

alsaw da yüze drme 1/46-4

tōyū da yāsı kimi 1/52-4

yar gētdj bir de dönmez 3/137-3

yāşlı da gence döner 3/111-4 her bir yen de t̄apılı 4/23-4

4. 9. 2. ne..... ne

ne istiyibsen bir de ne 1/2-4 ne gül gōrdüm ne bahar 2/32-3

ne üz w̄er üzden çıhart ne de bele kıaw yāndır 1/159/3-4

ne kıurrū ne nem t̄ek̄in 5/55-2

ne gelen war ne gēden 2/158-3

ne yarda o gözēlliḡ ne mende o naz kıaldı 3/147-4-4

ne kōmūr ne kōz olma 4/91-4

ne üzū ne st̄ar̄ı war 4/208-4

ne gelenen üz ç̄ew̄ır ne gēdēn̄ı kıawan ol 4/203-3-4

4. 9. 3. eger

ğem yēme düşsew eger 1/40-3 yad ētsew eger mēn̄ı 1/43-4

eger h̄alal zadasan 2/215-4 mēn̄ı istersew eger 4/39-1

eger gēldiysew gētme 4/109-1 eger yoldaş ahtarsaw 4/227-3

eger sōzūw dōğrūysa 5/10-3

4. 9. 4. ya..... ya

ya kes b̄aşı̄m ya da sal 1/176-4

ya ol meydan ātlı̄sı ya merde ol çara 3/12-3-4

ya sayna bizim kimin ya b̄ağı sat dēd̄iler 3/161-3-4

ya teper ya da kıapar 4/8-4

ye ēlūw w̄er ēl̄ıme ye bir söz kıat sōzūme 4/144-3-4

az yaşıa ya çoğ̄ yaşıa 4/86-1

4. 9. 5. meger

Meger yēl çalsın kıapım

4. 9. 6. gah

gah sag gah sola damlar 3/116-2

gah sağ gah solda ƙāldı 3/145-2

4. 9. 7. bes

bes adam olabilmez 4/191-4

4. 9. 8. ama

ama gōzŭ toĥ olmaz 4/150-4

ama ƙārı toĥ 4/118-4

ama cānı bit yēr 4/100-2

4. 9. 0. ister..... ister

İster gül ister ağlar 1/161-3

4. 10. ÜNLEM

ah ėtmem āđırsa da 1/119-4

üregten bir **of** ƙēktı 2/167-3

way balam cānım balam 3/69-1

wallah bize yāƙıŝı 3/153-4

waylārım aya döner 1/1824

ay desem **way** ōzŭne 2/146-2

wallah bize yāƙıŝı 3/153-4

ah zawāllı su ƙuŝŭ 4/151-1

ah ėtme o yananda 1/153-2

sabrētdım **of** dēmēdım 1/33-5

way ne yaman gēzırem 3/131-1

sebbēĥı **ay** aĥdāndı 1/173-4

way ōzŭne 2/146-1

way ne özel ōĥŭr 3/166-2

hay hawar degırmēnçı 3/135-1

ay ağa 5/36-1

SONUÇ

Irak Türkmen Türkçesinin, ses ve şekil yapısı açısından Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi ile benzerlik gösterdiği çalışmamızdan da anlaşılmaktadır.

Irak Türkmen Türkçesinde uzun ünlüler, söyleyişte kendisini bariz bir şekilde göstermektedirler. Yazılı metinlerde bu uzun ünlüler gösterilmese de söylenişte bu ünlüler uzundur. Genel olarak geniş ünlüler, (a, e, o, ö) kendilerinden sonra dar ünlüler (ı, i, u, ü) geldiği zaman uzamaktadırlar.

āltūn 1/75-1 "altın" ēzildīm 1/57-2 "ezildim"

ōlū 1/144-4 "olur" sōzūnnen 1/185-3 "sözünden"

Kapalı e sesinin, Irak Türkmen Türkçesinde varlığını günümüze kadar koruduğunu görmekteyiz. Eski Türkçedeki "bêş, êt-, tè-" gibi örnekler Irak Türkmen Türkçesinde hâlen kapalı e ile telaffuz edilmektedir.

bêş 2/158-2 "beş" êt-se-w 1/4-3 "etsen" dê-me 1/19-1 "deme"

gêce+ler 1/13 "geceler" êt-se-w 1/4-3 "etsen" gêç-eğ 1/7-4 "geçelim"

gēwīl+de 1/50-3 "gönülde" hēr 1/191-5 "hayır" şey 1/198-2 "şey"

Kalınlık incelik uyumunun hem Türkçe hem de yabancı sözcüklerde düzenli olduğu genel olarak görülmektedir:

hesret 1/68-3 "hasret" (<Ar. ḥasret) dene 1/1-1 "tane" (<Far. dâne)

teze 1/81-1 "taze" (<Far. tāze) ° ecele 1/26-3 "acele"(<Ar. ° acele)

Kerkük Türkmen Türkçesinde düzlük yuvarlaklık uyumu tam değildir.

yālgüz 1/56-1 (<Et yalangus, yalanguz, yalguz, yalangguz, yalnguz) "yalnız"

yāhūn 1/105-3 (<ET. yagın, yakın) "yakın"

yāstūğ 2/29-2 (<ET. yasduk, yastuk) "yastık"

āltūn 4/41-3 (<ET. altun) "altın"

Yukarıdaki kelimelerde düzlük yuvarlaklık uyumu yoktur.

Türkiye Türkçesinde uyuma girmeyen bazı kelimelerin Kerkük ağzında uyuma girdiği görülmektedir:

ķārpız 4/209-3 (<Far. ħarbūz) "karpuz" ħēmīr 4/136-4 (<Ar. ħamīr) "hamur"

Bugün Irak Türkmen Türkçesi Arap ve Latin harfleriyle yazılmaktadır. Ancak bu iki alfabe ile yazılan metinlerin Kerkük Türkmen ağzının söyleyiş özelliklerini tam olarak yansıtmadığı anlaşılmıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM
SÖZLÜK

A

Ağyar	(<Ar.) "başkaları, yabancılar, eller" 1/177-3
aheng	(<Far. āheng) "uyum, keyif" 3/181-2
aḥmak	(<Ar. aḥmak) "aklını gereği gibi kullanamayan, aptal" 4/36-2
aḥtar-	"aramak" 1/65-4
alay	"hayvan topluluğu" 1/105-4
Anna-	"anlamak" 4/231-2
apar-	"götürmek" 3/10-3
arḥāyın	"kuşkusuz, şüphesiz" 4/74-3
ātçı	"at için" 1/85-1
aynad-	"anlatmak" 3/19-1
azad	(<Far. āzād) "Serbest bırakmak, salıvermek" 1/174-3
azar	"acı" 4/76-3
° acül	(<Ar. ° acül) "aceleci" 4/99-3
° ākıl-sız	(Ar. ° kl) "aklı, gerçeği görüp ona göre davranmayan, akılsız" 2/205-4
° āķibet	(<Ar. ° āķibet) "bir iş veya durumun sonu" 1/59-4
° ana	"para birimi" 3/102-3
° ānķır-	"anırmak" 4/7-4
° antar	(Ar. ° antar) "Kerkük halk ağzında her şeyin üstüne giden, her şeye müdahale eden kişilere denilir" 3/99-4
° ār	(<Ar. ° ār) "utanma, utanç duyma" 2/159-3
° ārif	(<Ar. ° ārif) "çok anlayışlı ve sevgili kimse" 1/96-3
° awan	(<Ar. ° avan) "uslu olmayan, yaramaz" 3/7-2
° azab	(Ar. ° azāb) "İslam inancına göre dünyada günah işlemiş olanlara ahirette verilecek ceza" 2/146-3

B

badam	(<Far. bādām) "badem" 4/169-4
baha	(<Far. bahā) "pahalı" 1/46-3
bala	"yavru" 1/220-4
bar	(<Far. bār) "ürün, tarım ürünü, meyve" 2/1693
barmağ	"parmak" 3/148-3
bayaz	(<Ar. beyāz) "ak" 1/89-2
bayna-	"ötmek" 4/12-2
baz	"bir çeşit kuş" 1/104-2
bazar	(Far. bāzār) "pazar" 2/10-2
bed	(<Far. bed) "kötü" 1/20-3
beg	"bey" 3/40-1
bele	"böyle" 4/30-3
bele	(<Ar. belā) " içinden çıkılması güç, bela" 3/63-2
bes	(<Ar. bes) "yeter" 3/108-4
bezed-	"süslemek" 2/152-3
bezeg	"süs" 1/94-4
bezer ol-	"bezemek" 5/19-3
bi newa	(<Far. bī-nevā) "Nağmesiz, sesiz" 3/137-2
biçim	"tarlaları biçme zamanı" 1/121-2
biğ	"bıyık" 4/71-3
bikes	(<Far. bīkes) "kimsesiz" 3/137-1
bilbil	(<Far. Bulbul) "bülbul" 1/6-4
biş-	"pişmek" 1/187-3

bit " Yarım kanatlılar alt takımına giren, insan ve memeli hayvanların vücudunda asalak olarak yaşayan böcek, bit" 4/3-2

bu tay "bu yan" 1/12-4

bu yanda "bu tarafta" 1/151-3

buğda "buğday" 4/57-2

buḥāw "kaçmasını engellemek için kimi hayvan ya da mahkûmların iki ayaklarına takılan zincir, bukağı. 3/143-4

burda "burada" 2/103-2

buta "ağaç kökü" 1/12-1

bōyūg "büyük"1/98-3

C

cafa (<Ar. cefā) "sıkıntı çekmek" 3/181-4

callad (<Ar. cellād) "acımasız, zalim" 1/155-3

cāmīc (<Ar. cāmīc) "cami" 4/159-3

cā' ize (<Ar. cā' ize) "ödül" 1/113-3

cemal (Ar. cemāl) "güzellik" 3/152-3

cevher (Ar. cevher) "bir şeyin özü, maya" 4/86-2

ceyran "ceylan" 2/75-4

cülhe (<Far. culāh)"dokumacı, genellikle evde tezgah kurup, kumaş ve kilim dokuyan, çulha" 4/11-2

Ç

ça 5/25-1 "çalmak"

çaççaç "su değirmeni, üst taşa çarparak buğdayın düzenli olarak akmasını sağlayan, buğdayın bittiğini bildiren ve bu arada sürekli bir ses çıkaran şey" 4/64-4

çaḳkālsız "çakalsız"4/182-1

çāmır "çamur" 4/115-3

çanağ	" toprak, metal vb. bir maddeden yapılmış yayvan, çukurca kap, çanak" 3/44-2
çar	(<Far. çāre) "çare" 5/35-4
çara	(Far. çāre) " çare, derman"3/12-1
çarpaz	(<Far. çep+rāst)) "sol ve sağ"
çaş-	"şaşmak" 3/5-4
çember	(Far. çenber) " merkez denilen sabit bir noktadan aynı uzaklık ve düzlemdeki noktalar kümesinin oluşturduğu kapalı eğri, çember" 3/98-4
çemçe	"sulu yemekleri kaplara koymak için kullanılan mutfak aleti, çömçe, kepçe" 4/68-4
çētīn	1/36-4 "zor, çetin"
çibin	"sinek" 4/72-4
çigin	"omuz"3/101-1
çile-	"bahçe veya boş bir yeri ıslatmak" 3/172-1
çuwāldız	(<Far. Cuvāldūz) " çuval vb. dokumalar dikmekte kullanılan, ucu yassı ve eğri, büyük iğn çuvaldız" 4/146-4
çüp	"lastik" 1/213-3
D	
dabban	"ayağın alt yüzü, taban" 3/97-2
dağak	"kolye içinde bulunan süs madde" 3/152-2
dalda	"gölge" 2/64-4
dallal	(<Ar. dellāl) "tellal" 4/211-2
dam	"ev veya evin çatısı, dam" 2/151-1
dānguz	"domuz" 4/11-3
dārı	"mısır, darı" 4/11-3
daş	"taş" 1/26-4
dātlı	"tatlı" 1/184-5

dawam �t	(<Ar. dev�m) "devam etmek " 1/175-3
dawar	"küçük ve b���k ba� hayvanlar " 4/134-3
def� e	(<Ar. def� a) "defa, kere" 4/39-3
d�gi	"değil" 2/96-3
d�l�l	(<Ar. del�l) "yol gösterici, kılavuz, rehber" 1/35-2
dene	"sivilce" 5/27-2
dene	"tane" 1/1-1
d�we	"deve" 4/67-1
de� w�ts�jz	(<Ar. da� vet) " davet, �a�ırma" 4/25-3
d�g��	"değil"4/101-4
d�g��l-	"dövülmek"4/185-4
d�g��lse	"değilse" 4/129-3
d��et �t (<Ar. dikkat) "dikkat etmek " 1/10-4	
dimdik	"gaga" 4/8-1
dingirlen-	"yuvarlanmak"4/133-3
dinne-	"dinlemek" 1/186-2
dirri	"diri" 4/35-3
diskin-	3/42-2 " korkup sıçramak"
di�	"rüya, d�� " 4/178-1
d���ek	"d��ek" 2/36-2
d�nen	"d�n" 5/7-3
düz	"doğru " 4/2-4
E, �, �	
�h�l	"sahip" 1/37-3
�le-	"eylemek" 1/18-3

eleg	"elek" 3/182-4
elhed (Ar. lahd)	"mezarın içinde yer alan ve ölünün içine bırakıldığı dar ve küçük yer, lahit" 3/80-3
emsālsız	(Ar. emşāl) "benzersiz" 2/38-3
ēndjr-	"indirmek" 3/87-4
ēylyğ	"iyilik" 1/18-3
ēyyi	"iyi" 1/175-3
°eccj	"acı" 3/48-2
°ēccj kâwūğ	"bir çeşit bitki" 4/ 180-3
°ecel	(Ar. ecel) "ecel " 5/35-1
°ecele	(<Ar. °acele) "acele, hızlı" 1/26-3
°edelet	(<Ar. °adālet) "adalet" 4/189-2
°ekreb	(Ar. °akreb) "akrep" 4/76-2
°elem	(<Ar. °alem) "millet, insanlar" 2/102-3
°enber	(<Ar. °anber) "güzel kokulu bazı maddelerin ortak adı, amber" 1/93-3
°eşret	(<Ar. °aşīret) "aşiret" 3/49-4
°ēyyjb	(<Ar. °ayb) "kusur, eksiklik" 1/90-2
°eziz	(<Ar. āziz) "değerli, kıymetli" 1/6-3

F

faḵ	(<Ar. faḥḥ) "tuzak" 1/219-2
fēḵḵjr	(<Ar. faḵīr) "fakir" 3/158-3
ferḵ	(<Ar. farḵ) "ayrım, fark" 1/103-3
fınḵır-	"sümkürmek" 4/7-1
fıstan	Rum. "tek parça kadın giysisi" 5/73-2

fıtil (<Ar. fetıl) "lambada ve mumda yağın, akmakta benzinin yanmasını sağlayan, türlü biçimlerde bükölmüş veya dokunmuş pamuktan yapılan genellikle çekici madde, fıtil" 2/107-2

G/Ġ

ġāfıl	(<Ar. ġāfıl) "gaflette olan, uyuyan" 1/56-3
gene	"yine" 4/46-4
gerden	(<Far. gerden)) "kolye" 3/152-1
ġērīb	(<Ar. ġarīb) "yabancı" 2/167-1
gil	(<Far gil) "yumşak ve yağlı toprak" 5/26-1
gir-	"elbise giymek"
girmi	"yirmi" 4/167-3
ġiyret	(<Ar. gayret) " haksızlığa göz yummayan" 3/111-3
gör	"mezar" 5/89-4
ġörmemiş	"aç gözlü" 4/59-1
ġözel	"güzel" 1/36-3
ōġün-	"övünmek" 1/3-4
ōġüt	"ōġüt, nasihat" 1/169-2
ġölcü	"gül için" 2/84-1
ġölşan	(<Far. ġölşen) "içek bahçesi, süslü ev" 1/70-4
ġölüstan	(<Far. ġölüstān) "gül bahçesi" 3/168-3
ġünye	"uval" 5/48-1
ġüzġü	"ayna" 1/210-4
ġēwıl	"gönöl" 1/5-3

H, Ĥ, Ħ

ħalal	(<Ar. ħalāl) "helal" 5/39-3
-------	-----------------------------

halawlan-	"alevlenmek" 2/148-3
ḥālı	(<Ar. ḥālī) "boş" 2/149-2
ḥālık	(<Ar. ḥālīk) "yaratan" 2/180-2
hānı	"nerede, hani" 4/163-3
ḥāppı	"hepsi" 1/6-3
ḥar	(<Far. ḥār) "diken" 1/200-2
hara	"nereye" 2/58-3
ḥarab	"kötü; ayrıca Arapçada "ḥarāb" yıkılacak duruma gelmiş, viran anlamında kullanılmaktadır. 4/6-1
harāsı	"neresi" 1/227-1
harda	"nerede" 4/164-2
hardan	"nereden 1/44-3
ḥas	(<Ar. ḥāss) "özel" 2/159-4
ḥasa	"içinde su bulunan uzun ince yer" 1/10-1
hawa	(<Ar. havā°) "bütün canlıların solumuna yarayan gaz karışımı"
hawadar	"güzel olmuş" 1/215-3
hawar	"yüksek sesle bağırma" 1/125-2
hawas	(<Ar. heves) "rağbet, istek, heves " 4/192-4
ḥayāsız	(<Ar. ḥayā°) "utanma duygusu olmayan" 4/73-3
he bes	"sadece" 4/214-4
ḥebēr	(<Ar. ḥaber) " "haber" 4/89-2
ḥecet	(<Ar. ḥācet) "ihtiyaç, gereklilik" 1/195-3
ḥefet	"dert,sıkıntı" 3/1-3
ḥefte	(<Far. hefte) "hafta" 4/190-1

hegbe (<Ar. °aybe) " at, eşek vb. binek hayvanların eyeri üzerine geçirilen veya omuzda taşınan, içine öteberi koymaya yarayan, kilim veya halıdan yapılması iki gözlü torba, heybe . 3/91-2

hekēt "söz" 4/140-3

helbette "elbette" 4/100-4

helek (<Ar. helak) " bitkin bir durma gelme veya getirme" 4/170-4

helwe (<Ar. ḥalvā) "helva"4/90-3

hēmīr (<Ar. ḥamīr) "hamur" 4/136-4

ḥeñçēr (<Ar. ḥañçer) " hançer" 3/29-2

her gēldīye "her gelene" 1/160-3

ḥēr (<Ar. ḥayr) "iyilik, karşılık beklemeden yapılan yardım, yardım " 1/191-3

ḥesret (<Ar. ḥasret) "özlem" 1/68-3

ḥeste (<Far. ḥaste) "hasta" 3/164-1

ḥīle (<Ar. ḥīle) "hile" 4/31-3

himmet (<Ar. himmet) " çalışma, emek, gayret" 1/163-3

ḥo "ama, fakat " 4/108-4

ḥor (<Far. ḥvār) "değersiz önemi olmayan, aşağı" 5/1-1

ḥoşgam (<Far. hodgām) "kendi keyfini düşünen" 5/32-3

hör- "örmek"

hōrk- "ürkmek" 2/82-3

ḥuda (<Far. ḥudā) "Allah"2/78-3

ḥurda ḥaş "paramparça"3/179-4

ḥurda (<Far. ḥorde) " parçalanmış, döküntü durumuna gelmiş, hurda " 3/156-1

ḥut (Ar. ḥut) "yunus"

ḥüsün (<Ar. ḥüsñ) "güzellik" 1/5-2

ḥērḥiz "hırsız" 4/53-3

I

ıışşığ "ışık" 1/139-3

İ

ibin- "ıslanmak" 5/61-4

igid "yiğit" 4/26-1

iliş- "takılmak" 4/151-4

incana boyāğı "bir çeşit boya çamurdan yapılan kapların boymasında kullanılır" 4/37-2

incig "ağrı" 1/40-2

indi "şimdi" 3/7-4

işle- "çalışmak" 1/67-2

itir "yitirmek" 4/47-4

° ibret (<Ar. °) "kötü bir olaydan alınması gereken ders, uyarıcı sonuç, ibret. 2/111-3

° ilac (<Ar. ° ilāc) "ilaç" 4/111-2

° illet (<Ar. ° illet) "hastalık" 4/229-1

° itab (<Ar. ° itāb) "paylama, azarlama" 1/107-3

° izzet (Ar. ° izzet) "izzet, büyüklük" 4/171-1

K, Q

kabab (<Ar. Kebāb) "kebab" 3/78-1

qābıg "kabuk" 4/209-4

qāfile (Ar. qāfile) "birlikte harek eden topluluk" 1/74-3

qah- "kalk-" 1/30-4

qala (<Ar. kal° a) "kale" 1/18-1

qanara (<Ar. qinnāre) "kesimevi, mezbaha" 2/134-4

qana° at (<Ar. qanā° at) "yetinme, kanaat" 4/92-3

ķankala	"boyuna yakın olan kısım, iki omuz arası" 5/14-1
ķasa	(<İta. Cassa) "para veya eşya saklamaya yarayan çelik dolap" 2/31-3
kātīb	(<Ar. kātīb) "yazıcı, kâtip" 2/25-3
ķaw-	"kovmak" 1/158-1
ķaw	"ateş yakmak için kullanılan çok ince kumaş parçaları" 1/159-1
ķawza-	"kaldırmak" 4/196-4
ķāydu yōhdu	"tamam, olur" 1/153-3
ķebr	(<Ar. ķabr) "mezar" 1/184-4
ķedr	(<Ar. ķadr) "değer, kıymet" 1/73-3
ķēf	(<Ar. keyf) "rahat, huzur" 2/130-3
ķefes	(<Ar. ķafes) "kafes" 1/181-7
ķehr	(Ar. ķahr) "acı, zorluk, sıkıntı" 1/58-2
ķelem	(<Ar. ķalem) "kalem" 2/32-2
kem	(< Far. kem) "tuzsuz" 4/169-2
kemen	(<Far. keman) "keman" 2/126-4
kemend	"kalın ip" 1/83-2
ķerbīl	(<Ar. ģirbāl) "Elekten daha büyük taneli veya toz gibi olan şeyleri yabancı maddelerden ayıklamak veya incisini kabasından ayırmak için kullanılır, kalbur" 4/189-4
ķere	"siyah, kara" 1/68-4
kēskūn	"acı" 4/13-3
ķeter	(<Ar. ķatar) "sıra" 1/138-2
ķeyyēçi	"kayacı" 3/102-1
ķıssa	"kısa" 4/75-1
ķıyamat	(Ar. ķiyāmet) "kıyamet, dünyanın sonu" 2/146-3
ķıyyıĝ	"koyun, koç ve kuzu pisliĝi" 4/108-4

ki	"iki" 2/94-1
ķilinq	"kılıķ" 1/17-2
kimi	"gibi" 1/31-3
kinar	(Far. kenar) "yan" 2/108-2
kindi	"ikindi vakti" 3/42-1
ķiřne-	" kişnemek"4/183-2
ķiy-	"kıy-" 2/64-3
ķōnřũ	"komşu" 4/109-4
ķor	"iyice yanarak ateş duruma gelmiş kōmũr veya odun parķası, kor" 1/192-4
ķorķaęan	"korkak"4/16-4
ķoz	"ķeviz" 4/121-1
kōre	"fırın" 1/186-3
kōsk	"gōęũs"1/64-2
ķullab	" tığ, ķengel, balık oltası" 3/151-3
ķunra	"kōře" 4/45-2
kupat-	"koparmak" 4/10-4
ķurrũ	"kuru" 4/27-3
kũlķe	"bir ķeřit kurabiye" 3/9-3
kũlķan	(<Far. kũlķan)" Hamamları ısıtan hamamın altında kapalı ve geniş ocak" 3/3-3
kũllũk	"ķōplũk" 4/12-2
L	
lab	(<Far. Leb) "dudak" 3/151-1
lal	(<Far. lāl) "dilsiz" 2/5-4
lay	"Kerkũk ağzında "lay" iyi ve hızlı anlamında kullanılmaktadır" 1/85-3
leke	(<Far. leke, lekke) "leke" 1/68-3

lêwn (<Ar. levn) "renk" 3/2-1

leyla "ninni" 1/108-1

Leylan "Kerkük'te bir kasaba" 1/85-2

M

manķas (Ar. miķaşş) "makas" 4/61-2

Mānķır "para birimi" 4/7-2

maral "dişi geyik" 3/63-1

mazar (<Ar. mezar) "mezar" 4/142-4

ma^c ada (<Ar. mā-adā) "başka" 1/199-4

mā^o jl (Ar. ma^o il) "eğik" 1/4-2

mecal (Ar. mecāl) "güç, kuvvet, derman, takat," 1/55-3

mēcljš (<Ar. meclis) "bir konuyu konuşmak veya görüşmek için yapılan toplantı."
2/157-3

mēcnūn (<Ar. mecnūn) "deli" 1/69-4

mekan (<Ar. mekân) "yer" 2/100-3

meķyet "dikkat etme, koruma, mukayyet olma" 4/109-3

mēlįķ (Ar. melik) "padişah, hükümdar, hakan" 5/71-3

men "ben" 1/34-4

mêw "asma yaprağı, sarma" 4/67-2

mêwe (<Far. Mīve) "meyve" 3/105-1

meyl (<Ar. meyl) "gönül verme, bir şeye odaklanma, bir şeye ilgi gösterme" 4/21-1

mezet (<Ar. mezâd) "muzayede, satış yeri" 4/171-4

mezzeķ "başkalar için alay konusu olan kimse" 4/63-4

me^c de (<Ar. mi^c de) "karın, karın bölgesi" 1/198-2

me^c den (<Ar. ma^c den) "yer kabuğunun bazı bölgelerinde çeşitli iç ve dış doğal etkenlerle oluşan, ekonomik yönden değer taşıyan mineral, maden " 1/199-1

mıh "çivi" 4/117-3

miḥnet "sıkıntı" 1/181-8

mil "göze sürme çekmeye yarayan, kemikten ya da fil dişinden yapılmış ince ve uzun araç" 3/120-1

milden "göze sürme çekme aracının kılıfı" 5/69-3

min- "binmek " 4/152-3

misk (<Ar. misk) "Asya'nın yüksek dağlarında yaşayan bir tür erkek ceylanın karın derisi altındaki bir bezden çıkarılan güzel kokulu madde, misk" 1/93-3

maskin (<Ar. miskīn) "aciz, zavallı" 2/10-3

muḥannet (<Ar. muḥḥaneṣ) "alçak, korkak, namert" 1/19-4

mutu^c (<Ar. muṭī^c) "itaat eden" 1/101-2

muzūr "kıskanç, başkaları için güzellikler istemeyen" 4/31-1

müfsid (<Ar. müfsid) "arabozan" 1/164-3

müşkile (< Ar. müşkile) "sıkıntı, sorun" 1/16-3

müştaḳ (<Ar. muštaḳḳ) "özleyen" 1/77-2

N

nāḥsı "hangisi" 3/72-3

namerd (<Far. nāmerd) "korkak, alçak, mert olmayan" 3/106-4

nāşı (Ar. "bilmeyen, acemi") 2/6-3

nēce "nasıl" 1/31-4

nef^c (<Ar. nef^c) "fayda" 1/139-3

nence "ne kadar" 4/13-3

nene "anne" 4/107-4

netse	"ne etse" 5/18-3
nişter	(<Far. nīşter) "neşter" 1/123-4
nöldü	"ne oldu" 2/100-1
nölü	" ne olur"5/2-3

O

od	"ateş" 4/15-1
ōğür	"uğru"1/90-3
ohhaş	"çocukları severken söylenen bir kelime" 4/107-3
olāş-	"ulaşmak" 5/63-4
onda	"o zaman" 2/139-4
oyan-	"uyanmak" 1/34-1

Ö

ölç tök ét-	"şüphe duymak" 3/18-4
-------------	-----------------------

P

palan	(Far. pālān) "genellikle eşeklerde, bazen de atlara vurulan, kaşsız, enli, yayvan ve yumşak bir tür eyer, palan " 4/101-3
pēk	(<Far. Pāk) "temiz" 3/57-3
pēkijmiz yoh	" umrumuzda değil" 1/124-3
perwane	(<Far. pervâne) "geceleri ışık çevresinde dönen küçük kelebek " 1/32-2
pıçağ	"bıçak" 1/207-2
pim	2/161-3 "hayvanların etinde bulunan beyaz yağ"
pis	"kirli" 3/57-3
pissik	"kedi" 4/12-3
pük	"içi boş" 3/159-4

R

rākīb	(<Ar. raķīb) "gözeten, düşman, rakip " 1/32-3
reħm	(<Ar. raħm) "acıma" 4/125-4
rende	(<Far. rende) " üzerinde küçük delik çıkıntıları bulunan, peynir, soğan, havuç, vb. ufak parçalara ayırmak için kullanılan mutfak aleti, rende " 4/43-4
rēzīl	"cimri"4/7-1

S

sada	(<Far. sāde) "yalın, gösterişsiz"1/119-1
safa	(<Ar. şafā) "neşe, sefa" 1/181-6
saħra	(<Ar. şaħrā) "çöl" 1/178-3
sarmaş-	"dolaşmak- sarılmak" 2/56-2
sāwū-	"soğumak" 4/220-2
sayāğ	"uyanık, uyumayan, gözü uyku tutmayan kimse" 1/165-2
sayna-	"ötmek" 3/161-3
sēbjl	(<Ar. sebīl) 'kutsal günlerde karşılık beklemeden hayır için dağıtılan içme suyu, sebil" 3/10-4
seķķel	"sakal" 4/71-3
seleş-	"konuşmak" 1/202-3
sem	(<Ar. semm) " zehir" 2/124-1
sene	"sana" 1/4-1
Senem	"kız adı"
serend	(<Far. serned) " delik deşik"2/115-3
se ^c et	(<Ar. sā ^c at) "saat" 4/120-4
sōğūl-	"sövülmek" 4/185-2
sıgırçın	"bir çeşit kuş, sığircık" 3/146-4

sıhābsız	(<Ar. sāhib) "sahipsiz, kimsesiz" 3/6-4
sına-	"denemek, tecrübe etmek, sınamak" 2/91-3
sıyan	"kirli ve siyah olan pis su" 4/12-4
sifle	"vefasız" 4/119-3
sil	(Ar. sīl) "hastalık" 4/54-2
sindi	"greyfurt" 1/23-2
sirke	"turşu yapımında kullanılan ekşi ve sıvı olan su, sirke" 4/13-3
sona	"ördek" 3/145-1
sora	"sonra" 4/104-4
su cerrēsī	(<Ar. cerre) "su taşımak için kullanılan ağzı dar, karnı şişkin toprak kap.
4/232-3	
sula-	"toprağa, bitkiye ve hayvanlara su vermek" 1/42-3
suwār-	"sulamak" 4/148-4
su' al	(<Ar. su' āl) "soru, sual" 1/36-4
sümbül	(<Far. Sunbul) "sümbül" 4/51-3
sümüg	"kemik" 2/103-3
Ş	
şahad	(Ar. šāhid) "tanık, şahit"
şer	(<Ar. şerr) "kötülük, fenalık" 3/88-4
şiket	(<Ar. şikâyet) "sızlanma, sızıltı, yakınma, şikayet" 3/11-1
şire	"şekerden yapılmış yapışkan madde, şerbet, şire" 4/72-3
şirin	"tatlı" 1/89-4
şor	(<Far. şor) "tuzlu" 4/55-1
şu° la	(<Ar. şu° le) "alev" 2/30-4
şüşē	(<Far. šīşe) "şişe, cam" 2/47-3

T

tābjb	(<Ar. tābīb) "doktor" 1/118-2
tağar	"kg. tutarında tahıl ölçeği" 4/11-4
talan	"bir şeyi yok etme, talan" 4/171-3
tāpılı	"tapulu" 4/22-1
tar	"bir çeşit kuş"
tarma	"köy evlerinde, ahırlarda yük koyma ya da yatmaya yarayan büyük sergen, yüklük" 4/228-1
tay	"yan" 4/24-2
tēkj	"gibi" 1/175-2
tēkjn	"kadar" 3/9-3
tembel	(<Far. tenbel) "çalışmayı sevmeyen" 4/92-2
temehker	(<Ar. ṭama ^c + Far. kār) "açgözlü" 4/162-3
teng	"dar" 3/109-2
têz	(<Far. tîz) "çabuk, hızlı" 3/29-4
teze	(<Far. tāze) "taze" 1/81-4
tıfak	(Ar. "düzen, aile düzeni") 3/152-4
tifēng	(<Far. tüfeng) "savaş veya avda kullanılan, uzun namulu ateşli silah, tüfek" 1/185-2
tiken	"diken" 4/51-4
Tisinçi	"Tisin Kerkük'te bir mahalle adı, "Tisinçi" Tisin için" 1/77-1
tor	"ağ- tuzak"
toy	"düğün" 2/72-2
tök-	"dökmek" 2/103-4
tufan	(<Ar. tufan) "şiddetli yağmur" 1/62-3

turp (<Far. turb) "turp" 2/1-2

tük "tüy" 4/46-3

türme "kadın başörtüsü" 1/92-5

U

uşag "çocuk" 2/18-4

ut- "yutmak" 4/209-4

Ü

ümüd (<Far. umīd) "umut" 2/112-3

üreg "yürek" 1/158-3

üskeg "yüksek" 4/50-1

üz "yüz" 2/101-3

°ümür (Ar. ° umr) "ömür, yaş" 1/30-2

W

waht (<Ar. vaḥt) "zaman, vakit" 3/129-4

wēren (<Far. vīrān) "viran" 2/148-2

Y

yāğış "yağmur, yağış" 4/64-1

yāhūn "yakın" 1/105-3

yālğüz "yalnız" 1/56-1

yaltan- "yalvarmak" 5/26-3

yara- "faydası dokunmak, yaramak" 2/34-3

yarpağ "yaprak" 4/102-2

yarpuz " nane türünden, güzel kokulu bir bitki, yarpuz" 4/170-2

yāstūğ "yastık" 2/29-3

yayan "yaya" 4/222-3

yāyıl- "otlatmak, yayılmak" 4/44-4

yazda "dışarıda" 1/210-2

yēngi "yeni" 4/155-4

yığ- toplamak" 1/100-4

yığla- "ağlamak" 3/138-2

yılın- "yenilmek" 4/206-4

yuğür- "yoğurmak"

yuḥū "uyku" 1/82-34

yıldız "yıldız" 1/74-4

yüngül "hafif" 3/190-3

Z

zerel (Ar. zarar) "kayıp, zarar" 4/111-1

zerer (<Ar. zarar) " ziyan, zarar" 1/185-4

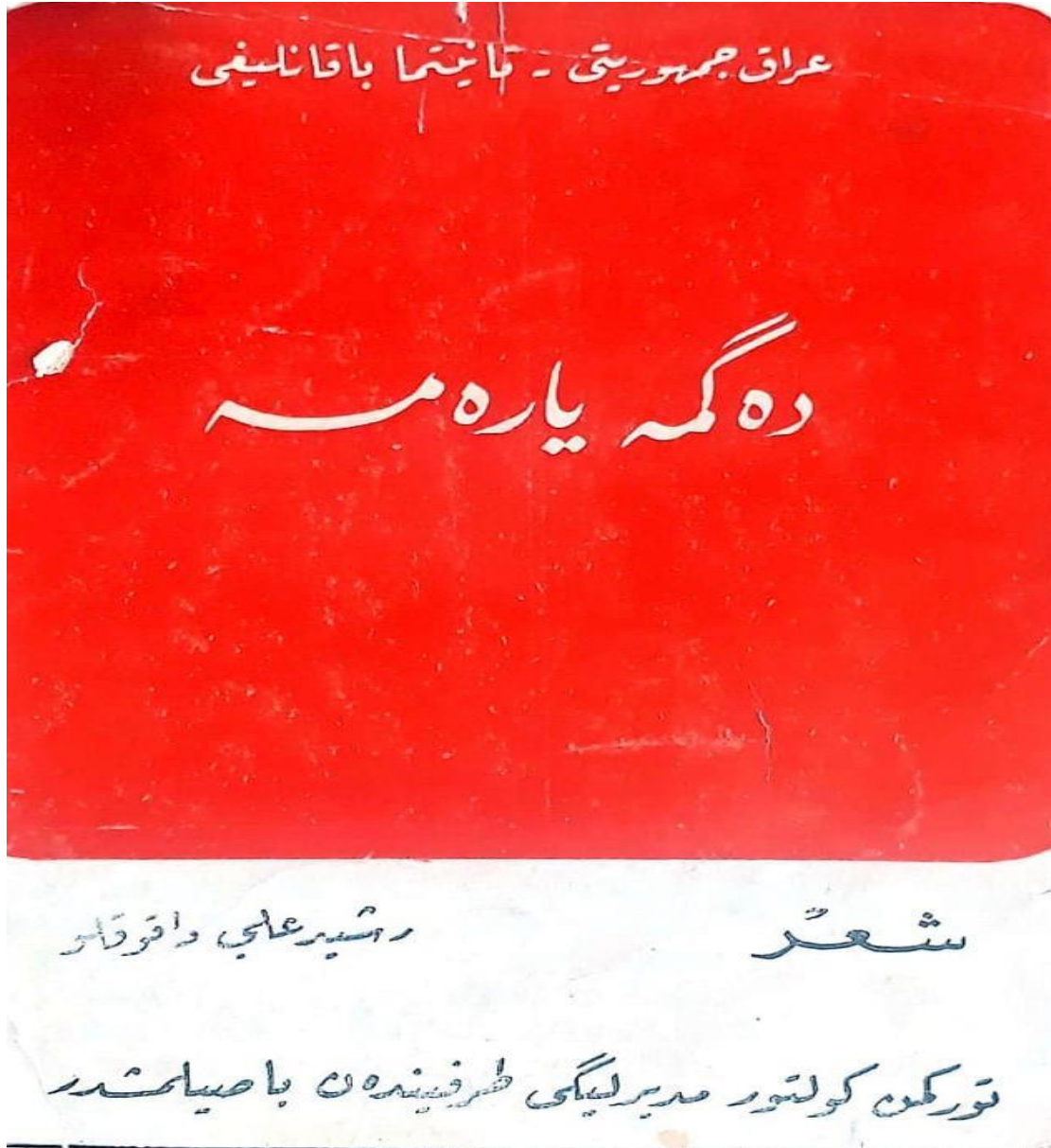
zilf (<Far. zulf) "yüzün iki yanından sarkan saç lülesi, zülûf" 3/106-1

zireg "çabuk"

4/87-1

EKLER

METİNLERİN SEÇİLDİĞİ ESERLERİN KAPAK SAYFALARI İLE ORJİNAL METİN
ÖRNEKLERİ

بر دهنه

بيك سنبيله بر دهنه
ميچر قوياز ياتم
غنىم اوب بر دهنه

بوداغى

فرهاد يازار بو داغى
هاپى شيدن عزيزدى
بلبله گول بوداغى

بر دهنه

باده باغوان بر دهنه
نهيم وار هيسك ويردم
نه يستييسن بر دهنه ؟

بوداغى

اورما منه بوداغى
مكر فرهاد ديريلسين
چپسين كيچغ بوداغى

او گونو

او ساعتى او گونو
تالشز او كيمسهدى
ها ماليدن او گونو

آل چاغنده

هر شى آل چاغنده
فغانه دوشر بلبل
غنچه نك آل چاغنده

سكا من

چوق مادلم سكا من
بوز سمنه خدمت ايتسم
هيچ يورولمام سكا من

آل چاغنده

آل گيرين آل چاغنده
گيولك قيرمه كيمسه نك
حق گيويل آلاچاغنده

سكا مال

سكا حسن سكا مال
گيولم سنن انجيوب
گل گيوليمى صنم آل

۱۹۶۰-۴-۲۶

Nâzım
TERZİOĞLU

KERKÜKLÜ
NÂSİH
BEZİRGÂN

KERKÜK VAKFI

Bağ yérine
Turb ektim bağ yérine
Zalım dağlandı bugün
Vurduğu dağ yerine

Bağçada gül
Gözeldi bağçada gül
Her güle gül diyilmez
Qoncadi bağçada gül

Bağda qaldı
Gül soldı bağda qaldı
Yüz bin yâra saxladı
Bizimki bağda qaldı

Bağımı
Men işlerem bağımı
Yâd vurdı yâd dağladı
Dostlar sardı bağımı

Bağla güli
Destele bağla güli
Bélime bél bağlarsav
Lâl olur xayın dili

Bağlar yana
Bağçalar bağlar yana
Dıxtorım naşı dıxtor
Bağımı bağlar yana

Bağsız qaldı
Qonca gül bağsız qaldı
Naşı dıxtor yüzinnen
Yaralar bağsız qaldı

١-
بو منيم خويبرات

گيولسيم

فاروق فائق كوپرولو

١٤٢٠ هـ

كر كوك

٢٠٠٠ م

-۱۷-

مرده اول چارا دوستوم
 گیرمه سین قره دوستوم
 یا اول میدان اطلیسی
 یا مرده یارا دوستوم

-۱۸-

منیم بواشکار گیرم
 خاینان هور کر گیولم
 قاردا شیزه دیه لیر
 سلاحسز عسکر گیولم

-۱۹-

شهیدتان شان داملیری
 شان ایچین جان داملیری
 قلیم کر بلا اولوب
 هریری قان داملیری

-۲۰-

شهیدلر قان باغیشلار
 قانیدا یان باغیشلار
 جانم او جانا قوربان
 وطنه جان باغیشلار

-۲۱-

یار منه سرویرمیری
 راقبا سور ویرمیری
 گیولم بمله دولوتبای
 دهرت دهرده ییر ویرمیری

-۲۲-

بو گیولم یوگون طوماز
 گوزگوز دو دوگون طوماز
 ایچیم به له جوشورو
 یوز قان قوی توگون طوماز

-۲۳-

دهرت سینه مده یوک ایدهر
 بیرینی گوک گوک ایدهر
 منی گورمه دیغم گون
 قلیم یوز نولج توك ایدهر

-۲۴-

دیلم دهرت صاینادیری
 حالیمی آینادیری
 ایچمده بیر هالو وار
 جیگهریم قینه دیری

-۱۳-

آتا سوزلریمیزه دایاتان
خوریاتلاریمدان

بکر أرجان

۲۰۰۵ کرکە

Terazisi eğilmek

((گوزلر اغلار یاش آتار
یوره کلر آتاش آتار)
(تره زیم اکیلدیسه ،
هر کله ن بیر داش آتار)

مجلسلرده (آز قونوش ،
قونوشتیوسا دوز قونوش)
(بیله نه بیر سوز بیته ر ،
بیلمینجی یوز قونوش)

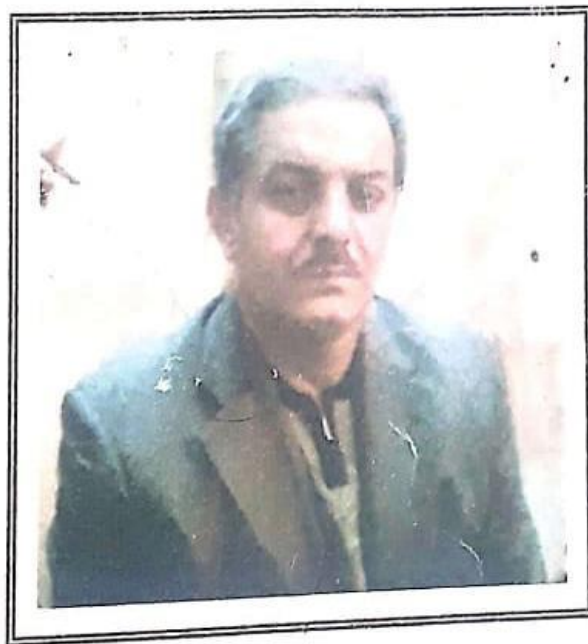
(باغریم یانار کوز گوره ر)
بیت گورمه سه یوز گوره ر
(آغاسیننان اوز گوره ن ،
میدانینی دوز گوره ر)

(یول بیریمغده ن بیته ر ،
بورج نوده مغده ن بیته ر)
(اشکی بیر گون آج قوی ،
نوز طاولاسیندا آیته ر)

(آرواد صاخلار سوز مننه ن ،
نه نه م که سمه ز گوز مننه ن)
(غم آن وفالی دوستوم ،
هیج دونده رمه ز اوز مننه ن)

خوریات دیوانیم

بکر أرجان

۲۰۰۶ / کرکوک

((جناسلی خوریاتلار))

خوریاتیم
سیود او قویدو خور یاتیم
اویان خوریاتان کیولیم
اوخوندو غچا خوریاتیم

دمار جانا
قان ویری دمار جانا
نولو او شاد گونلرده ن
ویرسه و بیر ده م (ارجان) هـ

بیر اولایدی
هر سیودا بیر ، اولایدی
کشکه دیلیوده ن کیولیو
ایکی سی بیر اولایدی

اکینی قالدیر
کل بیچ اکینی ، قالدیر
اوزده دوست قلبته خایین
قلبته ن او کینی قالدیر

KAYNAKÇA

- Akalın, Mehmet (2007), *Eski Türkçenin Grameri*, 5. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akkoyunlu, Canan (1986), *Kerkük Türklerinde Horyat Geleneği*, Ankara: Gazi üniversitesi Sosyal Bilim Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Argunşah, Mustafa-Yüksekkaya, Gülden Sağol (2013), *Karahanlı Harezme Kıpçakça Dersleri*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Arşad, Alhürmüzi (2005), *Altürkmen vel-Vatan'ul Irakı*, Beyrut: Aldarul Arabiye li-masuat.
- Bayat, Fazıl Mehdi (1975), *Türkmen Tarihinden Yapraklar*, Bağdat: Tanıtma Bakanlığı Kültür Genel Müdürlüğü Türkmen Kültür Müdürlüğü Kültür Yayınları Dizisi.
- Bayat, Fazıl Mehdi (1984), *Irak'ta Türkmen Edebiyatı Tarihi*, Bağdat: Türkmen Kardeşlik Ocağı Yayınları.
- Bayatlı, Hidayet Kemal (1996), *Irak Türkmen Türkçesi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bayatlı, Necat Yaşar (2016), *Irak Türkmen Halk Edebiyatı Üzerine İncelemeler*, Bağdat: Türkmen Kardeşlik Ocağı Genel Merkez Yayınları.
- Ceylan, Emine Yılmaz (1991), "Ana Türkçede Kapalı e Ünlüsü", Ankara: *Türk Dilleri Araştırmaları*. 2. cilt, s. 151-156.
- Dakuklu, Reışt Ali (1973). *Değme Yarama*, Bağdat: Irak Tanıtma Bakanlığı, Türkmen Kültür Müdürlüğü Yayınları.
- De Guignes, Joseph (1924), *Hunların, Türkler'in, Moğollar'ın ve Daha Sair Garbî Tatarlar'ın Tarih-i Umûmiyesi* (Çev. Cahit, Hüseyin), İstanbul: Tanin Matbaası.
- Devellioğlu, Ferit (1984), *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Kurtuluş Ofset Basımevi.
- Dilçin, Cem (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara: Türk Dili Kurumu Yayınları.
- El-Zabıt, Şakir Sabir (1958), *Mucaz Târihu'l-Türkmen Fi'l-Irak*, Bağdat: Maarif Matbaası.
- Eraslan, Kemal (2012), *Eski Uyğur Türkçesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ercan, Bekir (2005). *Atasözlerimize Dayanan Hoyratlarımdan*, Kerkük.

- Ercan, Bekir (2006). *Horyat Divanım*, Kerkük.
- Ercilasun, Ahmet Bican (1993), *Türk Dünyası Üzerine İncelemeler*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ercilasun, Ahmet Bican (2012), *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ercilasun, Ahmet Bican- Akkoyunlu, Ziyar (2018). *Kâşgarlı Mahmud Dîvânı Luhâtî't- Türk*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, Muharrem (2009), *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Basım Yayım ve Tanıtım.
- Gökdağ, Bilgehan Atsız (2012), "Irak Türkmen Türkçesinin Şekil Bilgisine Dair Notlar", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Sayı 1/1, s. 113-123, Türkiye.
- Gülensoy, Tuncer (2011). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınlar, 2. baskı.
- Gülsevin, Güler (2009), "Eski Anadolu Türkçesi Ağızlarında Uzun ünlüler üzerine", *Dil Araştırmaları*, s. 5, s. 39-56.
- Gülsevin, Gürer (2016), " Eski Türk Yazıtlarında Kelime Başında /h-/ Sesi Gösterilmiş Miydi?", *Milletlerarası (kök). Türk Harfli , Kırgızistan: Milletlerarası (kök) Türk Harfli Yazıtlar Ve Güncel Sorunları Kongresi*.
- Gülsevin, Gürer- Boz, Erdoğan (2004), *Eski Anadolu Türkçesi*, Ankara: Gazi Kitapevi.
- Hacıeminoğlu, Necemettin (2013), *Karahanlı Türkçesi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Haydar, Choban Khıdır (1979), *Irak Türkmen Ağızları*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Hürmüzlü, Erşat (1994), *Irak Türkleri*, Ankara: Türkmen Milli Partisi.
- Hürmüzlü, Erşat (2003), *Türkmenler ve Irak*, İstanbul: Kerkük Vakfı Yayınları.
- Hürmüzlü, Habib (2013), *Irak Türkmen Türkçesi Sözlüğü*, Fuzuli Matbaası, Kerkük.
- Jaafer, Kubra Sadun (2017), *Irak Türkmen Ağızlarıyla Yazılan Haydar Baba'ya Selam Nazireleri*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kanar, Mehmet (1998), *Büyük Farsça- Türkçe Sözlük*, İstanbul: Birim Yayıncılık.

- Kanar, Mehmet (2003), *Örnekle Etimolojik Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul: Derin Yayınları.
- Karaağaç, Günay (2013), *Türkçenin Ses Bilgisi*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karaağaç, Günay (2013), *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kemali, Usame -SİNJAR, Ammar M. S. (2017), *Irak Yönetimi Altında Türkmenler*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Koekmaz, Zeynep (2003), *Grammer Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (1974), "Eski Türkçede Oğuzca Belirtileri", *Türkoloji Dergisi* VI. s, 1. s. 15-30, Ankara: DTCF Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (2007), *Prof. Dr. Sadettin Buluç Makaleler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (2013), *Oğuz Türkçesinin Gelişimi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (2014), *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep, (2007), *Türkiye Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Köprülü, Faruk (2000), *Bu Menim Hoyrat Gevlim*, Kerkük: Mercan Matbaası.
- Köprülüzâde, Fuat (1923), *Türkiye Tarihi*, İstanbul: Kanaat Kitaphanesi.
- Lajos, Ligeti (1948), "Türkçede Uzun Ünlüler", Çeviren Tayyip Gökbilgin, Budapest: *Türkiyat Mecmuası*,
- Molla Sabır, Büyük Hafız (1951), *Kerkük Müntaheb Horyatlar*, Salman Numan El-azamiye Matbaası, Bağdat.
- Öner, Mustafa (2013), *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özdemir, Hikmet-Cebeci, Suat (1992), *Arapça Türkçe Sözlük*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özkan, Abdurrahman- Toker, Mustafa- Aşçı, Ufuk Deniz (2016), *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, Konya: Palet Yayınları.
- Öztuna, Yılmaz (1964), *Türkiye Tarihi*, 2. Cilt, İstanbul: Hayat Kitapları.
- Saatçi, Suphi (2003), *Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

- Sabır, Şakir (1962) "Türkmen Tercüman Değildir", *Kardaşlık Dergisi*, Yıl I, Sayı 10., s. 36-37.
- Sarıkahya, Kasım Mehmet Tefvik (1968), *Irak Türkmen Edebiyat Tarihi*, Bağdat: Kültür Ve Sanat Bakanlığı, Türkmen Kültür Müdürlüğü.
- Shahbaz, Hussin (1979), *Kerkük Ağzı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- SÜMER, Faruk (1967), *Oğuzlar (Türkmenler)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basım Evi.
- Sümer, Faruk, (1999), *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri- Boy Teşkilatı- Destanları*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Tekin, Talat (1995), *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*, Ankara: Simurg Yayınları.
- Terzibaşı, Ata (1975), *Kerkük Hoytarları ve Mânileri*, İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Terzibaşı, Ata (2011), *Kerkük Ağzı Türkmençe Sözlük*, Kerkük.
- Terzioğlu, Nâzım (2018), *Kerküklü Nâsih Bezirgân*, İstanbul: Kerkük Vakfı Yayınları.
- Togan, A. Zeki Velidî (1946), *Umumî Türk Tarihine Giriş*, İstanbul: İsmail Akgün Matbaası.
- Vural, Hanifi- Böler, Tuncay (2015), *Ses ve Şekil Bilgisi*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Yanar, Ahmet-Bayatlı, Hicran (2013), *Bitmeyen Deniz Hoyratlar*, Kerkük: Kerkük Sürekli Eğitim Merkezi Kültür ve Sanat Yayınları.
- Yavuz, Orhan (1991), "Türkçede kapalı e", Konya: *S.Ü. Fen. Edb. Fak. Edebiyat Dergisi*, 6. Sayı.

Elektronik Kaynaklar

- Zülfikar, Irak Türkmen Türkçesi ve Sorunları, <http://kerkukunesi.blogcu.com/irak-turkmen-turkcesi-ve-sorunlari/441552>, Erişim Tarihi 04. 07. 2018).